

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

František Josef I. a jeho vztah k českým zemím
Martina Kratochvílová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

František Josef I. a jeho vztah k českým zemím

Martina Kratochvílová

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Touto cestou bych ráda poděkovala PhDr. Romanu Kodetovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	RAKOUSKÁ POLITIKA 1848-1916.....	6
	2.1 Revoluce 1848 a nejvýznamnější události revolučních let.....	6
	2.2 Střídavá politika arcidomu rakouského.....	12
3	FRANTIŠEK JOSEF I. A JEHO VZTAH K ČESKÝM ZEMÍM	18
	3.1 Rakousko-Uherské vyrovnání a reakce českých zemí	18
	3.2 Sisi – „dítě Uher“	20
	3.3 Rakouský panovník a otázka korunovace českým králem.....	21
	3.4 František Josef I. a česko-německá otázka	24
	3.5 Národnostní třenice – Češi a Němci ve vzájemné opozici.....	27
	3.6 Austroslavismus – „nebezpečný živel“?.....	29
	3.7 Císařské návštěvy českých zemí a jejich ohlas	31
	3.7.1 Svatební cesta po Čechách a Moravě (1854)	32
	3.7.2 Pomník maršála Radeckého, Čecha ve službách rakouského císařství (1858)	33
	3.7.3 Otevření mostu přes Vltavu – možnost císařské intervence v česko-německé otázce (1868).....	36
	3.7.4 Jeho císařské Veličenstvo a královské město Plzeň (1874)....	37
	3.7.5 Návštěva syna Rudolfa (1879).....	39
	3.7.6 Zemská jubilejní výstava v Praze (1891)	41
	3.7.7 „Starej Procházka“ (1901).....	45
	3.8 Významné pražské budovy a instituce spjaté s osobou císaře	47
4	ČESKÉ ZEMĚ A JEJICH VZTAH K FRANTIŠKU JOSEFU I.....	50

4.1 Ohlas významných událostí v životě Františka Josefa I. na stránkách českého tisku	50
4.1.1 Atentát na Františka Josefa I.	50
4.1.2 Císařská svatba z lásky	53
4.1.3 Narození císařských potomků.....	57
4.1.4 Prusko-rakouská válka.....	63
4.1.5 Smrt Maxmiliána I. Mexického	67
4.1.6 Svatba korunního prince Rudolfa s belgickou princeznou Stefanií.....	73
4.1.7 Kauza Mayerling	78
4.1.8 Atentát na císařovnu Sisi	82
4.1.9 Atentát na Františka Ferdinanda d'Este a vyhlášení první světové války	85
4.1.10 Smrt „starého mocnáře“	90
4.2 Adorace Františka Josefa I. aneb vděčný národ svému monarchovi.....	94
5 ZÁVĚR.....	96
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	101
7 RESUMÉ	109

1 ÚVOD

Práce je zaměřena na život předposledního císaře habsburské monarchie, jednoho z nejdéle vládnoucích panovníků, císaře a krále Františka Josefa I. a jeho vztah k jedné ze součástí rakouského, později rakousko-uherského soustátí, českým zemím. Práce však není koncipována jako panovníkova biografie – proto její uspořádání není chronologické nýbrž tematické s důrazem na významné vnitropolitické, mezinárodní, sociální, kulturní a ekonomické události a změny, mající zásadní vliv na proměny monarchie. Pro správné pochopení mnou vybraného tématu byl věnován dostatek prostoru výchozí politicko-společenské situaci, která tehdy osmnáctiletého Františka Josefa vynesla na rakouský trůn a scénu velké politiky. Stranou pozornosti nezůstaly ani ústavní a právní změny ve druhé polovině 19. století, které představovaly, ať už v pozitivním, či negativním slova smyslu, důležité mezníky pro další vývoj vztahu císaře a jeho poddaných. Protože ovšem nešlo o vztah jednostranný, bakalářská práce se zabývá rovněž pohledem opačným a klade si za cíl co nejdůsledněji definovat složitý a v mnoha ohledech rozporuplný postoj, který česká společnost vůči svému nikdy nekorunovanému králi zaujímala.

O zvolení daného tématu rozhodl můj dlouhodobý zájem o tuto dějinnou éru, především díky její přímé souvislosti s utvářením a seberealizací novodobého českého národa, jeho kultury, charakteru a politiky. Ačkoliv je tato skutečnost často opomíjena, právě ona významná transformace stála u zrodu moderního češství tak, jak ho vnímáme dnes. Rakouské císařství se svou rozlohou 622 321 km² bylo kolébkou mnoha národů, toužících stále více po alespoň částečné emancipaci, což s sebou kromě jiného přinášelo i četné národnostní boje. Pro mnou zvolené téma jednoznačně nejvýznamnější představoval staletími utužovaný zápas mezi Čechy a Němci, žijícími společně na území českých zemí. Právě tyto národnostní třenice vedly k častým zásahům

císařského dvora, marně se snažícího vzniklou situaci řešit cestou dohody. Během svých opakovaných cest do Království českého František Josef I. pozoroval, jak proti sobě stále ostřeji vystupují zájmy obou etnik, k nimž se podle své nejlepší vůle snažil zachovávat stejný – tedy neutrální vztah. Císař, přestože absolutistický panovník, byl ctěn a snad i milován všemi „svými národy“, avšak po jeho korunovaci uherským králem a vzniku dualistického Rakouska-Uherska začala tato oddanost u Čechů mizet a omezila se na povinný projev náklonosti.

Práce obsahuje tři základní kapitoly, členěné do dalších podkapitol. V té první byl věnován prostor událostem před samotným nástupem Františka Josefa I. na trůn rakouského císařství, tedy revoluci, která v roce 1848 zasáhla většinu Evropy a způsobila v mnoha jejích částech nevratné politicko-sociální změny. Ve středoevropském prostoru byl dosavadní rakouský císař Ferdinand I. (jako český král pátý) nahrazen svým synovcem Františkem Josefem I., čímž začala šedesát osm let dlouhá éra vlády „starého mocnáře“. Druhá část kapitoly popisuje jednotlivé státoprávní kroky, především ústavního charakteru, které v období 1849–1867 tvořily pilíř politiky rakouského arcidomu. Kromě ústavních manévru v 50. a 60. letech 19. století byla pozornost věnována také vydání tzv. Říjnového diplomu, prohlášení, v němž se císař neodvolatelně zříkal absolutismu a ustanovením Říšské rady se o do té doby úplnou zákonodárnou pravomoc podělil se zemským sněmem.

Druhá kapitola představuje samotné jádro práce, neboť podrobně mapuje panovníkův vztah k českým zemím, a to z několika hledisek. V podkapitole s názvem *Rakousko-uherské vyrovnání a reakce českých zemí* práce popisuje okolnosti, především tehdejší komplikovanou vnitropolitickou situaci, a důsledky, související se zánikem Rakouského císařství a následné negativní projevy českého národu spojené s touto událostí. O Františkově manželce Sisi, s ohledem k jejímu pravděpodobnému vlivu na panovníkovo rozhodnutí vyjít vstříc

maďarským požadavkům, pak pojednává podkapitola následující. Otázku korunovace Františka Josefa I. českým králem, v Království českém hluboce vlastenecky pocíťovanou, přibližuje příslušná část bakalářské práce. Nelze opomenout ani pasáže věnující se především otázce česko-německé a sílícím ideálům austroslavismu. Jedním z nejobsáhlejších témat jsou pak císařské cesty do českých zemí, a to jak charakteru státnického, tak v ojedinělých případech účelu soukromého. V neposlední řadě je v rámci dané kapitoly věnována pozornost významným pražským budovám a institucím, které přímo či zprostředkovaně souvisejí s činností panovníka.

Závěrečná kapitola analyzuje pro monarchii a císaře zásadní události, k nimž došlo v průběhu jeho dlouhé vlády. Charakterizuje jak situaci samotnou, tak myšlenky, názory a nálady, které se šířily českou společností bezprostředně po jejich vypuknutí či (dle konkrétní okolnosti) dovršení. Závěrem se práce také zabývá projevy náklonosti českého národa rakouskému císaři, především v podobě uměleckých děl vytvořených největšími mistry daného oboru té doby.

V práci byla využita jak domácí, tak zahraniční literatura. Pro bližší pochopení Františkových rozhodnutí a jeho způsobu vlády představovaly zásadní zdroj informací, především díky ucelenému pohledu na císařův život (se všemi drobnými charakteristickými rysy, formujícími panovníkovu povahu) a díky jeho zasazení do širšího rámce tehdejší mezinárodní a domácí politiky, panovníkovy biografie. Bezesporu nejvýznamnější z nich představuje dílo Otty Urbana nesoucí jednoduchý titul *František Josef I.*, kterou současní historici oprávněně označují za nejpopedenější v Čechách publikovaný spisovatelský počín na toto téma. Kniha detailně, přesto však dostatečně přehledně popisuje život „posledního evropského panovníka staré školy“, vyzdvihuje jeho úspěchy, neumenšuje jeho porážky a přibližuje tak čtenáři muže, který byl především císařem, zcela oddaným svému lidu a státnickým

povinnostem, které si ani v posledních okamžicích života nedovolil zanedbat. Pro bližší pochopení panovníkových vztahů k tzv. „dědičným zemím Rakouského císařství“ posloužila kniha s příhodným názvem *František Josef I. – nikdy nekorunovaný český král* od Jiřího Pernese.

Bohatým zdrojem informací o vztazích uvnitř habsbursko-lotrinské dynastie a z bezprostředního okolí císaře byla díla německé spisovatelky a přední specialistky na osudy rakouské císařovny Alžběty Bavorské Brigitte Hamannové. Historička ve svých knihách *Alžběta. Císařovna proti své vůli* a *Rudolf. Princ rebel* analyzuje složité povahy oněch neobyčejných osobností, jejichž smrt představovala těžké rány pro jindy tak citově chladného a racionálně uvažujícího monarchu. V případě korunního prince pak znamenala otřes celého Rakouska-Uherska. Coby velice cenné se ukázaly být touto autorkou hojně citované dobové prameny. Deníky nejmladší panovníkovy dcery Marie Valerie a její babičky arcivévodkyně Žofie bylo možno využít coby doplňkové údaje, především s ohledem na monarchií přísně střežené informace, které jsou v běžných publikacích jen těžko dohledatelné. Zajímavé dílo netradičního charakteru pak představují básně sepsané na zámku Wallersee samotnou císařovnou Alžbětou Bavorskou, v nichž poetickou formou ventiluje své četné frustrace a poměrně radikální názory (s ohledem na výsadní postavení, kterého se jí dostalo). Největším přínosem byla však především korespondence mezi Františkem Josefem I. a jeho matkou Žofií mezi lety 1838–1872, sebraná editorem Franzem Schnürerem a publikovaná v samostatném spisu *Briefe Kaiser Franz Josepha I. an seine Mutter, 1838–1872* v Mnichově roku 1930.

Na otázky co stálo u vzniku česko-německého soupeření, proč se situace nadále stupňovala a zda došlo k jejímu vyřešení, odpovídají publikace Karla Kazbundy *České hnutí 1848*, a *Otázka česko-německá. V předvečer velké války*, studie Jiřího Kořalky a Hanse Mommsena *Němci, Češi, Slováci. Souběžné a rozdílné tendence jejich*

společenského vývoje. 1815–1918, sborník Jiřího Machačky *Jubilejní výstava 1891* a také knihy již zmíněného autora Otty Urbana *Česká společnost 1848–1918* a *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*.

Nejvýznamnější dějinné události tehdejší doby, tak jak je lze ve značně zkrácené podobě dohledat víceméně v každé učebnici historie, přibližují díla jako *Velké dějiny zemí koruny české 1860–1890* od Michaela Borovičky, Jiřího Kaše, Jana P. Kučery a Pavla Běliny či *Dějiny českých zemí 1800–1918* od Františka Čapky.

Materiály z dobového tisku, ať už vydávaného na území českých zemí či za jejími hranicemi, představují bohatou pramennou základnu, díky níž bylo umožněno zpracovat některé témata, především Františkovy návštěvy v Království českém a ohlasy významných událostí, mnohem podrobněji a přesněji, než by tomu bylo v případě nedostatečných zdrojů. K dispozici tak byly periodika jako například *Čas*, *Český denník*, *Plzeňské noviny*, *Cyrril a Method. Katolický časopis pro církev a školu*, *Moravské noviny*, *Innsbrucker Nachrichten*, *Linzer Volksblatt* a *Morgen Post*, *Národní listy*, *Národní noviny*, *Jizeran*, *Plzeňské listy*, *Moravská orlice*, atd.

Mezi nejvyužívanější z webových stránek, z nichž část sloužila coby zajímavá upřesňující data a část jako úložiště dokumentů převedených do elektronické podoby - knih, sborníků, studií, periodik a dokonce i cenných písemností, bezesporu patřily databáze Österreichische National Bibliothek a Infoportál Kramerius při Národní knihovně periodik ČAV. Poskytly především dostatečný počet nejrozličnějších typů dobových tiskovin, na nichž jsou vystavěna některé z nejdůležitějších témat bakalářské práce.

2 RAKOUSKÁ POLITIKA 1848-1916

2.1 Revoluce 1848 a nejvýznamnější události revolučních let

V roce 1848 zachvátil Evropu rozsáhlý revoluční proces, historiky často nazývaný „jaro národů“, který vyústil v zásadní politicko-sociálně-kulturní změny v mnoha zemích, a jehož pomyslným ohniskem se stala revoluce v Paříži, která vypukla dne 24. února 1848 svržením červencové monarchie Ludvíka Filipa.¹ *„Po desetiletích klidu zachvátila organismus evropské společnosti horečka, která tentokrát ve vysokém stupni postihla nejen Francii, nýbrž také rozsáhlé oblasti střední a jižní Evropy. Co se událo s těmi ‚hodnými lidmi‘, kteří ještě před několika týdny pokorně stáli před vznešenými a netroufali si v jejich přítomnosti zhluboka ani vydechnout?“*² Hodnoty a myšlenky, které s sebou přinášela (ač rozhodně nelze jednoznačně hovořit o jednotě, především s ohledem na cíle, které si revoluce v jednotlivých zemích kladly), se šířily dále Evropou a nevyhnuly se ani českým zemím.³ *„V rakouském císařství se záhy vytvořila revoluční ohniska ve Vídni, v Uhrách, v Itálii a Čechách. Charakter a cíle revoluce byly především protifeudální.“*⁴ Bylo jen otázkou času, kdy na vzrůstající neklid, spojený s nadějemi na změnu dosavadních poměrů metternichovského režimu, zareaguje střední třída. Provolání, které se v ulicích hlavního města Království českého nedlouho poté objevilo, toho bylo jasným důkazem. Zvalo všechny občany k účasti na veřejném shromáždění, pořádaném dne 11. března 1848 ve Svatováclavských lázních. Šlo o událost zcela mimořádného charakteru,

---

¹ Více viz KOLEJKA, Josef, *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848–1849*, Praha 1989, s. 36–37.

² URBAN, Otto, *František Josef I.*, Praha 1991, s. 31.

³ Více viz KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996, s. 94–98.

⁴ MALÝ, Karel, SIVÁK, Florian, *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*, Praha 1993, s. 359.

kteřá si dokázala získat velkou část veřejnosti, spatřující v tomto počínání jakýsi akt vzdoru proti stávající vládě a jejím představitelům.⁵ Výsledkem bouřlivého jednání pak byla petice sumarizující nejzásadnější problémy a výčet požadavků, především těch nejožehavějších – národnostních, sociálních a kulturních. Původní návrh právníka Františka Augustina Braunera byl nahrazen dopisem, jehož konečnou podobu vypracoval, pro tuto příležitost narychlo založený, speciální výbor. Kromě Vojtěcha hraběte Deyma, který byl zvolen do funkce předsedy této organizace, byla za konečné znění dokumentu nejvíce zodpovědná tříčlenná komise, zřízená speciálně k tomuto účelu. O tři dny později byla petice připravena k odevzdání do rukou císaře, k čemuž došlo dne 19. března 1848.⁶

V hlavním městě habsburské monarchie však v té době proběhly dalekosáhlé změny: ať už šlo o nedobrovolný odchod knížete Metternicha,⁷ císařovy sliby ohledně vydání ústavy, omezení do té doby striktně kontrolované cenzury skrze svobodu tisku, či patrně nejkontroverznější císařský ústupek – povolení vzniku ozbrojených Národních gard.⁸ *„Odstoupením Metternicha, odstraněním cenzury a příslibem ústavy byly ve dnech 13.–15. března 1848 ve Vídni vytvořeny předpoklady přetvoření habsburské monarchie z absolutistického soustátí v soustátí konstituční. Vládní moc ustoupila rostoucí občanské aktivitě a legalizovala ji jako reformně konstituční hnutí.“*⁹

Čeští vlastenci tak usilovali o práva a svobody (např. svobody tisku, zrušení roboty), o jejichž realizaci bylo již rozhodnuto předem. Jejich požadavky tedy v podstatě nebyly na místě a podle toho zněla i odpověď

---

⁵ Více viz KAZBUNDA, Karel, *České hnutí roku 1848*, Praha 1929, s. 39–66.

⁶ Více viz ČAPKA, František, *Dějiny českých zemí 1800–1918*, Brno 2011, s. 69.

⁷ Na britské ostrovy, více viz HALADA, Jan, *Metternich kontra Napoleon*, Praha 1985, s. 235–237.

⁸ Více viz URBAN, Otto, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 26.

⁹ URBAN, Otto, *České a slovenské dějiny do roku 1918*, Praha 1991, s. 160.

císařského dvora, respektive vídeňských úřadů.¹⁰ Jednoznačně odmítavě se monarchie stavěla k návrhu vytvořit unii Moravy, Slezska a Českých zemí. Tento postoj způsobil v řadách svatováclavského výboru značné rozhořčení, gradující vysláním druhé pražské deputace, která do Vídně dorazila 2. dubna 1848 a na rozdíl od předchozí byla mnohem důraznější, což se odrazilo i v jejích výsledcích.¹¹ Jedním z nejvýznamnějších bylo odstoupení dosavadního šéfa zemské správy v Čechách Rudolfa hraběte Stadiona a jeho nahrazení členem panujícího arcidomu Františkem Josefem Karlem, pozdějším císařem Františkem Josefem I. Jednalo se o vůbec první výraznější vazbu, nepočítáme-li vlastnictví dragounského pluku v Prostějově, kterou si mladý arcivévoda k českým zemím vytvořil, byť šlo o funkci čistě symbolickou.¹² Pro Čechy samotné byla ovšem tato skutečnost důkazem uznání ze strany císařského dvora coby nepostradatelné součásti rakouské monarchie. Jejich optimismus se však ukázal předčasným, neboť Hofburg měl s jedním ze svých synů jiné plány. Ani sám František Josef nijak netoužil po pobytu, či snad dokonce dlouhodobějším setrvání v nikterak zajímavém provinčním městě, jakým se pro něj ve srovnání se zářivou Vídní jevila Praha.¹³ Jen pro zajímavost: jeho strýc a v té době vládnoucí rakouský císař Ferdinand V., zvaný Dobrotivý, zaujímal vůči Praze postoj zcela opačný, o čemž svědčí i jeho tamější pobyt, zahájený po odstoupení z funkce v prosinci 1848.¹⁴

„I když neznáme arcivévodova stanoviska k vývoji v Praze, je nepochybné, že emancipační snahy české společnosti mu byly naprosto cizí, že jim nerozuměl a že je odmítal.“¹⁵ Důkazem tohoto tvrzení byla

---

¹⁰ Více viz PERNES, Jiří, *František Josef I. Nikdy nekorunovaný český král*, Praha 2005, s. 21.

¹¹ Více viz KOLEJKA, s. 103–107.

¹² Více viz KISTE, John Van der, *Císař František Josef. Život, pád a zánik habsburské říše*, Praha 2008, s. 20–22.

¹³ Více viz PERNES, s. 22–26.

¹⁴ Více viz WEISSENSTEINER, Friedrich, *Rakouští císařové. František I. Ferdinand I. František Josef I. Karel I.*, s. 92–95.

¹⁵ PERNES, s. 25.

jeho nečinnost při tzv. prvním výjimečném stavu nad Prahou vyhlášeném v přelomovém roce 1848, přestože jako místodržící svého císařského strýce měl mít, pokud ne přímo povinnost, minimálně alespoň snahu o nastolení starých pořádků.

Když dne 19. května 1848 vídeňská vláda zaskočena probíhající revolucí souhlasila s pořádáním vůbec prvního Slovanského sjezdu v Praze, nikdo jistě netušil, jaké důsledky s sebou toto rozhodnutí přinese. Sjezdu samotného, jehož neoficiálním mottem se stalo uvědomění si vlastní identity a příslušnosti k velkému slovanskému národu, se zúčastnilo přibližně 400 lidí, zahájen byl pak dne 2. června 1848. Funkce pomyslného předsedy byla svěřena Františku Palackému, který byl také přímo odpovědný za program a hladký průběh jednání, což se mu ne vždy, především díky diferencovaným pohledům jednotlivých účastníků na některé z řešených témat, dařilo.¹⁶ Klíčovým faktorem se nicméně posléze staly tragické události, které v onom měsíci zasáhly Prahu a znemožnily delegátům jakýkoliv další postup směřující k dohodě. Velící zemský armádní generál v Čechách Alfréd Kandidus Ferdinand kníže Windischgrätz, horlivý zastánce a propagátor předbřeznového režimu, po krátkém intermezzu znovu upevnil svou pozici v armádě a dal jasně najevo své odhodlání bojovat s protimonarchisticky zaměřenými národnostními tendencemi.¹⁷ Vypracoval podrobný plán týkající se charakteru boje v případě vypuknutí nepokojů v Praze a sílu „své“ armády dával na odiv při velkolepé přehlídce před pražskou Invalidovnou. Vysokoškolští studenti, rozhořčení touto jednoznačnou provokací, uspořádali ve dnech 8. až 11. června 1848 v Karolinu protestní shromáždění, požadující zrušení nejvíce kontroverzních opatření v souvislosti s brannou povinností a ozbrojení nově se rodících studentských legií. Dostatečnou záminkou pro ozbrojený zásah

---

¹⁶ Více viz ČAPKA, s. 73.

¹⁷ Více viz KAZBUNDA, *České hnutí roku 1848*, s. 319–322.

Windischgrätzovi poskytla slavnostní mše vykonaná u svatováclavské sochy na Koňském trhu,¹⁸ která vyvrcholila pochodem před vojenské zemské velitelství sídlící v Celetné ulici.¹⁹ „*Po promyšleně vyprovokovaných střetnutích s civilním obyvatelstvem na Svatodušní pondělí 12. června 1848 došlo v Praze k týdenním bojům na barikádách.*“²⁰ Patovou situaci vyřešil Windischgrätz, v jehož jednání lze spatřovat jakýsi akt pomsty, neboť jedna ze zbloudilých kulek smrtelně zranila jeho manželku, kněžnu Eleonoru, tím, že se spolu s dělostřeleckými oddíly přesunul na levý břeh Vltavy, odkud započal město bombardovat. Dne 18. června bylo nad Prahou a jejím bezprostředním okolím vyhlášeno stanné právo.²¹ „*Armáda pražské povstání potlačila a výsledkem byly zcela změněné politické a mocenské poměry. V době následujícího výjimečného stavu se podstatně zúžily možnosti další občanské aktivity, svou činnost musel zastavit Národní výbor a nemohl ji ani zahájit již zvolený český sněm. Tragickou shodou okolností bylo pražské povstání pochopeno, či spíše nepochopeno jako ‚slovanské spiknutí‘ [...].*“²² Revoluce se nevyhnula ani Vídni, kde došlo 6. října 1848 k povstání lidu, stále více sympatizujícího s myšlenkami uherských radikálů a protestujícího proti vojenskému tažení do Uher. První obětí rozvášněného davu se stal ministr války Latour, bez milosti oběšený na pouliční lucerně. Znepokojený vídeňský dvůr pod vlivem nepříznivých událostí opustil sídelní město a přesídlil do hradbami opevněné Olomouce, kde mu tamější měšťanské domy poskytly ochranu a klid před vzbouřeným davem.²³

---

¹⁸ Dnešní Václavské náměstí.

¹⁹ Více viz KOLEJKA, s. 185–188.

²⁰ URBAN, *České a slovenské dějiny do roku 1918*, s. 165.

²¹ Více viz ČAPKA, s. 74.

²² URBAN, *České a slovenské dějiny do roku 1918*, s. 165.

²³ Více viz KISTE, s. 22–24.

Byla to právě Olomouc, která se posléze stala dějištěm významné události v životě mladého arcivévody a potažmo celé rakouské monarchie. Dne 2. prosince 1848 přijal František Josef, od onoho dne zván první toho jména, z rukou svého strýce Ferdinanda, rezignujícího na post císaře, panovnický majestát. Zprávu o tomto aktu se poslanci Říšského sněmu, svoláni narychlo do Olomouce a Kroměříže dozvěděli z úst Felixe, knížete Schwarzenberga.²⁴

„Jak samotné převzetí moci novým panovníkem dne 2. prosince 1848 vlastně probíhalo, se poslanci i široká veřejnost dozvěděli až později: v osm hodin ráno se v korunovačním sále olomouckého zámku shromáždili členové císařské rodiny, celá rakouská vláda, generální adjutant kníže Lobkovic, dvorní maršálek lantkrabě z Fürstenberga a zejména polní maršálek Windischgrätz a chorvatský bán, polní podmaršálek Jelačić. Když všichni usedli na svá místa, rozevřely se zprudka dveře a do sálu vešel císař Ferdinand s chotí v doprovodu Felixe knížete Schwarzenberga, který měl v dalším programu hlavní slovo. Byl to on, kdo přečetl prohlášení císaře Ferdinanda a jeho bratra o rezignaci na trůn, a byl to také on, kdo oznámil, že novým panovníkem se stal teprve osmnáctiletý František Josef. Pak císař Ferdinand i jeho bratr podepsali ‚aktu odříkací‘, kterou kníže Schwarzenberg jakožto ‚ministr domu‘, tedy ten, kdo se ve vládě staral o záležitosti císařské rodiny, podepsal spolu s nimi. Nakonec mladý nastupující monarcha předstoupil před starého císaře na trůně, poklekl a vyžádal si jeho požehnání. Chudák Ferdinand však na tak složitý ceremoniál nestačil. Plaše a trochu rozpačitě se rozhlédl po shromáždění, pohládl svého synovce po hlavě a řekl mu dobrácky: ‚Nic to není, udělal jsem to rád, jen buď hodný!‘“²⁵

---

²⁴ Více viz URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 68.

²⁵ PERNES, *František Josef I.*, s. 45.

Z Ferdinandových slov jasně vyplynulo, kolik nadějí bylo monarchií a nejbližší rodinou vkládáno do mladého Františka Josefa coby účinného „nástroje“ pro nastolení nového řádu, vycházejícího však ze starých panovnických tradic, očištění zastaralé a nefunkční monarchie a její reinkarnace do podoby silného a moderního státu – čas ukázal, že František Josef I. se svými značně konzervativními a umíněnými názory nebyl pro tyto cíle právě ideální volbou.²⁶ Bývalý císař Ferdinand se císařské koruny, spojené pro něj především se stále se stupňujícími problémy, k jejichž úspěšnému vyřešení neměl vladařské předpoklady, rád vzdal. Vídeň, připomínající mu nesnadná léta jeho panování, mu navíc byla prostředím natolik nepříjemným, že pro svou doživotní rezidenci zvolil českou metropoli, konkrétně její dominantu, Pražský hrad.²⁷ Na rozdíl od svého strýce byl František pevně rozhodnut opustit olomouckou pevnost, jejíž pevné zdi mu v dobách ohrožení poskytovaly ochranu, v níž se však nyní cítil izolován od událostí okolního světa, a co nejdříve přesídlit do sídla rakouských panovníků, Vídně.²⁸

2.2 Střídavá politika arcidomu rakouského

*„Císař chtěl být císařem ‚z Boží milosti‘, vědom si své vladařské důstojnosti a udržující patřičný odstup od těch, jimž vládl, tedy nikoliv ‚konstitučním císařem‘ jako povolný Ferdinand, závislý na paragrafech ústavy, nebo dokonce na přízni lidu.“*²⁹ Zároveň, především díky hluboko zakořeněné výchově a pohledu na svět, kterých se mu dostalo od dědečka Františka I. (císaře „staré školy“), šla ruku v ruce s jeho pokusy o modernizaci státu a vlády snaha o co největší zachování starých (a dle mínění Františka Josefa I. dobrých) pořádků. V tomto ohledu, tedy coby

---

²⁶ Více viz KISTE, s. 24–28.

²⁷ Více viz WEISSENSTEINER, s. 92–95.

²⁸ Více viz WINKELHOFEROVÁ, Martina, *Viribus unitis. Císař a jeho dvůr. Nový pohled na Františka Josefa*, Praha 2011, s. 35–38.

²⁹ HERRE, Franz, *Císař František Josef I. Jeho život – jeho doba*, Praha 1998, s. 72.

pokračovatel habsburských panovnických tradic, byl bezesporu panovníkem posledním. Skutečnost, že vládl celých 68 let a byl svědkem toho, jak se mu před očima doslova ze dne na den mění svět, kterému již vlastně nemohl či nechtěl porozumět, byla důvodem toho, „[...] že *přežil sám sebe a měl nakonec spatřit své Rakousko umírat.*“³⁰ Franz Herre svou myšlenkou poukázal na fakt, že pro Františka Josefa I. přestalo být Rakousko tím „pravým“ Rakouskem po roce 1867, kdy coby jednotný státní útvar zaniklo a přeměnilo se v dualistické Rakousko-Uhersko.

Při výzkumu vývoje habsburské monarchie coby moderního státu lze sledovat několik důležitých etap. První jednoznačně představuje období 1849–1867, na jehož počátku jsou patrné první demokratické pokusy uskutečněné skrze revoluci, kdy došlo k pádu feudálního absolutismu, následnému vyhlášení dubnové ústavy, zrušení poddanství, roboty a pozemkové vrchnosti.³¹ „*Habsburská monarchie byla těmito tendencím vystavena od samého prvopočátku politické krize. Nepokoje v Lombardii v březnu 1848 byly záminkou intervence sardinských vojsk a následující sardinsko-rakouské války, která zřetelně předznamenávala, co pro monarchii znamená a bude znamenat tzv. italská otázka.*“³² Ani v Uhrách nebyla situace té doby právě nejkolidnější – ze strany uherského sněmu došlo dne 18. března 1848 k přijetí několika zásadních změn v doposud platných zákonech a na základě tzv. zákona o nezávislé uherské vládní moci se uherská vláda v čele s hrabětem Lájosem Batthyánym distancovala od rakouské. Situací vynucené ústupky císaře posléze daly možnost zrodu nové státní správy. Po porážce revolucí, oslabených především zahraničními intervencemi byl v letech 1849–1860 „[...] *nastolen režim, který ve sféře panovnické moci obnovuje*

---

³⁰ Tamtéž.

³¹ Více viz ČAPKA, s. 62–106.

³² URBAN, *České a slovenské dějiny do roku 1918*, s. 160–161.

*absolutistickou moc císaře opřenu o vojsko, policii a nově zřízené četnictvo.*³³

Podoba ústavy rakouského císařství a posléze Rakouska-Uherska ve druhé polovině 19. a první polovině 20. století prošla mnoha obměnami. „*Prvou ústavou rakouskou se stala ústava dubnová vyhlášena vládou 25. dubna 1848 (nazývá se též Pillersdorfova podle rakouského ministra vnitra).*“³⁴ Vznikla z iniciativy již zmíněného Franze Xavera von Pillersdorfa a její celý název pak zněl Ústavní listina rakouského císařství (*Verfassungsurkunde des österreichischen Kaiserstaates*). Jednalo se o první „moderní“ ústavu přijatou na území habsburské monarchie, avšak nikdy prakticky neuplatněnou, která ovšem, s ohledem na českou státoprávnost, byla povahy ryze negativní. České země byly umenšeny na čistě provinční status a získaly územní autonomii v jinak unitárním státě.³⁵ Samotná konstituce pak vynikala hned několika zvláštnostmi. „*Podobně jako všechny další rakouské ústavy, byla vyhlášena z rozhodnutí císaře a nebyla předložena ke schválení zákonodárnému orgánu.*“³⁶ Nadto, ačkoliv jasně stanovila, že všechny země patřící pod společnou rakouskou zástavu tvoří nedělitelnou konstituční monarchii, byly z dosahu její jurisdikce vyloučeny Uhry, království lombardsko-benátské a Chorvatsko. Díky pochybnému charakteru volebního práva byla podrobena tvrdé kritice a na základě tzv. *Sturmpetition* (bouřlivé petice), předložena k projednání říšskému sněmu, který měl rozhodnout o jejím dalším osudu. V květnu toho roku byla na popud císaře prohlášena za provizorní a během následujícího měsíce zcela stažena, aniž by kdy nabyla účinnosti.³⁷

---

³³ Tamtéž, s. 161.

³⁴ MALÝ, SIVÁK, s. 367.

³⁵ Více viz KAZBUNDA, *České hnutí roku 1848*, s. 158–161.

³⁶ MALÝ, SIVÁK, s. 367.

³⁷ Tamtéž.

Kroměřížská ústava neboli kroměřížský návrh, jak už je z názvu patrné, byl v praxi nikdy nerealizovaným právním dokumentem vytvořeným při konstitučním zasedání ústavodárného říšského sněmu habsburské monarchie v Kroměříži, konaného ve dnech od 22. listopadu 1848 do 7. března 1849. Jeho činnost ukončil manifest, vydaný novým císařem Františkem Josefem I. a oznamující vydání nové ústavy, tzv. březnové.³⁸ *„Oktrojovaná, panovníkem lidu vnucená ústava ze dne 4. března 1849 nevstoupila se svými liberálně demokratickými články nikdy v platnost. Parlament nebyl zvolen, základní práva neplatila pro Maďary a pro Italy a pro ostatní byla omezena jako například Zákonem proti zneužívání tisku. Uhry a Lombardsko-Benátsko podléhaly vojenské diktatuře, nad Sedmihradskem, Haličí, Prahou a Vídní zůstával v platnosti stav obležení.“*³⁹ Ústava, často rovněž nazývána Stadionova, podobně jako její předchůdkyně nikdy formálně nenabyla účinnosti a definitivně pak byla zrušena Silvestrovskými patenty z roku 1851.⁴⁰

Soubor dvou patentů a jednoho kabinetního listu ze dne 31. prosince 1851 se pod zevšeobecněným názvem Silvestrovské patenty stal základem rakouského neoabsolutismu. *„Silvestrovskými patenty byla formálně zrušena všechna politická práva a tím víceméně potvrzen fakticky existující stav. Současně byla výslovně potvrzena rovnost občanů před zákonem, náboženská svoboda vykonávaná v rámci státem uznaných církví a zrušení poddanských svazků včetně všech závazků, které z nich vyplývaly.“*⁴¹ Šlo o dokument, který lze s nepřiliš velkou nadsázkou považovat za „ústavu absolutismu“.

„Význam říjnového diplomu, jenž byl vydán jako ‚stálý a neodvolatelný základní zákon státní‘, tkví v příklonu panovníka

---

³⁸ Více viz URBAN, Otto, *Kroměřížský sněm 1848–1849*, Praha 1998, s. 49–81.

³⁹ HERRE, s. 87.

⁴⁰ Více viz ČAPKA, s. 77.

⁴¹ URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 100.

*k parlamentnímu způsobu vlády.*⁴² Vznik tohoto na svou dobu mimořádného, a vezmeme-li v úvahu styl vlády Františka Josefa I., velice liberálního dokumentu, byla záležitostí poměrně kontroverzní. U vzniku dokumentu stálo kolem šedesáti, pro tuto příležitost účelně zvolených, hodnostářů z řad říšské rady, kteří o podobě tohoto císařského diplomu diskutovali od května do září 1860.⁴³ Překvapivou byla skutečnost, že ačkoliv došli ke značně rozdílným závěrům než Jeho císařské veličenstvo, nebyl výsledek jejich snažení ze strany panovníka nijak kritizován, naopak. Císař „[...] *byl spokojen a liboval si, jak ,proti očekávání lehce a klidně‘ byla říšská rada ,pochována‘.*“⁴⁴ Císařský manifest ze dne 20. října 1860 pak oznamoval všem občanům, že toho dne došlo k vydání „*Císařského diplomu [...] k uspořádání vnitřních státoprávních poměrů v monarchii.*“⁴⁵

Únorová či Schmerlingova ústava vydaná dne 26. února 1861 byla faktickou realizací říjnového diplomu z předchozího roku, v níž byl slib, daný v dokumentu, jímž se císař slavnostně zříkal absolutismu, konkretizován.⁴⁶ Jejím vyhlášením tudíž de facto došlo k proměně státu na konstituční monarchii „[...] *a byla ustavena říšská rada jako zastupitelský zákonodárný orgán. Od té doby žily tedy i české země až do roku 1939 ústavním životem.*“⁴⁷ I tato poměrně liberální ústava však nebyla ušetřena kritiky; nesouhlasného přijetí se dostalo především paragrafu č. 13, umožňujícímu vládě v případě nutnosti obejít poslance a vydat zákon bez jejich souhlasu (i dodatečného). I přes výše zmíněné

---

⁴² VALENTA, Aleš, *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*, Hradec Králové 2002, s. 66.

⁴³ Více viz BOROVIČKA Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P., BĚLINA, Pavel, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XII.a. 1860–1890*, Praha a Litomyšl 2012, s. 19–23.

⁴⁴ URBAN, Otto, *František Josef I.*, Praha 1991, s. 111.

⁴⁵ URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 147–148.

⁴⁶ Více viz BOROVIČKA, KAŠE, KUČERA, BĚLINA, s. 39–42.

⁴⁷ ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří, VLNAS, Vít, *Ve stínu tvých křídel.. Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995, s. 222.

výtky šlo nicméně o nejdéle platnou ústavu ze všech dříve vydaných – její platnost byla pozastavena až v roce 1865 v souvislosti s hrozícím prusko-rakouským válečným konfliktem.⁴⁸

K poslední důležité ústavní změně došlo v roce 1867 v souvislosti s rakousko-uherským vyrovnáním⁴⁹, představujícím porážku českých státoprávních idejí. 21. prosince 1867 spatřil světlo světa soubor zákonů a právních předpisů tvořící prosincovou ústavu. Sama ústava představovala zároveň jakýsi odraz měnících se společenských vztahů, především s ohledem na rodící se kapitalismus a prosazující se buržoazii, požadující kromě svobod občanských a ekonomických i svobody politické. Jak uvádí ve svém díle *Kapitalismus a česká společnost* Otto Urban: *„Nejpodstatnějším naplněním tohoto postulátu byl komplex zákonů tzv. prosincové ústavy z roku 1867, především pak zákon č. 142 o všeobecných občanských právech, který mj. znovu potvrdil, že ‚jakýkoliv poddanský svazek je navždy zrušen‘.*⁵⁰

---

⁴⁸ Více viz URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 153–154.

⁴⁹ K podrobnějšímu popisu dojde v k tomu určené kapitole bakalářské práce.

⁵⁰ URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 1978, s. 136.

3 FRANTIŠEK JOSEF I. A JEHO VZTAH K ČESKÝM ZEMÍM

3.1 Rakousko-Uherské vyrovnání a reakce českých zemí

Rakousko-uherskému vyrovnání, na jehož základě se v roce 1867 rakouské císařství transformovalo do dualistického Rakouska-Uherska, předcházela řada důležitých kroků. Jedním z hlavních aktérů tohoto konečného „zúčtování s odbojnými Maďary“ byl dřívější český místodržitel hrabě Richard Belcredi⁵¹. Nově vzniknuvší idea Velkého Rakouska, jíž byl podporovatelem, měla umlčet a smířit znesvářené, předchozí krátkou, nicméně demoralizující válkou unavené, národy habsburské monarchie. *„Belcredi jasně naznačil, že řešení vnitropolitické krize vidí v návratu k známým zásadám Říjnového diplomu z roku 1860. V souladu s panovníkem odmítal jakýkoliv státoprávní dualismus či federalismus a východisko spatřoval v administrativní decentralizaci a revizi kompetence jednotlivých orgánů výkonné i zákonodárné moci.“*⁵²

Naděje českých liberálů, ať už z tábora mladočechů či staročechů, spojené s nástupem Belcrediho na jeviště velké politiky, se projevíly v podobě jednání o textu tzv. Pamětního spisu neboli politického programu české buržoazie, reagujícího na zásadní změny v monarchii.⁵³ *„Pamětní list s datem 11. července 1865, stylizovaný Riegrem a podepsaný 66 poslanci českého sněmu včetně Sladkovského a E. Grégra, se obracel na panovníka jménem národu československého, tj. nikoli politického národa českého v historicko-právním smyslu [...].“*⁵⁴ Hlavní myšlenka dokumentu byla jednoznačná; česká otázka měla být postavena naroveň otázce uherské, přinejmenším v očích koruny.

---

⁵¹ Do funkce státního ministra a předsedy ministerských konferencí byl jmenován dne 27. července 1865, více viz BOROVIČKA, KAŠE, KUČERA, BĚLINA, s. 105–108.

⁵² URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 193.

⁵³ Více viz BOROVIČKA, KAŠE, KUČERA, BĚLINA, s. 103–108.

⁵⁴ URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 194.

Císař měl však o významu obou otázek odlišné mínění. Byl již unaven neustálými obstrukcemi, protesty a vzdory, jimiž uherská šlechta provázela každé jeho rozhodnutí a snažil se proto vzniklou situaci uklidnit dohodou s uherskými magnáty.⁵⁵ „*Nerozhodoval se snadno, uvědomoval si, že tento postup není spravedlivý vůči jiným národům, věděl, že nepochybně vyvolá jejich nespokojenost.*“⁵⁶ Také si velmi dobře uvědomoval, že se nemůže jednoznačně postavit na stranu Maďarů, „[...] *když tu stojí země zpustošené a hladem trpící, zatímco Uhry zůstaly válkou nedotčeny.*“⁵⁷ Do čela uherské opozice se však v té době postavil Ferenc Deák, nazývaný „národním mudrcem“, muž, který byl v mnoha ohledech maďarským protipólem Františka Palackého. Jeho vesměs realistický politický program, díky němuž získal rozsáhlou podporu veřejnosti, vycházel ze dvou základních úvah. Tou první byla nezpochybnitelná existence habsburské monarchie „[...] *jako určitého státně politického komplexu, ale současně také trval na naprosté státně politické osobitosti Uher.*“⁵⁸

A tak dne 3. února 1867 navštívil František Josef I. Budín, jmenoval odpovědnou vládu v čele s hrabětem Gyulou Andrássym⁵⁹, blízkým Deákovým spolupracovníkem, avšak to nejlepší teprve „čekalo za rohem“. O přibližně 4 měsíce později, konkrétně dne 8. června 1867 „[...] *byl František Josef, oděn ve starobylém blankytně modrém korunovačním hávu, pomazán uherským knížetem-primasem a Andrássy mu v zastoupení uherského palatina [...] nasadil na hlavu svatoštěpánskou*

---

⁵⁵ Více viz URBAN, *František Josef I.*, s. 114–117.

⁵⁶ PERNES, *František Josef I.*, s. 169.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ URBAN, *František Josef I.*, s. 113.

⁵⁹ Vzhledem k Andrassyově minulosti (byl dokonce souzen za velezradu) byl tento krok považován za velice překvapivý, více viz KISTE, s. 92.

korunu. Symbolicky byla korunována také Alžběta [...]“⁶⁰, které se tak splnil jeden velký sen.

3.2 Sisi – „dítě Uher“

Alžbětiny sympatie k tomuto ugrofinskému národu pramenily zpočátku z její opozice k vídeňskému dvoru, tvořenému z velké části šlechtou vlastnící pozemky na území českých zemí. Právě tyto starobylé rody, udávající tón v nejrůznějších oblastech dvorského života, našly velkou podporu v osobě arcivévodkyně Žofie, císařovy matky, projevující vděčnost za loajální přístup českých zemí v četných konfliktech, ať už na poli válečném či diplomatickém. Ačkoliv měla vždy obrovský (a v mnoha ohledech přehnaný) vliv na svého syna a jeho krásnou, ale vzpurnou manželku, její plán naučit Alžbětu českému jazyku nedošel naplnění.⁶¹ Jak uvádí přední specialistka na osudy císařovny Brigitte Hamannová: „[...] právě proto, že toto přání pocházelo od Žofie, nedostala se Sisi v tomto jazyce daleko. Stěží uměla české číslice, nepříliš se jí dařilo přednášet krátké naučené proslovy v češtině.“⁶²

Byl-li Alžbětin vztah k českým zemím poněkud chladný a lhostejný, tím lákavější a zajímavější pro ni byly Uhry, jejichž šlechtické rody byly, na rozdíl od aristokracie české, na císařském dvoře dosti upozadovány. Je bezesporu složité hledat prvotní impuls, který přiměl mladou císařovnu k nátlaku na manžela v otázce rakousko-uherského vyrovnání a jeho konečného výsledku ve prospěch Maďarů. Nelze se však nezmínit o celoživotní přítelkyni, o čtyři roky mladší Maďarce Idě Ferenczyové, císařovnině schovance a důvěrnici po dlouhých čtyřiatřicet let, či o již zmíněném odbojném šlechtici a dle dobových zpráv „ohnivě krásném“ hraběti Gyulovi Andrássym, s nímž vedla až do jeho smrti v roce 1890

---

⁶⁰ URBAN, František Josef I., s. 117.

⁶¹ Více viz HAMANNOVÁ, Brigitte, *Alžběta. Císařovna proti své vůli*, Praha 2002, s. 142.

⁶² Tamtéž, s. 142–143.

Alžběta pravidelnou korespondenci.⁶³ „Svémi sympatiemi k Uhrám se císařovna před manželem netajila a vyvinula velké úsilí, aby jeho politické rozhodování ovlivnila v jejich prospěch. Žádala na něm vstřícnost k Maďarům a šla až tak daleko, že s ním od února 1867 korespondovala maďarsky.“⁶⁴

3.3 Rakouský panovník a otázka korunovace českým králem

Vznikem Rakouska-Uherska se česká otázka, nejkomplikovanější problém v době ústavních experimentů ze šedesátých let 19. století, stala opět aktuální. „Po určitém ohledání půdy a počátečních nejasnostech vzneslo české liberální měšťanstvo ve spolupráci se stranou tzv. české historické šlechty národně a státně politické požadavky, analogické požadavkům uherským.“⁶⁵

Pro Čechy představovalo rakousko-uherské vyrovnání obrovské zklamání a nevděk panovníka, kterému v době prusko-rakouské války stály neochvějně a liberálně po boku, zatímco německá vojska neúnavně plenila jejich zem. „Nelze se divit, že očekávali císařův vděk, že si byli takřka jisti, že po skončení bojů František Josef I. jejich věrnost ocení a splní jejich národnostní požadavky. A najednou místo toho přišla odměna pro zrádné Uhry!“⁶⁶ Šlo o jednu z prvních velkých „zrad“ ze strany panovníka, jež později sehrála, spolu s dalšími postupně nakumulovanými problémy, klíčovou roli v rozchodu s Rakousko-Uherskem a vládoucí habsbursko-lotrinskou dynastií.

František Josef I. si byl národnostních problémů v českých zemích dobře vědom a v odpověď na tuto situaci a na základě historických tradic byl ochoten Čechům jejich přání splnit. Během nepříliš dlouhé doby vyšel

---

⁶³ Tamtéž, s. 142–152.

⁶⁴ PERNES, *František Josef I.*, s. 169.

⁶⁵ URBAN, *František Josef I.*, s. 120.

⁶⁶ PERNES, *František Josef I.*, s. 171.

dokonce dvakrát z císařských úst příslib o korunovaci na českého krále – nejprve v roce 1861⁶⁷ (na základě Pamětního spisu z předchozího roku), podruhé pak o 4 roky později, v roce 1865.⁶⁸ Protože si však Svatováclavská koruna, předtím než vůbec mohla vést případný dialog s panovníkem, nejprve musela vybojovat „své místo na slunci,“ sešel se dne 23. listopadu 1865 český zemský sněm. Hrabě Albert Nostic předložil, hovořice za dalších zhruba třicet aristokratů, návrh na vypracování děkovné adresy panovníkovi, k čemuž došlo dne 12. prosince 1865 při dlouhé rozpravě o podobě listu samotného.⁶⁹ *„Blahověstným pak znamením zdařilé obnovy té bude nám Čechům korunování, odvěké to v království našem symbolické zjevení, vzájemné rukojemství a nejvyšší zasvěcení ubezpečeného stavu právního.“*⁷⁰ Aby korunovačních slibů nebylo málo, v roce 1871 následoval další,⁷¹ kdy se císař v zářijovém manifestu opět zavázal, *„[...] že se nechá korunovat na českého krále a že potvrdí práva království svou přísahou. Byl předložen národnostní zákon pro Čechy, jenž předpokládá zrovnoprávnění Čechů a Němců [...].“*⁷²

Nelze zapomínat na rozdílné postavení české liberální opozice oproti opozici uherské, která měla v rozhodujících fázích státoprávního procesu zajištěnu plnou podporu uherského směru, zatímco proti českým snahám se stavěli, české státní právo nerespektující, němečtí liberálové a v neposlední řadě i historická šlechta, *„která své státoprávní požadavky*

---

⁶⁷ Více viz BOROVIČKA, KAŠE, KUČERA, BĚLINA, s. 103–108.

⁶⁸ Více viz URBAN, *František Josef I.*, s. 120.

⁶⁹ Více viz BOROVIČKA, KAŠE, KUČERA, BĚLINA, s. 109–112.

⁷⁰ URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 196.

⁷¹ Více viz ČAPKA, s. 108–109.

⁷² HERRE, s. 212.

omezovala pouze na království české a nikoli na země koruny české.⁷³ Pomoc pak nepřišla ani od zemských sněmů Moravy a Slezska.⁷⁴

V této neutěšené situaci představoval ono pomyslné „světlo na konci tunelu“ František Ladislav Rieger, který vždy plameně obhajoval historické nároky českých zemí a jejich právo na panovnický majestát, potvrzený přijetím koruny sv. Václava. Upozorňoval mnohokrát na fakt, že ono právo lze obhájit zcela legitimní cestou coby projev přirozené vůle a přání většiny obyvatel (což, s přihlédnutím k česko-německé otázce nebyla tak docela pravda), proti čemuž se nestavěli ani jindy tak rádi oponující mladočeši. Konečný text děkovné adresy, podpořené Riegrovou údernou argumentací, byl panovníkem, k velké spokojenosti sněmu i veřejnosti, milostivě přijat.⁷⁵ „*Radostně uvítám okamžik,‘ vyřizoval František Josef I. do Prahy, ‚ve kterém zdar velikého díla mne povede do mého staroslavného města Prahy, abych tam uprostřed svých věrných Čechů po právu a svatém obyčeji akt korunovací vykonal.*“⁷⁶ Do konce Františkovy vlády však v tomto ohledu zůstalo pouze u slov.

O to více bylo rakousko-uherské vyrovnání „políčkem do tváře českého národa“. Mimo již výše uvedených představovala pro Čechy problém ještě jedna okolnost onoho aktu, kterou výstižně popsal František Ladislav Rieger ve svém projevu ze dne 25. února 1867: „*Až dosud bylo Království české samostatným členem říše rakouské, té říše, kteráž způsobem zajisté případným byla zvána státem státův a trůnem trůnův; té říše, kterouž až do roku 1848 i vláda sama jinak nejmenovala, než státy rakouskými. V této říši, pravím, bylo Království české osobností samostatnou, mající zvláštní státní práva svá. Nyní pak má se věc ta podstatně změnit: císařství rakouské má býti rozloženo na dva státy a do*

---

⁷³ URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 196.

⁷⁴ Více viz KOŘALKA, s. 160–161.

⁷⁵ Více viz URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 197–200.

⁷⁶ Tamtéž, s. 198.

*jednoho z nich má býti vtěleno Království české a má tak býti zbaveno své samostatné osobnosti právní; má povstati v Císařství rakouském nová říše, nový stát, o kterémž posud nikdo neví najisto, jak se nazývati má. Někteří jej nazývají Neuherské země, což jest pouhá negace, jiní jej nazývají Cislajtání, což jest geografický nesmysl. Do takové říše vstoupiti, odříci se všeho toho, co jsme po otcích svých zdělili a čeho si vysoce vážíme, k tomu my z dobré vůle nikdy přistoupiti nemůžeme!*⁷⁷

3.4 František Josef I. a česko-německá otázka

Většinu dodnes trvajících problémů souvisejících se vzájemnými antipatiemi mezi Němci a Čechy lze značnou měrou přičíst sociálním změnám, národotvorným procesům a mocenskopolitickým střetům, k nimž docházelo v průběhu 19. století. Konstituční procesy, odehrávající se v rámci národních států německého, českého a slovenského a přinášející těmto zemím samostatnost, probíhaly však až na začátku století dvacátého.

Němci byli již před založením Německé říše v roce 1871 velkým a rozmanitým evropským kulturním národem. České země do té doby vlastně nesousedily s Německem, ale královstvími bavorským, saským a pruským,⁷⁸ proto „[...] z jejich začlenění do Německého spolku roku 1866 vyplýval spíše názor, že v zeměpisném smyslu patřily k Německu.“⁷⁹ Češi nicméně v průběhu 19. století navazovali na historický vývoj a tradice nejzápadnějšího ze slovanských států. Proces, známý pod názvem české národní obrození, představoval neodmyslitelnou součást sociálních

---

⁷⁷ PERNES, *František Josef I.*, s. 171.

⁷⁸ Více viz KOŘALKA, Jiří, MOMMSEN, Hans, *Němci, Češi, Slováci. Souběžné a rozdílné tendence jejich společenského vývoje. 1815–1918*, Praha 1992, s. 5–17.

⁷⁹ Tamtéž, s. 5.

přeměn české stavovské společnosti.⁸⁰ „*Subjektivním sociálním a politickým nositelem tohoto obrozovacího procesu bylo měšťanstvo a buržoazie jako mluvčí celého ‚třetího stavu‘. Měšťanstvo a buržoazie idealizovaly a absolutizovaly národ jako svébytnou sociální skupinu s určitým historickým posláním.*“⁸¹ Zajímavá byla rovněž účast šlechty v českém národním hnutí – příslušníci vysoké aristokracie nepatřili (až na malé výjimky, které však byly o to aktivnější ve své opozici k rakouským centralizačním snahám a v mnoha ohledech vzestupu českého národa výrazně napomáhaly) k vedoucím představitelům tohoto hnutí.⁸²

Státoprávní oddělenost či samostatnost Království českého Čechy navíc přivedla do postavení většinového národa, zatímco německá část obyvatelstva se zhruba 37 % v Čechách a 29 % na Moravě představovala národnostní menšinu. Avšak „[...] v převážně jazykově německých okresech severních a západních Čech, kam směřoval po polovině 19. století největší příliv českých horníků a továrních dělníků, řemeslníků a živnostníků, byli Češi více než jinde v postavení potlačované menšiny.“⁸³ Se statutem menšiny se pochopitelně ani jedna ze stran nehodlala smířit a bojovala proti takovému postavení všemi prostředky, což přinášelo habsburské monarchii, ale především císaři, čtené nepřijemnosti.

Po všechna léta panování František Josef I. úzkostlivě dbal na to, aby jeho politické kroky, směřované k Němcům či Čechům, byly pro oba

---

⁸⁰ Více viz HROCH, Miroslav, VEVERKA, Alois, *K otázce sociální skladby české obrozenské společnosti. Rozbor společenského složení vlastenců kolem Českého muzea a Matice české v letech 1827–1848*, In: Dějepis ve škole 4, 1957, s. 153–159.

⁸¹ URBAN, *Kapitalismus a česká společnost*, s. 20.

⁸² Více viz KOŘALKA, Jiří, *Vytváření národů a národní identita Němců, Rakušanů, Čechů a Slováků kolem poloviny 19. století. České národní hnutí*, In: KOŘALKA, Jiří, MOMMSEN, Hans (eds.), *Němci, Češi, Slováci. Souběžné a rozdílné tendence jejich společenského vývoje. 1815–1918*, Praha 1992, s. 51–57.

⁸³ LUFT, Robert, *Die Mittelpartei des mährischen Grossgrundbesitzes 1879 bis 1918. Zur Problematik des Ausgleichs in Mähren un Böhmen*. In: *Die Chance der Verständigung*, Oldenbourg 1987, s. 187–243.

národy stejně spravedlivé. Tato snaha o útlum stále se stupňujících národnostních třenic se projevovala například při cestách Královstvím českým, kde císař při jednání se svými poddanými hovořil oběma jazyky. Současně při návštěvě „typicky českého území“ (například Prahy) nikdy neopomněl cestu do prostředí germanizovaného (např. Liberce). Mezi oba jazykově rozdělené tábory se snažil vznést myšlenku unitárního smýšlení o společném státě, neustále zdůrazňoval nutnost česko-německé dohody a přátelského soužití.⁸⁴ *„František Josef I. nejen dobře věděl, že ‚v Čechách je více Čechů než Němců‘, ale nepodceňoval ani význam české otázky pro stabilizaci vnitřních poměrů. Proto se také rozhodl podniknout politickou cestu ‚dobré vůle‘ do samého ohniska sváru, do hlavního města českého království.“*⁸⁵

Císař si byl rovněž velmi dobře vědom politického potenciálu české společnosti, který by bylo možno využít k podpoře vlastních záměrů. Během své téměř osmašedesátileté panovnické dráhy se o tento krok pokusil několikrát. Nejbližše jeho naplnění pak byl v dobách ministerského předsedy Eduarda hraběte Taaffeho (1879–1893), jedné z mála osob panovníkovi blízkých. Taaffe měl před sebou těžký úkol: stabilizaci (nejen) politické situace v říši.⁸⁶ Aby byl takového cíle schopen dosáhnout, bylo nutné umlčet hlasy německých liberálů v Říšské radě, což se však bez podpory ze strany českých předáků ukázalo jako nadlidský úkol. Nakonec, po zdouhavých jednáních a rozsáhlých ústupcích, přiměl české poslance, v té době urputně setrvávající v pasivní rezistenci, kam se roku 1863⁸⁷ na protest proti vládní politice uchýlili, ke spolupráci. *„Taaffe se netajil svými sympatiemi k českým stanoviskům; ne proto, že vlastně i on patřil k české šlechtě, nebo proto, že by se ztotožňoval s českým státoprávním programem, nýbrž proto, že v Češích*

⁸⁴ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 423–424.

⁸⁵ URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 232.

⁸⁶ Více viz WINKELHOFEROVÁ, s. 185–186.

⁸⁷ Více viz ČAPKA, s. 95–96.

*spatřoval účinnou protiváhu vůči německému nacionalismu, o jehož škodlivosti byl přesvědčen.*⁸⁸ O Taaffem coby „příteli všech buditelů“ však rozhodně nelze mluvit. I on sám připouštěl, že ne všechny požadavky národního hnutí jsou na místě a stejně jako řada jiných považoval Němce za starší a vyspělejší partnery Čechů.⁸⁹

I přes tuto skutečnost bylo díky Taaffeho snahám dosaženo významné, národně-obrozeneckým hnutím stanovené, mety – jmenování Aloise Pražáka, dosavadního předsedy Moravské národní strany, ministrem vídeňské vlády.⁹⁰ Prvním počinem tohoto politika, klonícího se svým stranickým smýšlením spíše ke staročechům, bylo roku 1882 zřízení českého vysokého školství prostřednictvím rozdělení, do té doby jazykově výlučně německé, Karlo-Ferdinandovy univerzity na část českou a část německou. *„Nebyl to ovšem zisk jediný. Tím druhým, neméně důležitým, byla vládní nařízení o užívání zemských jazyků v Čechách a na Moravě u úřadů, spadajících do kompetence ministerstva vnitra a ministerstva spravedlnosti.*⁹¹ V praxi představovala možnost pro každého občana předložit u jakéhokoliv soudu, politického úřadu či prokuratury v Čechách či na Moravě, podání v rodném jazyce, kteréžto muselo být v onom jazyce přijato, vyřízeno a na které se reagovalo i stejnojazyčnou odpovědí. Sice drobnými krůčky, ale přesto Češi postupovali k vytýčenému cíli: rovnoprávnosti češtiny s němčinou.

3.5 Národnostní třenice – Češi a Němci ve vzájemné opozici

„Dlouhé“ 19. století reprezentovalo dobu eskalujícího nacionalismu, který sám František Josef I. nikdy nesdílel, ba co víc, nesnášenlivé národnostní postoje jeho krajanů mu byly zcela cizí. Není proto nikterak překvapivý

---

⁸⁸ PERNES, *František Josef I.*, s. 231.

⁸⁹ Více viz BOROVIČKA, KAŠE, KUČERA, BĚLINA, s. 293.

⁹⁰ Tamtéž, s. 284–290.

⁹¹ PERNES, *František Josef I.*, s. 234.

jeho postoj k vlasteneckým snahám českých zemí, které pro něj byly jen stěží pochopitelné vzhledem k přesvědčení, že česká kultura, slovesnost a vzdělanost je ještě „v plenkách“ v porovnání se svým německým protějškem.⁹² Nebyl ovšem natolik bláhový, aby nepocíťoval hrozbu, plynoucí z nezlomné rivality obou jemu podřízených národů. Jakákoliv příležitost, která mohla přinést potenciální snížení napětí a pomoci nalézt Čechům a Němcům – jejichž vzájemné rozdíly byly rok od roku markantnější a jejich ochota k diplomatickému řešení etnických a národnostních problémů naopak čím dál menší – společnou řeč, byla v panovníkových očích více než vítanou.⁹³

„V první polovině 19. století nebyli zdaleka všichni, kdo patřili k českému etniku a mluvili česky, tedy podle dobových představ slovanské obyvatelstvo Čech a Moravy, národně uvědomělými Čechy. Místní a regionální vazby byly pro široké kruhy obyvatelstva, především na venkově, často ještě důležitější než nadregionální národní vědomí.“⁹⁴

Přesto, nebo právě proto, byl vzestup české občanské společnosti v tomto století, a to nejen kulturní, vědecký, politický a sociální, překvapivě rychlý. Vedle dnes již téměř legendárních děl, vycházejících ze snah o „reinkarnaci“ staré češtiny a její literatury, jako byly například díla Jaroslava Dobrovského, Josefa Jungmanna a jejich současníků, se rozvíjela i věda, kultura a umění. Počáteční především jazykový ráz reprezentovaný těmito dvěma lingvistickými velikány přerostl do zformování politického programu austroslavismu Františka Palackého. V dobovém tisku ho pak prosazoval zejména Karel Havlíček Borovský.⁹⁵

---

⁹² Což je sama o sobě myšlenka dosti mylná, vezmeme-li například v úvahu gramotnost českých zemí, která byla v té době nejvyšší nejen v rámci Rakouska-Uherska, ale i Evropy, podle tehdejších průzkumů se pravidelně pohybovala kolem 95 %.

⁹³ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 324–326.

⁹⁴ KOŘALKA, MOMMSEN, s. 53.

⁹⁵ Více viz NOVÁK, Arne. *Stručné dějiny literatury české*, Olomouc 1946, s. 122–249.

Právě z pera tohoto soudobého kritika pochází ukázka vydaná v Národních novinách dne 22. září 1848, která jasně odráží komplikované česko-německé soužití: *„Němci pohltili již nesmírné země od Slovanů obývané a poněmčili je ukrutnými nelidskými prostředky, o kterých stará historie nynějšího severního Německa (jindy zemí slovanských) krvavé a slzavé pády vypravuje. Nám čechoslovanskému kmenu, hlavně ale Čechům, Moravanům, Slezanům, vždy jako škůdcové ve všem překáželi a nepřáli nikdy oddechu, celá naše historie jest ustavičný boj náš proti Němcům, usilujícím o to, aby sobě nás podmanili.“*⁹⁶

3.6 Austroslavismus – „nebezpečný živel“?

V průběhu 19. století se kromě již zmíněného problémového vztahu mezi Čechy a Němci diskutovalo také o otázce česko-slovanské, respektive o ujasnění postavení českého národa v rámci slovanského světa. Z historického pohledu *„[...] austroslavistický program znamenal demokratický podklad pro státní přestavbu habsburské monarchie, jejíž uskutečnění by bylo v zájmu nejen malých slovanských národů, ale i vlastního udržení tohoto mnohonárodnostního státu a dokonce i v zájmu rovnováhy sil v Evropě.“*⁹⁷ Podoba austroslavismu se v průběhu let značně diferencovala od prvotní myšlenky tohoto hnutí, především se stále více vzdalovala slovanskému „snílkovství“ a měnila se v program více radikalizující (což se projevilo během revoluce v letech 1848–1849).⁹⁸ Požadavkem slovanských národů obývajících nejrozmanitější kouty rakouského císařství pak byla proměna monarchie ve federaci, která by byla schopná čelit třem nebezpečím ohrožujícím myšlenku a úspěšné splnění požadavků nedávno národně probuzených slovanských

---

⁹⁶ BOROVSÝ, Karel Havlíček, *Slovo včas o nepoctivosti našich nepřátelů, Němců i Maďarů, aneb kdo jest reakcionář a kdo jest svobodomilovný*. In: NOVOTNÝ, Miloslav (ed.), *Dílo Karla Havlíčka Borovského*. Svazek třetí, Havlíčkův Brod 1948, s. 54.

⁹⁷ TUDJMAN, Franjo, *Dějinný úděl národů*. *Vybrané texty*, Praha 1997, s. 22–23.

⁹⁸ Více viz ČERNÝ, Jan M., *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*, Praha 1888.

národů. Dr. Franjo Tuđman ve své knize Dějinný úděl národů za tyto nástrahy pokládá především stále mohutnější německou expanzi, dále pak samolibou výlučnost maďarského šovinismu a v neposlední řadě snahu Ruska propagovat své panství pod záminkou vzniku univerzální monarchie.⁹⁹

„Představitelé národních hnutí chorvatského, slovinského a českého národa, jejichž země byly administrativně rozděleny, měli za to, že austroslavistický základ federalizace monarchie představuje nejschůdnější cestu ke sjednocení jejich národních území.“¹⁰⁰ Konkrétně česká politická reprezentace vystupovala s takovým politickým programem, „[...] ve kterém vedle obecně demokratických požadavků sledovala i cíle národního osvobození. Odtud také vzešel austroslavismus v české politice a postoje vyjádřené zvláště při jednání na Slovanském sjezdu v r. 1848 v Praze.“¹⁰¹

Jestliže v sobě František Josef I., a to ani po mnoha zkušenostech, které mu doba, v níž vládl, přichystala, nikdy nenašel pochopení pro nacionální snahy „Jeho národů“, o kolik těžší muselo být pro tehdy mladého, v té době ještě stále arcivévodu, porozumění události, která významným způsobem ovlivnila vývoj v Praze a vůbec celých Čechách na jaře roku 1848; Slovanskému sjezdu. *„V rodícím se antagonismu vůči německým spoluobčanům si čeští vlastenci začali uvědomovat sílu, která dřímala v jejich slovanském původu, ve slovanské solidaritě a vzájemnosti.“¹⁰²*

Hlavní město českého království bylo přeplněno slovanskými barvami, znaky, kroji, ale také nadšením, sebevědomím a pospolitostí,

---

⁹⁹ Více viz TUĐJMAN, s. 22–30.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 23.

¹⁰¹ MALÝ, SIVÁK, s. 383.

¹⁰² PERNES, *František Josef I.*, s. 26.

kteřá mezi účastníky panovala.¹⁰³ „*Jako členové jedné a téže rodiny, kteří se tu [...], osudem po světě rozptýleni po dlouhé a trpké rozluce poprvé setkávali, plakali, smáli se, objímali se, a v jejich slzách, v jejich radosti, v jejich dobrosrdečných pozdravech nebylo ani frází, ani lži, ani nabubřelé nafoukanosti.*“¹⁰⁴ Dne 2. června 1848 došlo k samotnému zahájení Slovanského sjezdu¹⁰⁵, představujícího rozhodující bod ve vývoji panslavismu a důležitý mezník k vlastnímu vyprofilování austroslavistických idejí a koncepcí, které však byly, ať už šlo o názory či politický program, stejně jako revoluce v témže roce, potlačeny. Přesto však, obdobně jako myšlenky, vedoucí lid na barikády, nezanikly úplně a staly se impulsem k dalšímu boji za větší samostatnost národů v rámci habsburské monarchie.

3.7 Císařské návštěvy českých zemí a jejich ohlas

Císař podnikal návštěvy státnického charakteru velmi často; na vizitacích strávil velkou část svého života. Coby dopravnímu prostředku dával jednoznačně přednost vlaku, tzv. dvorskému typu, který byl pro ten účel velmi dobře vybaven – nechyběl ani vagón s ložnicí a pracovnou. Stejně jako nyní, i tehdy byla nedílnou součástí panovníckého majestátu reprezentace. Častým cílem jeho cest byly také české země.¹⁰⁶

Na jednu z cest, kterou spolu se svým pánem podnikl roku 1907, vzpomínal ve svých pamětech i jeho komorník Slovák Evžen Ketterla: „*Čechy i českou šlechtu neměl císař rád, české šlechtě zvláště vytýkal to, že by byla korunního prince Rudolfa za jeho pobytu v Praze nejraději zvolila českým králem. Proto byl také korunní princ tak rychle přeložen*

---

¹⁰³ Více viz ČERNÝ.

¹⁰⁴ KAZBUNDA, *České hnutí roku 1848*, s. 225.

¹⁰⁵ Více viz *Zpráva o sjezdu slovanském. Výjimek z Časopisu českého Muzeum roč. 22, dílu 2 sw. 1*, Praha 1848.

¹⁰⁶ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 254.

z Prahy.¹⁰⁷ Dále dodává: „[...] když jsme projížděli Čechy, se císařova spokojenost změnila v hněv. Na všech stanicích, totiž kde dvorní vlak zastavil, aby se císař mohl ukázat i ‚milovanému národu‘, byla císaři předehrávána na uvítanou – ne snad rakouská hymna ‚Zachovej nám Hospodine‘, nýbrž česká hymna ‚Kde domov můj.‘“¹⁰⁸ Je samozřejmě nasnadě otázka, nakolik byl pohled prostého císařova poddaného, jenž s ním však trávil většinu svého života, objektivní.

3.7.1 Svatební cesta po Čechách a Moravě (1854)

Červen 1854 představoval pro české země mimořádný měsíc. V tu dobu je poctil svou vzácnou návštěvou mladý František Josef I., aby svým poddaným poprvé představil svou novomanželku, císařovnu Alžbětu.¹⁰⁹ Z vídeňského nádraží vyjela slavnostně ozdobená lokomotiva „Proserpina“ 1. června.¹¹⁰ První zastávkou na cestě, kterou bylo možno bez nadsázky přirovnat ke svatební, byla Břeclav. K poctě mladému páru zarecitoval oslavnou báseň *Vitání Jejich cís. král. apoštolských Veličenstev při vkročení do Moravy* jeden z žáků tamější měšťanské školy.¹¹¹

Cesta dále pokračovala do moravské metropole, kde byl císař potěšen darem v podobě láhve vzácného bzeneckého vína ročník 1746. Moravský národní list ocitoval jeho pochvalná slova: „*Děkuji Vám, milí venkované, za Vaše přání. Ono mne těší tím více, an Vy jste vždy hodní a Mému Domu věrní poddaní byli. Já přesvědčen jsem, že Vy a Vaši potomci budoucně takovými zůstanete.*“¹¹²

---

¹⁰⁷ KETTERLE, Evžen, *Paměti komorníka císaře Františka Josefa I.*, Praha 1993, s. 167.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 169.

¹⁰⁹ Více viz KISTE, s. 53.

¹¹⁰ Více viz URBAN, *František Josef I.*, s. 61–62.

¹¹¹ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 110.

¹¹² Tamtéž, s. 111.

Na nádraží hlavního města dorazil císařský dvorský vlak 3. června 1854. Panovnickému páru byla vyhrazena rezidence na Hradčanech, kde posléze probíhaly audience, slavnostní hostiny a ostatní státnické rituály. Pro Františka Josefa I., vojáka tělem i duší, představovaly jistě nejmilejší část jeho pražského pobytu oblíbené vojenské manévry. Poslední den před odjezdem z „matičky měst“ položil císař základní kámen Cyrilometodějského kostela v Karlíně.¹¹³ Jejich Veličenstva završila vizitaci návštěvou děčínského zámku hraběte Thuna von Hohenstein, kde se sešel s pruským a saským králem, aby společně diskutovali o otázce vztahu monarchie k Rusku. 13. června se Alžběta s manželem ocitli zpět ve Vídni. Na památku návštěvy císařských manželů v Praze byl posléze vydán pamětní list.¹¹⁴

3.7.2 Pomník maršála Radeckého, Čecha ve službách rakouského císařství (1858)

Na Malostranském náměstí v Praze byla dne 13. listopadu 1858 za přítomnosti císaře a jeho choti odhalena bronzová, pražským sochařem Emanuelem Maxem vytvořená, socha k poctě jednoho z nejslavnějších vojevůdců českého původu, maršála Radeckého. Informaci o tom přinesly na titulní straně Moravské noviny ze dne 16. listopadu 1858. „[...] *Praha osvědčuje dnes odhalením pomníku maršála Radeckého vděčnost svou jednomu z nejslavnějších synů vlasti a říše za jeho zásluhy o císaře a pána našeho a o společnou naši vlast, mocnou říši Rakouskou.*“¹¹⁵

*„Starobylý český šlechtický rod, z něhož vzešel pozdější slavný vojevůdce, se nazývá podle tvrze Radeč (staročesky Radecz) v severovýchodních Čechách.“*¹¹⁶ Během své vojenské kariéry absolvoval

¹¹³ Více viz HLAVÁČEK, Luboš, *Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů*, Praha 1988, s. 81.

¹¹⁴ Více viz URBAN, *František Josef I.*, s. 62.

¹¹⁵ Moravské noviny, 16. 11. 1858, X/89.

¹¹⁶ HAVEL, Petr, ROMAŇÁK, Pavel, *Maršál Radecký, vojevůdce pěti císařů*, Praha a Litomyšl 2000, s. 11.

Josef Václav Radecký, který se díky svému odhodlání, odvaze, autoritě a schopnosti rychlého rozhodování, vypracoval z kadeta na polního maršála, mnoho válečných konfliktů. Ne nadarmo je někdy historiky přezdíván „vojevůdce pěti císařů“, neboť během jeho dlouhého působení u armády se na rakouském trůnu vystřídali panovníci Josef II., Leopold II., František I., Ferdinand V. a František Josef I. Posledně jmenovanému byl Radecký až do své smrti v roce 1858 velkým vzorem a inspirací.

Arcivévoda František Josef byl roku 1848, snad aby prožil to pravé revoluční vzepětí a zároveň ukojil svou touhu po vojenském dobrodružství, vyslán ke štábu maršála Radeckého, operujícího v té době v italské Lombardii. Vojevůdce byl z příchodu budoucího císaře všechno, jen ne potěšen. Velmi dobře si uvědomoval, kolik starostí mu tamější pobyt člena habsburské dynastie, za jehož bezpečnost plně ručil, přinese.¹¹⁷ „*Císařská Výsostí, oslovil jej zachmuřeně, ,co zde chcete? Vaše přítomnost mi působí jen obtíže. Potkat Vás neštěstí, tak to odnesu; kdyby vás zajali, jsem ztracen i se svou armádou.*“¹¹⁸ František Josef si vojáková upřímná slova vzal k srdci a z Radeckého příkazu se pohyboval výlučně v blízkosti polního maršála d'Aspre, po jehož boku 6. května 1848 prožil vítěznou bitvu u Santa Lucie. Maršál si však bezpochyby oddychl, když se s ním zhruba o měsíc později arcivévoda rozloučil.¹¹⁹

Dne 22. září slavnostně nastoupila, před devatenáctiletým císařem Františkem Josefem I., vídeňská vojenská posádka, aby vzdala hold třiaosmdesátiletému maršálovi Josefu Václavu Radeckému z Radče, hrdinovi bitvy u Novary. Defilé bylo doprovázeno tzv. „Radeckého pochodem“, zkomponovaným pro tu příležitost skladatelem Johannem Straussem. „*Císař mu [Radeckému] udělil Řád zlatého rouna a dal na*

---

¹¹⁷ Více viz KISTE, s. 22–23.

¹¹⁸ PERNES, Jiří, *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu. Historie tzv. spiknutí omladiny v Čechách*, Brno 2002, s. 13.

¹¹⁹ Více viz HAVEL, ROMAŇÁK, s. 136.

jeho počest razit medaili s nápisem ‚*Summus Austriacus dux*‘ – nejvyšší rakouský vojevůdce.“¹²⁰ Podobně velkolepou podívanou pak představoval i pohřeb „starého maršála“, který se konal 18. ledna 1858 ve Vídni, třináct dní po Radeckého skonu.¹²¹

„*Nejprve zahřměla děla na bastionech, vojáci vzdali čest zbraněmi, načež praporečníci přítomných pluků sklonili prapory a na důkaz pokory před velkým mrtvým nakonec sklonil šavli císař František Josef I.*“¹²² Panovník chtěl oblíbeného maršála nechat pochovat v Kapucínské kryptě, hrobce habsburského rodu, avšak Radecký si přál ulehnout po boku přítele a spolubojovníka, maršála svobodného pána Wimpffena v Kleinwetzdorfu. František Josef I. si nedovolil nerespektovat poslední vůli starého věrného vojáka, muže, jehož si nesmírně vážil.¹²³

Otakar Frankenberg ve své práci, příhodně nazvané *Václav Radecký z Radče*, ilustruje maršálův vztah k „češství“ a v protikladu s tím k rakouskému císařství, zajímavou paralelou, tj. spojením jeho jména s dalším významným představitelem českých zemí v rámci habsburské monarchie – vrchním velitelem rakouské armády knížetem Karlem Schwarzenbergem.¹²⁴ Vysvětluje: „*Spojení Schwarzenberg – Radecký [...] dobře symbolizovalo složitost národnostních poměrů v Rakousku. Když se pak, když bylo vše jasné, Rakousko připojilo k boji Ruska a Pruska proti Napoleonovi, byli Schwarzenberg a Radecký postaveni do čela spojeneckých armád. S jistou nadsázkou můžeme říci, že v boji za osvobození Německa vedli spojenecké armády dva z Čech, nikoli dva*

---

¹²⁰ FRANKENBERG, Otakar, *Václav Radecký z Radče*. In: Slovo k historii 22, 1990, s. 34.

¹²¹ Tamtéž, s. 36–39.

¹²² HAVEL, ROMAŇÁK, s. 202.

¹²³ Více viz *Denkschrift zur Erinnerung an die Tage der Anwesenheit Ihrer Majestäten des Kaisers Franz Josef I. und der Kaiserin Elisabeth zu Prag im November des Jahres 1858 aus Anlaß der feierlichen Enthüllung des Radetzky-Monument*, Prag 1859.

¹²⁴ Více viz FRANKENBERG, s. 18.

Češi.¹²⁵ Český národ byl ovšem na „svého syna“ patřičně hrdý a tak pomník k jeho památce, patří dodnes (i když ho nenalezneme na Malostranském náměstí, nýbrž v lapidáriu Národního muzea v Praze) mezi nejzdařilejší vojevůdcovské pomníky v celosvětovém měřítku.¹²⁶

3.7.3 Otevření mostu přes Vltavu – možnost císařské intervence v česko-německé otázce (1868)

Původně mělo být záminkou pro císařskou návštěvu v roce 1868, kladoucí si za cíl vyřešení stále nerozhodnuté a čím dál komplikovanější česko-německé otázky, položení základního kamene Národního divadla, protože šlo však o akci příliš „národně zbarvenou“, odsunula se panovníkova cesta do českých zemí o přibližně měsíc, kdy došlo ke slavnostnímu otevření mostu přes Vltavu, dnešního Štefáníkova.¹²⁷

Osmatřicetiletý císař si ke svému překvapení nemohl nevšimnout chladného přijetí, kterého se mu od Pražanů tentokrát dostalo. Nešlo jen o podstatně prořidlejší uvítací skupinu, která na něj na vlakovém nádraží, kam 21. července 1868 dorazil, čekala, ale také o absenci jakékoliv dříve tak oblíbené slavobrány či nepatrné zastoupení červenobílých českých národních vlajek.¹²⁸ Jiří Pernes cituje v císařově biografii panovníkovu předem připravenou a zčásti česky řečenou odpověď, která, vzhledem k lhostejnému přístupu Čechů k jeho osobě a státnické návštěvě, kterou Prahu poctil, vyznívá téměř směšně a odráží tak pouze Františkovu snahu a povinnost zachovat za každou cenu potřebné dekorum: „*City věrné oddanosti, jež, milý starosto, ve jménu občanstva mně nyní právě jste projevil, libě dotýkají se srdce mého. Praha vždy milá mně byla i jest;*

---

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Více viz www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/181453-obnova-pomniku-marsala-radeckeho-vyvolala-protesty/, navštíveno dne 21. 2. 2013.

¹²⁷ Více viz SOUKUP, Jiří, *Pražské mosty. 1. díl obrazů z pražských břehů a vod. Studie se zřetelem na současné podniky*, Praha 1904, s. 31–37.

¹²⁸ Více viz HLAVÁČEK, s. 182–183.

ujišťuji ji úplnou svou milostí.‘ Pak pokračoval německy: ‚Já s potěšením následoval jsem pozvání mého věrného města Prahy. O loyaltě jeho obyvatelův ubezpečen jsem. Spatřuji v tom, že ono pro tuto krásnou ulici jméno Jejího Veličenstva císařovny a pro tuto stavbu mé jméno zvolilo, nový důkaz její oddanosti. Bůh žehnej městu i celé zemi!‘¹²⁹

Nálada v hlavním městě byla vůči císaři spíše chladná a „radostné projevy lidu“ pak minimální. Naproti tomu byla všudypřítomná provokace. I přes policejní zákaz pořádali čeští studenti toho dne na Žofíně besedu s názvem „Kdy dojdeme práva jazyka českého na univerzitě pražské?“, která vedla posléze ke vzniku zhruba pětisetlávého průvodu, jdoucího pražskými ulicemi za doprovodu slovanských písní.¹³⁰

Nejen Jeho císařská Výsost byla troufalostí českého studentstva ohromena. Německé obyvatelstvo Čech i ostatních částí monarchie reagovalo na tuto zjevnou neúctu ostrou kritikou. Nespokojený císař si dal ještě to odpoledne na Pražský hrad zavolat rektora Karlo-Ferdinandovy univerzity profesora Kosteleckého: *„Univerzita zdejší vychovává nevědomce a lidi odbojné, to je pravý škandál! Když nemáte dosti prostředků, abyste je udržel na uzdě, pak oznamte to jen, stanou se opatření náležitá!“¹³¹* Návštěva nesplnila svůj účel, ba co víc, dokázala panovníka spíše znechutit. Již druhý den Prahu narychlo opustil s vědomím, že v urovnání vztahů mezi Čechy a Němci nedosáhl pokroku.

3.7.4 Jeho císařské Veličenstvo a královské město Plzeň (1874)

Západočeská metropole hostila Františka Josefa I. již v minulosti; v roce 1847 ještě jako arcivévoda pobýval spolu se svými bratry Ferdinandem Maxmiliánem a Karlem Ludvíkem v hotelu U Zlatého orla, stojícího

¹²⁹ PERNES, *František Josef I.*, s. 178.

¹³⁰ Více viz *Česká revue. Můj národ a má vlast. Kapitola třetí (1868–1885)*, Praha 2005.

¹³¹ PERNES, *František Josef I.*, s. 179–180.

naproti gotického chrámu sv. Bartoloměje na plzeňském náměstí. Na místě jednoho z tehdejších nejluxusnějších hotelů, v jehož hostinci bylo poprvé čepováno pivo z Měšťanského pivovaru, dnes stojí hotel Central. Jen pro zajímavost: František Josef I. dával plzeňskému pivu přednost před všemi ostatními nápoji a prý si každý den rád dopřál skleničku „chlazené dvanáctky.“¹³²

Dne 7. září 1874 v 11 hodin a 30 minut zastavila lokomotiva Jeho Veličenstva na plzeňském c. k. nádraží české západní dráhy, kde panovníka uvítal početný zástup, složený z představitelů města Plzně, sborů, spolků (plzeňských i z okolních obcí) a také 1300 horníků z nedalekých uhelných dolů. Chybět nemohla ani setnina 1. pěšího pluku s pochodovou kapelou. František Josef I. přijal česky pronesené oslovení od purkmistra F. Pecháčka, na něž odpověděl také plynulou češtinou. V otázkách, které monarcha shromážděným pokládal, byl patrný jeho zájem o záležitosti, týkající se Plzeňska. Přímo v nádražní budově byla ve slavnostně vyzdobené jídelně připravena snídaně, doprovázena vystoupením pěveckých spolků Hlahol a Liedertafel.¹³³ Panovník nešetřil slovy chvály především na Měšťanský pivovar; po vypití dvou sklenic proslulého „zlatavého moku“ pronesl: „*Podivno, že žádnému pivovaru se dosud nepodařilo, vařiti tak dobré pivo. Švechatský a St. Marxský pivovar se k tomu dost namáhaly.*“¹³⁴ Císařským vyznamenáním se mohly honosit také plzeňská a královická tělovýchovná jednota Sokol, tamější hasičské sbory a plzeňský cech řezníků a uzenářů. Svůj podpis pak František Josef I. připojil do pamětní knihy měšťanského ostrostřeleckého sboru. Když o půl jedné odpoledne nastupoval zeměpán opět do vlaku,

---

¹³² Více viz *Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I. a královské město Plzeň*, Plzeň 1915, s. 9.

¹³³ Více viz *Plzeňské noviny*, 10. 9. 1874, 74.

¹³⁴ *Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I. a královské město Plzeň*, s. 18.

lokomotiva byla z iniciativy plzeňských občanů doslova „obalena“ květinami.¹³⁵

Podrobnou zprávu o návštěvě poskytly rovněž plzeňské noviny s datem 6. a 10. září 1874. Obě čísla nešetřila detailními popisy panovnických činností se zvláštním důrazem na monarchovu přízeň a zájem projevený vůči některým místním institucím. Panovníkovou návštěvou žila celá Plzeň, a jak lze odvodit z následujícího novinového úryvku, byla na ni připravena: *„Pro pondělí dne 7. září, den uvítání J. M. krále a císaře Františka Josefa na stanici v nádraží plzeňském, ustanoven byl slavnostním výborem a představenstvem dráhy tento pořádek: Po 8. hod. dopoledne obsadí městská stráž a c. k. četnictvo všechny vchody na celém nádraží. Od 9. hod. dop. zastavuje se veškeren dovoz nákladu k nádraží a z nádraží. Mezi 10 a 10½ hod. dop. musí veškeré cestující obecnost nádraží opustit...[...]*¹³⁶ Císařova dvoudenní vizitace skončila tradičně pobytem v hlavním městě českých zemí, kde císař navštívil rozestavěnou budovu Národního divadla a odkud se monarcha 9. září vrátil zpět do Vídně.¹³⁷

3.7.5 Návštěva syna Rudolfa (1879)

František Josef I. se na svých cestách málokdy oddával prostým zábavám, jeho vizitace měly vždy státnický charakter, pečlivě rozvržený průběh a politický účel, ať už tajný či nikoliv. O to nečekanější byl jeho spontánní příjezd dne 27. srpna 1879 do Prahy. Kolem císařovy návštěvy se okamžitě vyrojilo mnoho spekulací o jejím předpokládaném účelu. Všechny domněnky se však mýlily – císař přijel zkontrolovat vojenské

---

¹³⁵ Tamtéž, s. 18–19.

¹³⁶ Plzeňské noviny, 6. 9. 1874, 73.

¹³⁷ Tamtéž, 10. 9. 1874, 74.

úspěchy svého jediného syna, sloužícího již rok u pražského c. k. pěšího pluku „Mladá Boleslav“ číslo 36.¹³⁸

Praha se tak měla stát dějištěm jedné z mála veřejných ukázek otcovské lásky a hrdosti k potomkovi, který byl nyní přesně tam, kam podle otce odjakživa náležel – v armádě. *„Zde v Praze, uprostřed národnostních, sociálních a politických bojů se Rudolf obrátil od dosud převládajících vědeckých záležitostí k politickým. [...] Bez váhání se korunní princ přiklonil na stranu Slovanů, kteří byli podle jeho názoru znevýhodněni ve srovnání s Němci a Maďary.“*¹³⁹ Rudolf byl, díky svým proslovanským sklonům, v Praze značně oblíben, pracoval také dokonce na letáku o úloze Slovanů v monarchii¹⁴⁰, který se však dochoval pouze coby koncept. Jako jeden z mála členů c. k. rodiny uměl plynule česky a svůj um ještě vylepšoval studiem u filologa profesora Martina Hattaly. *„Nejen Češi, ale i na vyrovnání pomýšlející politici ve Vídni spatřovali v pražském pobytu korunního prince [...] pozdní, ale snad ne příliš pozdní naději pro dorozumění mezi Prahou a Vídní.“*¹⁴¹ V českých zemích se mladému arcivévodovi velice líbilo – po uzavření manželství se Stefanií Belgickou dokonce dva roky žili na Pražském hradě – a sympatie byly oboustranné. Na památku „slovanofila“ Rudolfa se Češi rozhodli pojmenovat po něm novorenesanční „stánek pro rozvoj kultury a umění“

---

¹³⁸ Více viz GRÖSSINGOVÁ, Singrid-Maria, *Korunní princ Rudolf*, Praha 2003, s. 83.

¹³⁹ HAMANNOVÁ, Brigitte, *Rudolf Habsburský. Princ rebel*, Praha 2006, s. 142.

¹⁴⁰ „Slované, ať už náležejí ke kterémukoliv národnímu kmeni, mají ze své vlastní vůle díky svému charakteru před sebou velkou, mohutnou budoucnost a bylo by bláznovstvím v státu, jako je Rakousko, provádět politiku, která by na Slovany nebrala ohledy. Je úkolem tohoto letáku stručně načrtnout, jak dalece jsme se tímto neblahým směrem přece jen vydali a jakým nebezpečím a jakým obrovským bojům tím vystavujeme rakouskou státní loď. Od neblahého roku 1866 je Rakousko nešťastně zatlačeno do smutné situace, že svou moc dělí a ohrožuje dualismem. Německý prvek se dostal v Předlitavsku, uherský v Zalitavsku k takové moci, která oběma těmito národům v souboru veškerých národů slovanských nepatří.“ Více viz HAMANNOVÁ, *Rudolf Habsburský*, s. 142–143.

¹⁴¹ HAMANNOVÁ, *Rudolf Habsburský*, s. 141.

v Praze, vznikající v letech 1876–1884, současné sídlo České filharmonie, Rudolfinum¹⁴²

29. srpna 1879 velel Rudolf, před zraky svého císařského otce, tzv. Fiedlerově divizi a velmi se mu dařilo. Po úspěšném dobytí jednoho z přilehlých pražských vrchů pak v průběhu manévru armáda před výkonem svého syna nadšeným Františkem Josefem I. provedla vítězný defilé. Korunní princ hostil ten večer svého otce ve své rezidenci na Pražském hradě; hostiny se mimo jiné zúčastnilo několik generálů a plukovníků spolu s vrchními představiteli města. Když ještě téhož dne doprovázel mladý následník trůnu císaře na státní nádraží, bylo zřejmé, jak byl otcovým odjezdem dojat – a naopak.¹⁴³

3.7.6 Zemská jubilejní výstava v Praze (1891)

„Na jihovýchodním cípu královské obory, kam občané Prahy a pražských předměstí zavítali ve větším počtu pouze v době občasných hospodářských výstav a mezinárodních cyklistických závodů, na tomto neúhledném prostranství vzniklo od léta 1890 do jara 1891 podivné, čarovné město, do něhož denně od 15. května do 18. října 1891 putovaly tisíce Pražanů a venkovanů, by půvabem jeho se pokochaly a setřásly ze sebe všednost denního života.“¹⁴⁴

František Josef I. byl v hlavním městě Království českého naposledy před jedenácti lety, tj. v roce 1880. Když se doslechl o výstavě, která svou monumentálností předčila i exhibice vídeňské, upadl do značných rozpaků, především v souvislosti s jednoznačnou myšlenkou českého vlastenectví, kterou výstava nesla.¹⁴⁵

¹⁴² Více viz <http://www.ceskafilharmonie.cz/rudolfinum-p38.html>, navštíveno dne 26. 2. 2013.

¹⁴³ Více viz PERNES, Jiří, *František Josef I.*, s. 226–227.

¹⁴⁴ MACHAČKA, Milan, *Jubilejní výstava 1891*, Praha 1991, s. 15.

¹⁴⁵ Více viz URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, s. 413.

Na organizaci bubenečské výstavy se zpočátku podíleli zástupci jak české, tak i německé veřejnosti. Ti však začali mít brzy výhrady a dokonce na českém sněmu vzniklo z jejich iniciativy usnesení, vyzývající všechny německé národnostní skupiny v Čechách, aby výstavu bojkotovali, což se posléze stalo. Místo „demonstrace společné práce obou národností“ se tak výstava stala výlučně českým podnikem a přispěla ke vzrůstu českého nacionalismu.¹⁴⁶ Jakoby se stalo cílem ukázat Němcům, že je český národ soběstačný a dokáže uspořádat podnik světového významu i bez jejich pomoci. Za svou osobní porážku však německé gesto považoval František Josef I., kterému se jeho slib o zaštitění výstavy svou přítomností, k níž se zavázal předtím, než tušil, jak česko-německá spolupráce skončí, značně protivil.¹⁴⁷

„Ještě 31. července 1891 se nechal v Ischlu slyšet, že kvůli panslávským řečem na české a velkoněmeckým na německé straně bude sotva moci do Prahy jet. Když ale další průběh událostí ukázal, že v Praze je klid, byl stanoven nový termín návštěvy, a to na konec září.“¹⁴⁸ Zeměpán, jak byl František Josef I. občas nazýván, přijel na pražské nádraží v Hyberské ulici 26. září 1891 a jeho první kroky vedly na Pražský hrad. Při cestě tam si nemohl nevšimnout jásajících zástupů lidí postávajících na slavnostně nazdobených ulicích a ohánějících se vlajkami českých a rakouských barev. Praha vítala svého nekorunovaného krále vřele, vědoma si své nádhery a výjimečnosti.¹⁴⁹ *„Český národ pořádal v roce 1891 jubilejní výstavu v upomínku na ‚první průmyslovou výstavu na kontinentě z roku 1791‘.¹⁵⁰ Již výkony, které podal při přípravě této neobvyklé akce, dokazovaly, že český národ právě*

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 21–23.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 412–414.

¹⁴⁸ URBAN, *František Josef I.*, s. 175.

¹⁴⁹ Více viz *Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891. Díl II.*, Praha 1891, s. 321–333.

¹⁵⁰ Jednalo se o první průmyslovou výstavu v pražském Klementinu u příležitosti oslav korunovace Leopolda II. českým králem.

také ekonomicky dospěl.¹⁵¹ O této skutečnosti svědčila i nová, moderní tvář hlavního města českých zemí. Praha se stala skutečnou „caput regni“ – městem, s nímž je třeba v rámci Rakouska-Uherska počítat.

„Na počátku panování Františka Josefa I., v polovině minulého století, žilo v Praze, hlavním městě českého království a jeho blízkém okolí, asi 150 000 obyvatel. Během následujících téměř 70 let jeho vlády vzrost jejich počet čtyřikrát.“¹⁵² O rozvoji královského města Prahy nalezneme v té době zprávy jak v soudobém tisku, tak i v pamětech měšťanů. Pro zajímavost lze porovnat dva pohledy na rozmach „stověžaté“ Prahy. „Vzrůstem Prahy mizí očividně i co zbylo zde z minulých desetiletí. Proměňuje se scenerie, přicházejí lidé a s nimi nové zvyklosti, mizí způsoby starousedlíků. Kdepak jsou ty časy, kdy u ševcovských stánků na ulici na verpánku opravil pan mistr botu? Stěhovali ty ševce z místa na místo, až z nich zbyla někde na ‚Kozím plácku‘ zchátralá dvojice. A i ten ‚plácek‘ se tak nějak změnil a hrdopysně shlížejí jeho průčelí naporáděná na dvě zelené boudičky ševcovské. [...]“¹⁵³ A pro srovnání názor pozitivní, snad jen trochu melancholický: „[...] Všude bylo znáti po staletém, nehybném klidu nový život, nový vzrůst, nové mosty přepjaly Vltavu, známky dávné nedbalosti odstraněny, nové sady zakládány, parníky počaly brázdit tichou dříve řeku. Praha oživovala, počala se hýbat, růsti a již již praskal i ten těsný krunýř, kterým ji hradby tísnily. Jedno nádraží po druhém otvíralo své brány, jimiž jal se prouditi do města stále vzrůstající se příval návštěvníků, obchod a průmysl se rozšiřoval, počet obyvatelů rostl, a novým tím příbytkem ze všech koutů Čech a Moravy počal se znenáhla, ale jistě měniti dosavadní život pražský. On i město přijímaly zvolna a téměř nepozorovatelně na sebe novou tvářnost. Později byl vývoj ten již rychlejší, Praha činila první své kroky, by se stala

---

¹⁵¹ MACHAČKA, s. 23.

¹⁵² VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996, s. 26.

¹⁵³ Český svět, 9. 8. 1907, III/41.

*velkoměstem. Starý sousedský život ustupoval více a více do odlehlých ulic a uliček, do tichých ještě netknutých čtvrtí, a záhy zbývaly na pravém břehu Vltavy téměř již jen Podskalí a František, kdežto Malá Strana, více pak Hradčany snily svůj idylický sen ještě déle.*¹⁵⁴

Hned prvního dne svého pobytu se císař vydal na návštěvu pražského výstaviště, kde byl ohromen expozicemi českého průmyslu, díly soudobých umělců a monumentálností staveb vytvářející vskutku podmanivé panorama. Večer ho spolu s pražským místodržitelem hrabětem Thunem čekalo v Národním divadle slavnostní uvedení Dvořákovy opery *Jakobín*. Následujícího dne František Josef I., poháněn zvědavostí a touhou zhlédnout proslulou osvětlenou a nazvučenou fontánu, kterou u příležitosti jubilejní zemské výstavy zkonstruoval světoznámý inženýr a vynálezce českého původu František Křižík, opětovně zavítal do rozsáhlého areálu. Dnešní holešovické výstaviště poctil monarcha svou návštěvou ještě do třetice 30. září.¹⁵⁵ K velké nelibosti samotných českých Němců se mu výstava více než líbila a podle německého tisku byl v jejím prohlížení neúnavný. V jejich očích tak dal jednoznačně přednost Čechům před nimi samotnými.¹⁵⁶ „*A tak se jeden z předáků německých liberálů v Čechách Franz Schmeykal dohodl se zemským maršálkem Jiřím Lobkovicem, že císař na zvláštní audienci přijme zástupce okresních zastupitelstev a starosty Prahy a Liberce a že v jejich projevech, jakož i v císařově odpovědi nebude žádná narážka na výstavu.*“¹⁵⁷ Při audienci 27. září učinil František Josef I. ještě jeden ústupek vůči Němcům – na doporučení Taaffeho odcestoval 1. října 1891 do Liberce, nejvýznamnějšího německého města v Království českém. Během cesty došlo k nečekanému incidentu; těsně předtím, než vlak

¹⁵⁴ FRÍČ, Josef Václav, *Paměti I.*, Praha 1957, s. 31.

¹⁵⁵ Více viz *Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891. Díl II.*, s. 321–333.

¹⁵⁶ Více viz MACHAČKA, s. 105–107.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 107.

dorazil do města, se zcela nečekaně a s trhnutím zastavil. Následná prohlídka trati odhalila pozůstatky dvou dynamitových či nitroglycerinových bomb, umístěných pod kolejemi poblíž stanice Rosenthal-Hanichen. Událost, třebaže její původce nebyl nikdy dopaden, se stala záminkou pro další česko-německé střety.¹⁵⁸

List Čas informoval o výsledcích liberecké schůzky poněkud kousavou zprávou, snažíc se co nejvíce zdůraznit údajnou německou nelojálnost vůči panovníkovi. Narážel také na nesouhlasný postoj českých Němců s pořádáním výstavy. Stěžoval si: „[...] s odporem je nám zaznamenati, že političtí odpůrcové českého lidu i v těchto okamžicích velmi nedůstojně nepřátelství své stavěli na odiv. Jedni z cesty panovníkovi vytloukali kapitál pro punktace, jako by slova císařská, platící smíru v zemi zároveň a tím samým platila mrtvým paragrafům vídeňského ujednání, o němž už hr. Taaffe seznal, že smíru způsobiti nedovedlo. Jiní v úzkostlivém politickém slovíčkaření kladli váhu na to, co panovník řekl česky – ale zahanbeni jsou, neboť právě německy odsoudil panovník nepřízeň k výstavě a německými slovy prohlásil nedílnost této země, řka Libereckým pánům, že žijí v Českém království.“¹⁵⁹

3.7.7 „Starej Procházka“ (1901)

Posměšná přezdívka, posléze s oblibou využívaná ve spojení s císařským jménem, vznikla během Františkovy návštěvy Prahy roku 1901. Toho roku dorazil c. k. vlak na nádraží Františka Josefa ve středu 12. června. České noviny o císařově cestě, které mnozí přikládaly hlubší politický význam, informovaly hned druhý den, tj. 13. června 1901.¹⁶⁰

„Cesta císařova do Prahy byla vyprošena Mladočechy; proto přirozeně

¹⁵⁸ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 339–340.

¹⁵⁹ Čas. List věnovaný veřejným otázkám, 3. 11. 1891, VI/40.

¹⁶⁰ Více viz Čas. Orgán české strany lidové, 13. 6. 1901, XV/161.

*hledal každý nejprve v Národních Listech vysvětlení o významu císařovy cesty. Ale nikdo vysvětlení toho tam nenašel; i to mluví mnoho! [...]*¹⁶¹

Po obvyklých státnických audiencích a oficiálních návštěvách nejrůznějších úřadů a významných budov, byla dne 14. června očekávána císařova účast na oficiálním otevření nového mostu přes Vltavu, nesoucí jméno jeho dědečka Františka I.,¹⁶² kde se také monarcha naposledy setkal s významným staročeským politikem a svým občasným soupeřem Františkem Ladislavem Riegrem. Panovníkova procházka po mostě se stala později předlohou neustále opakovaného žertu, který vznikl údajně díky pravopisné chybě, které se dopustil redaktor jakýchsi novin či časopisu, ale kterou se doposud nikomu nepodařilo dohledat. Pisatel měl prý místo titulku „procházka po mostě“, použít tvaru „procházka na mostě“. Stačilo vyměnit malé písmeno „p“ za velké a císařova přezdívka byla rázem na světě.¹⁶³

Z jiných zdrojů ovšem vyplývá, že toto hanlivé označení používali při kritice panovníka již dříve někteří čeští politici. Dokonce sám Karel Kramář, v dopise ze dne 14. července 1890 adresovaném MUDr. Eduardu Albertovi, píše: *„Pan Procházka je úplně prosáknut teoriemi německé oposice o vyvýšenosti němčiny...“*¹⁶⁴ Kde přesně a u jaké příležitosti přezdívka vznikla se lze jen dohadovat. Podle teorie Antonína Pechláta, z níž vycházel i Otto Urban, se jednalo o císařova předjezdce tohoto příjmení, využívaného při vojenských přehlídkách. *„Cválal padesát kroků před císařskou ekvipáží a jeho osoba signalizovala hlídkám, nenápadně rozestaveným kolem trasy, že je třeba zvýšit pohotovost, aby*

---

¹⁶¹ Tamtéž, 14. 6. 1901, XV/162.

¹⁶² Dnešní most Legií, více viz KAPLAN, Rudolf, BALŠÁNEK, Antonín, *Nový kamenný most císaře Františka přes Vltavu v Praze. Ku slavnostnímu otevření dne 14. června 1901*, Praha 1901, s. 7–12.

¹⁶³ Více viz URBAN, František Josef I., s. 176–177.

¹⁶⁴ PERNES, František Josef I., s. 411.

vše dopadlo, jak se patří. „Starej Procházka už jede!“ šlo od úst k ústům a pak dál po celé říši.“¹⁶⁵

3.8 Významné pražské budovy a instituce spjaté s osobou císaře

Málokdo si jistě při procházce hlavním městem uvědomil, že některé z nejvýznamnějších budov, dnes považovaných za přirozenou součást Prahy, dodávající jí ničím nezaměnitelný ráz, byly postaveny či dokončeny za panování Františka Josefa I. Monarcha měl na vznik mnohých z nich zásadní vliv – ať už šlo o samotné povolení ke stavbě, jejich záštitu svým jménem či finanční dar potřebný k jejich realizaci.

Mezi léty 1868–1881 byla na pravém břehu Vltavy podle návrhu Josefa Zítka postavena (ve stylu inspirovaném vrcholnou severoitalskou renesancí) majestátní budova Národního divadla. Ještě téhož roku však budova vyhořela a obnovy se namísto původního architekta ujal Josef Schulz.¹⁶⁶ Stavbu „zlaté kapličky“ sledoval František Josef I. od počátku s velikým zaujetím, zajímal se jak o původní návrhy, tak samotnou pozvolnou realizaci; během svých cest českými zeměmi staveniště několikrát navštívil a v roce 1880 daroval Františku Ladislavu Riegerovi tisíc zlatých do stavebního fondu. Přesto všechno se velkolepého otevření, které proběhlo 11. června 1881 – na počest návštěvy korunního prince Rudolfa s chotí Stefanií doprovázené hudbou ze Smetanovy Libuše – nezúčastnil.¹⁶⁷

V roce 1866, po porážce v prusko-rakouské válce a nešťastné bitvě u Hradce Králové, navštívil rakouský císař královské město Prahu. Mimo jiné zavítal i do v té době již nevyhovující budovy Muzea království

---

¹⁶⁵ URBAN, *František Josef I.*, s. 177.

¹⁶⁶ Více viz DVOŘÁČEK, Petr, *Architektura českých zemí. Klasicismus*, Praha 2005, s. 108.

¹⁶⁷ Více viz SRB, Adolf, *Upomínka na slavnostní otevření Národního divadla*, Praha 1881, s. 5–25.

českého v Nosticově paláci v ulici Na Příkopech. Monarcha tehdy daroval na stavbu nové budovy příspěvek ve výši sto tisíc zlatých, zásadním problémem však zůstávala neexistence vhodného stavebního pozemku. Původně byla pro stavbu vybrána plocha o rozloze 1 200 čtverečních sáhů nacházející se v severní části Karlova náměstí, kterou Rada hlavního města poskytla členům správního výboru muzea zcela zdarma. Z podnětu Františka Ladislava Riegra bylo však v červnu 1870 rozhodnuto o jiném řešení – městský územní plán do budoucna počítal s demolicí věnce hradeb v okolí Koňské a Žitné brány, čímž by v horní části bývalého Koňského trhu vznikl dostatečně rozsáhlý prostor. Tentokrát však městská rada tak velkorysá nebyla a pozemek bylo zapotřebí odkoupit (protože muzeum nemělo v té době dostatek finančních prostředků, jednání trvala celých 15 let).¹⁶⁸ Dominanta dnešního Václavského náměstí byla nakonec slavnostně otevřena 18. května 1891, tedy zároveň v den zahájení Zemské jubilejní výstavy v Praze-Bubenči. Ani této, pro rozkvétající českou vědu a kulturu, zásadní události se František Josef I. nezúčastnil. Součástí novostavby měla být i jezdecká socha patrona českých zemí sv. Václava (sochařem Josefem Václavem Myslbekem ovšem dokončená až v roce 1912) která měla být, oproti dnešní lokaci, umístěna vně muzejní budovy.¹⁶⁹ *„Tečkou za celou neobyčejnou stavební akcí bylo osazení dvou desek z červené žuly po stranách vchodu do Panteonu v roce 1902. Jedna zvěstovala česky a druhá německy, že za panování Jeho veličenstva Františka Josefa I. usnesl se zemský sněm 28. října 1884 vystavěti tuto budovu [...]“*¹⁷⁰

Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, působící od 18. května 1891, vznikla díky novému instituci díky štědrosti a trpělivosti zarytého vlastence Josefa Hlávky, který usiloval

¹⁶⁸ Více viz SKLENÁŘ, Karel, *Obraz vlasti. Příběh národního muzea*, Praha a Litomyšl 2001, s. 268–272.

¹⁶⁹ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 349–350.

¹⁷⁰ SKLENÁŘ, s. 289.

o vznik organizace, kde by mohly (vedle již fungující české univerzity a muzea) vzkvétat vědy a umění výhradně v českém prostředí a jazyce. Podnětem mu byl odmítavý postoj českých Němců v záležitosti přeměny dvojjazyčné Královské české společnosti nauk v zemskou akademii věd.¹⁷¹ „*Jako Riegrův přítel dotáhl svůj plán ke schválení zemským sněmem a pak i k císařskému rozhodnutí z 23. ledna 1890, okrášlenému nevídaným vítězstvím: císař zakládací listinu vystavil a podepsal česky.*“¹⁷² Císařské rozhodnutí vycházelo z radosti panovníka nad uzavřenými, avšak nikdy nerealizovanými tzv. vídeňskými punktacemi, tedy body o úpravě vnitřních poměrů českého království, na nichž se, příhodně bez účasti věčně protestujících mladočechů, v roce 1890 dohodli zástupci staročeské strany se svými německými protějšky.¹⁷³ Hlávka ovšem stála v cestě ještě jedna komplikace, a to nalézt odpovídající prostor, dostatečně reprezentativní na to, aby v něm mohla být prestižní instituce, jakou hodlal z akademie učinit, umístěna. Příležitost se nabídla sama – Hlávka prozíravě využil části přízemních prostor nově vystavěné budovy Národního muzea.¹⁷⁴ V současné době pokračovatelka této vědecké instituce, Akademie věd České republiky, sídlí na Národní třídě naproti Národnímu divadlu.

---

¹⁷¹ Více viz ČAPKA, s. 140–141.

¹⁷² Tamtéž, s. 287.

¹⁷³ Více viz KOŘALKA, s. 164–166.

¹⁷⁴ Více viz SKLENÁŘ, s. 286–287.

4 ČESKÉ ZEMĚ A JEJICH VZTAH K FRANTIŠKU JOSEFU I.

4.1 Ohlas významných událostí v životě Františka Josefa I. na stránkách českého tisku

Za šedesát osm let císařova panování docházelo v habsburské monarchii k mnoha změnám rozličného významu. Ať už šlo o válečné konflikty, rodinné radosti či tragédie, každá z těchto událostí přispěla někdy větší, někdy menší měrou k podobě tohoto státu a ovlivňovala také národy, sdružené společnou osobou panovníka Františka Josefa I.

4.1.1 Atentát na Františka Josefa I.

František Josef I. byl střízlivým a věčným realistou, který se během svých cest habsburskou monarchií nedal zmást ovacemi davů, které mu, jak si velmi dobře uvědomoval, prokazovaly pouze povinnou úctu, v níž však nebylo příliš upřímnosti. *„Mladistvá svěžest, vybrané vystupování a dokonale padnoucí uniforma nemohly překlenout propast mezi panovníkem a národy a ponížené sympatie mu získaly snad jen u ustrašených ‚dobře smýšlejících‘ šosáků.“*¹⁷⁵ Mezi poddanými císaře ve vztahu k jeho osobě panovala, především v pozdějších letech jeho vlády, spíše lhostejnost, v některých případech reakce odmítavá.

Vše se změnilo na jaře roku 1853, ač k tomuto obratu ve smýšlení nevedl žádný politický důvod. V poledních hodinách dne 18. února 1853 vykonával František Josef I., společně se svým pobočníkem plukovníkem Maxem Karlem von O'Donellem, obvyklou expediční cestu po vídeňských hradbách.¹⁷⁶ V blízkosti tehdejší Korutanské brány si povšiml cvičení vojenské jednotky, a protože armáda patřila, a po celý císařův život se na té skutečnosti nic nezměnilo, k jedné z císařových vášní, zastavil se a

---

¹⁷⁵ URBAN, *František Josef I.*, s. 48.

¹⁷⁶ Více viz KISTE, s. 36–37.

s nadšením shlížel do hradního příkopu, kde výcvik probíhal.¹⁷⁷ Panovníkovy chvilkové nepozornosti využil jakýsi muž, „[...] a *dluhým kuchynským nožem na zadní částce hlavy* [byl František Josef I.] *poraněn.*“¹⁷⁸ Zranění naštěstí nebylo těžké a díky mimořádně pevnému zdraví, kterému se císař těšil, byl brzy opět v pořádku.

Rozsáhlým policejním vyšetřováním bylo zjištěno, že atentátníkem byl jistý János Libényi, krejčovský tovaryš maďarského původu, jemuž se záminkou pro útok stala „myšlenka svobodných Uher“, ve které se také stále silněji projevovaly prvky socialismu. Podle této teorie byl viníkem veškerých uherských neúspěchů (především v otázce národní samostatnosti) právě František Josef I.¹⁷⁹

Zpráva o atentátu vyvolala v celé říši obrovské pobouření. „*Ve všech jazycích monarchie vznikaly oslavné projevy díkůvzdání ‚andělu strážnému‘, který ‚nedopustil žal na národy a uchránil je nevýslovné škody‘, protože ‚dobřeť všechny národy to cítí: v tom že pánu hvězda svítí! Všechny národy to zjevně hlásí, v tom že pánu kořen jejich spásy, ze všech stran se hrnou kolem trůnu jako děti k otcovskému lůnu.‘ Alespoň tolik z proslovu, který nekomponoval nikdo jiný, než Josef K. Tyl.*“¹⁸⁰ Dne 20. února 1853 se sešlo pražské zastupitelstvo, aby ze svých řad zvolilo deputaci, mající za cíl ubezpečit panovníka o oddanosti a loajalitě hlavního města Království českého a radosti, kterou v souvislosti s jeho záchranou cítilo. Doslovný text deputace pak zněl takto: „*Vaše císařsko královské apoštolské veličenstvo, Nejmilostivější Pane. Ještě se chvějí srdce věrných měšťanů pražských, hluboce dojaty děsnou zprávou, že drzá ruka vražednická na svatost Rakouska zločinně sáhnouti se opovážila. V jediném výkřiku ošklivosti a užasnutí spojuje se*

---

¹⁷⁷ Více viz Cyrill a Method. Katolický časopis pro církev a školu, 26. 2. 1853, II/9.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 90.

¹⁸⁰ URBAN, *František Josef I.*, s. 49.

celé Rakousko a odvrací se s hrůzou v očích od činu, jenž by v nepoškrvněných letopisech rakouské věrnosti a poctivosti nikdy najíti neměl, nad činem temnosti a opovrženosti, jehožto zločinný směr zničil všemohoucí Bůh, ochránce svých pomazaných. Věrné obyvatelstvo Prahy vroucí vzdává díky všehomíru, jenž Vaše císařsko královské Veličenstvo, nám všem tak drahou, posvátnou hlavu Rakouska, tak zázračně zachránil a odvrátil nás od hoře netušené. Kéž by radostné slzy milionů černé toto místo z dějepisu Rakouska pro všechny věky vymazaly a svazek mezi Rakouska věrnými národy a jejich vznešeným rodem panovnickým znovu zasvětily a posvětily.¹⁸¹ Tento vyčerpávající vzkaz však nebyl jediným projevem ponížené oddanosti, kterou české země svému pánu a králi projevovaly. Na počest jeho záchrany bylo založeno tzv. „Nadání Františka Josefa I.“, což byla veřejná sbírka pro méně majetné občany a ve všech monumentálních pražských kostelech a chrámech, a poté po celém Království českém a Markrabství moravském, byly slouženy slavnostní děkovné bohoslužby.¹⁸²

Vídeň vítala v těch dnech zástupce ze všech koutů monarchie spolu s jejich slibů věrnosti a oddanosti rakouskému arcidomu.¹⁸³ V čele české delegace, vyslané dne 22. února toho roku, stál pražských arcibiskup kardinál kníže Schwarzenberg. Celou družinu pak tvořilo 31 šlechticů; podle údajů Pražských novin mezi nimi byl Kamil kníže Rohan, Karel kníže Auersperg, kníže Salm, Osvald a Leopold hrabata Thunové, Josef, Ervín a Hugo hrabata Nosticové a mnozí další.¹⁸⁴

Ani Morava nechtěla s projevy věrnosti a loajality zůstat pozadu. Místodržitel hrabě Lažanský inicioval plán, kdy z každého moravského okresu měla do Rakouska odjet delegace, aby se pak ve Vídni sešla

---

¹⁸¹ PERNES, *František Josef I.*, s. 91.

¹⁸² Více viz Cyrill a Method. Katolický časopis pro církev a školu, 9. 3. 1853, II/10.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 92.

s ostatními a společně tam podaly pozdravné adresy. *„Došlo k tomu 2. března 1853, kdy se do císařského Hradu dostavil početný houf moravských poddaných, oblečených do lidových krojů, reprezentujících celou tuto krásnou zemi.“*¹⁸⁵ Ve Vídni byla z podnětu mladšího Františkova bratra Ferdinanda Maxmiliána zahájena diskuze o výstavbě votivního chrámu na paměť císařova přežití.¹⁸⁶ Se stavbou se začalo „[...] od roku 1856 přibližně v místech atentátu, [chrám samotný] se stal jakýmsi monumentálním symbolem neoabsolutistické vlády a současně pojítkem mezi císařem a jeho národy.“¹⁸⁷

4.1.2 Císařská svatba z lásky

Na císařovy třidvacáté narozeniny, v neděli 18 srpna 1853, vstoupila, neočekávaně a bez předchozího zájmu veřejnosti o její osobu, do historie (nejen) habsburské monarchie mladičká patnáctiletá dívka z Possenhofen poblíž Starnberského jezera, vévodkyně Alžběta Bavorská, v nejbližším okruhu rodiny zvaná Sisi. Toho dne požádal mimořádně pohledný plavovlasý mladý muž s jemným obličejem, řádnými způsoby, dobrým vychováním a velmi štíhlou, zteplou postavou, zdůrazněnou přiléhavou generálskou uniformou, kterou v průběhu svého života jen zřídka odkládal, svou sestřenicí z matčiny strany o ruku. František Josef I., jeden z nejmocnějších mužů své doby, se svými city k dívence s tmavě plavými copy a světle hnědýma, zasněnýma očima, nijak netajil.¹⁸⁸

Přitom původní představa budoucí Františkovy choti, vybrané nejlépe z řad německých princezen, byla značně odlišná. Stále se jednalo o rod Wittelsbachů a dokonce i stejnou rodinu, kterou Žofie pro svůj záměr, to jest nalézt příští rakouskou císařovnu, zvolila. Panovníkova

---

¹⁸⁵ PERNES, *František Josef I.*, s. 93.

¹⁸⁶ Více viz Cyrill a Method. Katolický časopis pro církev a školu, 12. 3. 1853, II/11.

¹⁸⁷ URBAN, *František Josef I.*, s. 49.

¹⁸⁸ Více viz HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 14– 25.

vůle, či spíše jeho srdce však prosadilo, patrně poprvé a na dlouhou dobu naposledy svou. Namísto původně vybrané Heleny zvolil „svou královnou“ její mladší sestru.¹⁸⁹ *„Byla to láska na první pohled, rozhodně ze strany Františka Josefa. [...] V předvečer císařových narozenin se pořádal ples. Helena se objevila ve skvělých šatech z bílého hedvábí. [...] Malá Sisi byla oblečena skromněji, v prostých bílorůžových šatečkách, a působila vedle krásné postavy své sestry velmi dětsky. [...] Kotilion tančil císař s malou Sisi a pak jí podal svou kytici – tradiční znamení, že je jeho vyvolenou. Tomuto znamení rozuměli všichni očití svědkové – jen Sisi nikoliv. Na otázku, zda jí tato pozornost nebyla nápadná, řekla: ‚Ne, jen to ve mně vyvolalo rozpaky.‘“¹⁹⁰ Od člověka Františkova rázu, střízlivého, nepatetického a zcela neromantického, působilo toto gesto v jistém směru jako „pomatení smyslů“, neboť takto neracionální postup od něj, navíc v záležitosti takového významu a s přihlédnutím k tehdy hojně využívané habsburské sňatkové politice, byl velice nezvyklý.*

Mladý císař nicméně již druhý den požádal svou matku, aby u své sestry Ludoviky (Alžbětiny a Heleniny matky) zjistila dívčino stanovisko ohledně možného sňatku s ním. Zdůrazňoval, že si rozhodně nepřeje, aby byl na Sisi vyvíjen v této záležitosti jakýkoliv nátlak, rozhodnutí tak mělo být ponecháno čistě na vůli mladičké vévodkyně, která o několik dní později Františkovu nabídku s vděčností přijala.¹⁹¹ *„Vše proběhlo hladce a tak mohly oficiální vídeňské noviny oznámit již 24. srpna 1853: ‚Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo, náš nejmilostivější pán a císař František Josef I., zaslíbilo svou ruku během Nejvyššího pobytu v Ischlu nejjasnější princezně Elizabeth Amalii Eugenie, vévodkyni bavorské, dceři Jeho královské Výsosti vévody Maxmiliána Josefa a vévodkyně Ludoviky,*

---

¹⁸⁹ Více viz KISTE, s. 38–40.

¹⁹⁰ HAMANNOVÁ, Alžběta, s. 23–24.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 24–25.

*rozené královské princezny bavorské, po souhlasu Jeho Veličenstva krále Maxmiliána II. Bavorského a nejjasnějších rodičů princezny – nevěsty.*¹⁹²

Vlastní svatební obřad proběhl dne 24. dubna 1854 ve večerních hodinách v kostele sv. Augustina ve Vídni, pro tuto příležitost ozářeného 15 000 svíčkami. Mladému páru, Františku Josefu I. v maršálské uniformě poseté řády a Alžbětě v nádherných svatebních šatech s vlečkou, ozdobených myrtou, s čelenkou ve vlasech a kyticí růží na prsou, požehnal císařův učitel z mládí, vídeňský arcibiskup Otmar von Rausher.¹⁹³ Díky svému dlouhému pětáctyřicetiminutovému projevu si ten večer získal nepřilíš lichotivou přezdívku „Plauscher“, tj. „mluvka“. *„Pro ženicha to byl asi jeden z nejkrásnějších dnů v životě, pro jeho mladou a nezkušenou ženu nepochybně jeden z nejhorších.*¹⁹⁴ Sama Alžběta pak s postupem času nevzpomínala na toto období právě s nadšením, dokonce poněkud cynicky tvrdila: *„Manželství je nesmyslné nařízení. Jako patnáctileté dítě vás prodají, učiníte přísahu, které nerozumíte, a pak jí třicet let nebo ještě déle litujete a nemůžete ji zrušit.*¹⁹⁵

Císařská svatba byla skutečně událostí mimořádnou, o čemž svědčily oslavy obřad následující, kde byly mimo jiné *„předneseny a zazpívány tisíce příležitostných básní a deklamovánek ve 83 slavnostních spisech, z toho 61 bylo v německém, čtyři v českém jazyce, po jednom dokonce latinsky a anglicky.*¹⁹⁶ V souvislosti s císařským sňatkem se objevila v tisku radostná oznámení, zabírající obvykle minimálně celou přední stranu. Takovým příkladem byly noviny Innsbrucker Nachrichten z téhož dne (tj. 24. dubna), kde autor připojil i oslavnou báseň k počtě novomanželů: *„A zvony svolávají k oltáři mocného nositele rakouské*

---

¹⁹² URBAN, *František Josef I.*, s. 58.

¹⁹³ Více viz Morgen Post, 24. 4. 1854, IV/98.

¹⁹⁴ PERNES, *František Josef I.*, s. 107.

¹⁹⁵ HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 27.

¹⁹⁶ URBAN, *František Josef I.*, s. 60.

*orlice; by ho spojily svátostí manželskou s ní, jež stane se matkou císařství. Tak děkujte Pánu a radostně zvolte: Novomanželům ať jest Bohem požehnáno!*¹⁹⁷

Ani česká periodika nešetřila chvalozpěvy a zahrnula mladý císařský pár mnohými superlativy a přáními všeho nejlepšího. Ojediněným příkladem článku či spíše provolání, v němž se prolínalo jak nadšení z oné radostné události, tak snaha o demonstraci oddanosti českého národa vládnoucí dynastii, byl volně přeložený text hymny Rakouského císařství tzv. *Volkshymne* (Lidové hymny). Slova písně, vycházející z původní melodie skladatele Josepha Haydna, byla cíleně upravena do podoby, která Františku Josefu I. připisovala téměř heroické vlastnosti ochránce „národů, nad nimiž drží ochrannou ruku“. Jednotu habsburské monarchie (třebaže zdánlivou) pak nejlépe vystihovala poslední strofa:¹⁹⁸

*„Držme věrně dohromady,
ve svornosti leží moc,
sestředěnými silami,
zapudí se strasti noc.
Jedno v mysli, jedno v činu,
jeden buď jen oučel náš:
pevně státi kolem trůnu,
který blaží národ náš!“*¹⁹⁹

S odstupem času a přihlédnutím na pozdější snahu Království českého o co největší samosprávu vyznívala tato slova, ač v tu chvíli míněna zcela vážně, téměř ironicky.

Katolický časopis *Cyrill a Method* šel v úsilí reprezentovat se coby mluvčí věrných poddaných ještě dále a na své titulní straně publikoval

---

¹⁹⁷ Innsbrucker Nachrichten, 24. 4. 1854, I/74.

¹⁹⁸ Více viz Včelka. Zábavný a poučný list pro mládež, 4. 1854, V/2.

¹⁹⁹ Tamtéž.

Svatební píseň (převzatou od autora Gabriela Smrečániho, uherského a turčanského zemana), složenou speciálně k této slavnostní příležitosti:²⁰⁰

*„Když Bůh dal Ti život, dary chrabrost', láska a múdrost',
S svých kolísky stanův snesli Ti, Císaři náš!
Odtud věhlasný um Tvůj, duch též i hrdinuký;
Odměnu však cnot Tvých láska si zůstavila.
Družku ta vybrala Ti vznešenú Tvé púti, a – ejhle!
Už k oltáři vedeš ALŽBĚTU bohumilú.
Zplésala láska, že tak šťastně svůj zkončila úkol;
„Strážným já geniem,“ dí, „budu VÁM na věky.“²⁰¹*

4.1.3 Narození císařských potomků

Prvním dítětem mladého císařského páru byla holčička, po své babičce, která jí byla zároveň kmotrou, pojmenována Žofie. Ráno 5. března 1855, jak vzpomíná sama Žofie starší, ji František Josef I. vzbudil kolem sedmé s tím, že se Alžběta chystá přivést na svět nový život. Po chvíli se přesunula k posteli své snachy (kde byl také rovněž přítomen císař), pozorujíc každý pohyb dvojice před sebou: „*Sisi držela ruku mého syna ve svých dlaních a jednou ji políbila s živou a uctivou něžností; bylo to tak dojemné a rozplakalo ho to; líbal ji nepřetržitě, utěšoval ji a naříkal s ní a při každém návalu bolesti se podíval na mne, aby zjistil, jestli je všechno v pořádku.*“²⁰² O několik hodin později se k radosti mladých manželů narodilo silné a zdravé děvče.

O amnestii pro osoby odsouzené „*pro zločin uražení některého úda domu císařského, rušení veřejného pokoje [...] aneb pro přečin podotčený v § 300 zák. tr.*“²⁰³ vyhlášenou v souvislosti s narozením prvního

²⁰⁰ Více viz Cyrill a Method. Katolický časopis pro církev a školu, 22. 4. 1854, III/16.

²⁰¹ Cyrill a Method. Katolický časopis pro církev a školu, 22. 4. 1854, III/16.

²⁰² HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 70.

²⁰³ Pražské noviny. 6. 3. 1855, 55.

panovníkova potomka, informovaly Pražské noviny druhého dne. V následujících výtiscích pak nechyběly obvyklé dovětky ve stručnosti informující čtenáře o stavu dítěte i rodičky a prosící o Boží požehnání.²⁰⁴ „[...] věrný národ český, jenž v všem, co se týče nejjasnějšího císařského domu, nejvřelejší účastenství beře, uvítá zprávu tuto s jásáním a jako staroslavná Praha dnes v 11 hodin v chrámu sv. Víta, kde sv. patronové zem české a králové čeští odpočívají, slaviti bude narození císařské princezny, tak i celá zem česká modlitbami a skutky dobročinný šťastnou tuto událost zasvěťí.“²⁰⁵

Malá Žofinka zaujímala v babiččině srdci vždy významné místo, neboť šlo nejen o dítě prvorozené, ale dokonce i stejného křestního jména jako arcivévodkyně. O to více zdrcující musela být pro císařovu matku zpráva o nenadálém skonu maličké princezny o dva roky později, ze které navíc, ať už přímo či v duchu, obviňovala svou nezodpovědnou snachu! Při zamýšlené cestě do uherských provincií na jaře roku 1857 s sebou František Josef I., na výslovné přání své manželky, vzal také obě dcery – dvouletou Žofii a roční Giselu, narozenou 12. července 1856, a nazvanou po manželce prvního křesťanského krále Štěpána I. Uherského. Kmotrou děvčátka, jejíž narození bylo pro celou monarchii, vzhledem k toužebně očekávanému dědici trůnu, velkým zklamáním, byla tentokrát Alžbětina matka Ludovika.²⁰⁶ Rozčarování nad dalším děvčetem se promítlo i na stránky českého tisku, kde kromě univerzálního oznámení „*střelba z děl oznamuje věrným národům Rakouským radostnou věst, že J. Veličenství císařovna Alžběta dnes (12. července) v 6 hodin 35 minut ráno šťastně porodila. Dvacet a jedna rána zvěstuje obyvatelstvu Pražskému narození princezny. Bůh všemohoucí chraň a*

---

²⁰⁴ Více viz Pražské noviny. 7. 3. 1855, 56.

²⁰⁵ Pražské noviny. 7. 3. 1855, 56.

²⁰⁶ Více viz HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 71–79.

žehnej J. J. Veličenstvím a nově narozené císařské princezně!“²⁰⁷ (použitého s nepatrnými obměnami předchozího roku také u princezny Žofie) a stručné zmínky o mši konané v chrámu sv. Víta a chrámu Týnském,²⁰⁸ chyběly jakékoliv další zprávy o oslavách a radosti českého národa.

Těsně před odjezdem Gisela onemocněla a cesta byla tím pádem odložena. Děvčátko ovšem brzo následovala její o rok starší sestra, která ochořela již v době, kdy byla celá rodina na maďarském území. Osobní lékař dr. Seeburger rodiče uklidňoval a podařilo se mu je přesvědčit o princeznu „tuhém kořínku“. Jeho ujištění vedlo Františka Josefa a Alžbětu k návštěvě uherského vnitrozemí, kterou však byli po pěti dnech nuceni přerušit, jelikož zdravotní stav malé Žofie se povážlivě zhoršil.²⁰⁹ 29. května 1857 pak zdrcený císař telegrafoval z Budapešti své matce: *„Naše maličká je andílkem v nebi. Po dlouhém boji nakonec klidně zesnula v půl desáté. Jsme zničeni.“*²¹⁰

Zatímco 30. května 1857 Pražské noviny uveřejnily optimisticky vyznívající zprávu (z 26. května) o zlepšujícím se stavu malé arcivévodkyně,²¹¹ o den později otiskly telegrafickou depeši: *„Její císař. Výsost nejjasnější arcikněžna Žofie, prvorozená dcera Jich císař kr. Veličenství, včera o 9 ½ hodině večer v Pánu zesnula. Sdělujeme tu přesmutnou zprávu přesvědčení, že veškeri národové rozsáhlé říše rakouské v této bolestné ráně, jež nejjasnější císařskou rodinu potkala, nejsrdečnějšího a nejupřímnějšího podílu bráti budou.“*²¹²

---

²⁰⁷ Pražské noviny, 13. 7. 1856, 165.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Více viz WURZBACH, Constantin von, *Sophie, Erzherzogin von Oesterreich*. In: Bibliographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Wien 1861, s. 150.

²¹⁰ SCHNÜRER, Franz, *Briefe Kaiser Franz Josepha I. an seine Mutter, 1838–1872*, München 1930, s. 270.

²¹¹ Více viz Pražské noviny, 30. 5. 1857, 128.

²¹² Pražské noviny, 31. 5. 1857, 129.

Prázdnotu po smrti milované dcery mělo vyplnit narození vymodleného následníka trůnu. Dne 21. srpna 1858 v letním sídle Laxenburgu, vzdáleném přibližně 20 kilometrů od Vídně, přivedla císařovna na svět korunního prince.²¹³ *„Dostal jméno Rudolf po významné osobnosti habsburského rodu, který dobyl dědičné rakouské země roku 1278 v boji proti králi Přemyslu Otakarovi II. a dal je svým synům jako léno. Stejně jako u Gisely, i zde císařský rod sáhl hluboko do dějin středověku, aby tím posílil svou tradici.“*²¹⁴ Radost u dvora byla obrovská a císař sám do svého potomka hned od počátku vkládal (jak se později ukázalo až přemrštěné) naděje; například hned v den jeho narození mu vložil do kolébky řád Zlatého rouna a učinil z něj armádního plukovníka 19. pěšího pluku. *„Přeji si, aby Můj z milosti Boží Mně darovaný syn náležel od svého vstupu do tohoto světa Mé statečné armádě. [...]“*²¹⁵ Pozdější neshody mezi otcem a synem pramenily mimo jiné právě z Františkovy neústupnosti ohledně chlapcovy armádní kariéry.²¹⁶ Zajímavostí je, že malého Rudolfa, zcela v souladu s tehdejší dvorským bontonem (a také díky nepolevující vysoké horečce, která rodičku po mnoho dní stravovala), kojila, dle Žofiiny výpovědi překrásná, selka z Moravy jménem Marjánka.²¹⁷

Praha v odpověď na narození následníka trůnu pořádala velkolepé oslavy a *„se střelbou z děl mísily se velebné zvuky všech zvonů Pražských. Na ulicích panoval neobyčejně čilý a veselý ruch, a k polednímu spěchalo pak vše do chrámu vzdáti díky Všemohoucímu.“*²¹⁸ Slavnostní mši ve svatovítské katedrále, po níž následovalo obvyklé *Te Deum*, sloužil arcibiskup kníže Schwarzenberg za přítomnosti

²¹³ Více viz HAMANNOVÁ, *Rudolf Habsburský*, s. 15.

²¹⁴ HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 82.

²¹⁵ *Moravské noviny*, 27. 8. 1858, X/66.

²¹⁶ Více viz KRAMAR, Konrád, STUIBEROVÁ, Petra, *Vrtochy Habsburků. Záliby a rozmory členů císařské rodiny*, Praha 2000, s. 129–130.

²¹⁷ Více viz GRÖSSINGOVÁ, s. 18.

²¹⁸ *Pražské noviny*, 24. 8. 1858, 199.

významných politických a vojenských představitelů (místodržitele svobodného pána Mecséryho a komandujícího generála Clam-Galase). Městská rada a úředníci v čele s místostarostou dr. Vaňkem se spolu s obrovským množstvím pobožného lidu sešli nedaleko Staroměstského orloje – nejprve absolvovali mši v Týnském chrámu a poté se těšili defilé městských sborů pochodujících náměstím. Místostarosta Vaněk po celé odpoledne přijímal blahopřání od nejrůznějších úřadů - univerzity, obchodní komory a premonstrátského řádu – aby je ještě téhož dne tlumočil ve zvláštní deputaci pražskému místodržiteli Mecsérymu. *„Večer bylo ve skvěle osvětleném divadle slavností představení se zvláštní přehrou k radostnému narození korunního prince složenou. Přehra tato poskytla velmi četně shromážděnému a slavnostně oděnému obecenstvu často příležitost city radosti projevit, a když ku konci v poslední scéně lid na jevišti pokleknul, a pronášeny přípitky na zdraví J. J. Veličenství, novorozeného prince, J. V. císaře Ferdinanda a celého císařského domu, provolalo obecenstvo častokráte ,sláva!“*²¹⁹

*„Obě císařské děti, které se vroucně milovaly, byly o šestých narozeninách korunního prince od sebe odloučeny. Rudolf dostal – jak bylo habsburským zvykem – vlastní, výhradně mužskou společnost s vychovatelem, který zároveň převzal jeho vojenskou výchovu.“*²²⁰ Odloučení bylo pro oba sourozence velice bolestné, jejich matka navíc také právě nepřekypovala ke svým dvěma dětem přílišnou láskou. Brigitte Hamannová spatřuje důvod Alžbětina chladného postoje k mateřství v jisté kapitulaci, kterou po smrti své prvorozené dcery Žofie, na níž měla, jak sama přiznávala, svůj díl viny, učinila ve prospěch své tchyně, jež se od té chvíle stala zodpovědnou za správnou výchovu svých vnoučat.²²¹

---

²¹⁹ Více viz Pražské noviny, 24. 8. 1858, 199.

²²⁰ HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 119.

²²¹ Tamtéž, s. 198.

Dokladem této domněnky byl láskyplný a ochranný vztah, který císařovna naopak chovala ke své nejmladší dceři Marii Valerii, narozené 22. dubna 1868 v maďarské Budapešti. Velkou obětí, kterou pro Sisi (či její postavu) těhotenství a narození dalšího potomka znamenalo, přinesla podle svých vlastních slov výhradně uherskému národu, což vyvolalo pochopitelnou nevoli u národů Předlitavska, které se nejvíce obávaly narození chlapce, jenž by se přes existenci Pragmatické sankce a všech později uzavřených paktů, pravděpodobně stal příštím uherským králem a mohl tak zapříčinit potencionální oddělení zemí uherské koruny od Rakouska-Uherska.²²² Obavy předlitavských národností byly nepochybně oprávněné, především přihlédneme-li k jedné z Alžbětiných básní s názvem *Ó, kéž bych vám mohla dát krále!*:

*„Ó Uhry, země má milená,
již spoutánu v řetězech zřím!
Kéž otroctví svého jsi zbavená!
Já přispět chci též dílem svým.

Z tvých šlechetných synů mnohý pad
za svobodnou vlast, svou máti.
Kéž mohla bych krále jí darovat,
pevné pouto s ní navázati.

On rodem by pravý Maďar byl,
rek statečný, jak se sluší,
muž jasného rozumu, jenž by žil
jen pro Uhry tělem i duší.

Vám přes všechnu závist by volnost dal
a štěstí i žal sdílel s všemi:*

---

²²² Moravské noviny, 23. 4. 1868, XX/49.

*takový kéž by byl váš král
v hrdé a svobodné zemi!*²²³

Alžbětino vroucí přání se však nesplnilo, neboť deset měsíců po korunovaci uherskou královnou porodila dcerku. Ve vídeňských kuloárech se narození Marie Valerie stalo podnětem pro klepy, šířící teorii o údajném otcovství Gyuly Andrásyho, které však byly, vzhledem k fyzické podobnosti malé princezny s Františkem Josefem I., zcela nepodložené.²²⁴ „*Kmotrami byly Alžbětiny sestry: bývalá královna Marie Neapolská [...] a hraběnka Mathilda Trani.*“²²⁵

Narození (a v případě malé Žofie i smrt) každého z císařsko-královských potomků bylo pochopitelně pečlivě zaznamenáváno a tlumočeno periodiky v rámci celé habsburské monarchie. Zaměříme-li se opět na české noviny, lze namátkou vybrat Moravské noviny s datem 27. srpna 1858, informující čtenáře o zdravotním stavu císařovny Alžběty a jejího syna a také oznamující, že: „*Dnes o 2. hodině odpoledne byl v Laxenburku slavný křest nynějšího korunního prince, při kterém obdržel jméno: Rudolf František Karel Josef. Jeho Veličenství ráčil pak přijmouti přání císařského dvora.*“²²⁶ „Dítětem darovaným Maďarům“ Marií Valerií se zabírá stejné periodikum 23. dubna 1868.²²⁷

4.1.4 Prusko-rakouská válka

Šlesvicko-Holštýnsko, patřící k tzv. zálabským vévodstvím Dánského království, bylo od roku 1864, tj. ukončení války s Dánskem, které toto území, navzdory mezinárodním úmluvám, o rok dříve anektovalo a zapříčinilo tak vznik válečného konfliktu mezi ním a státy Německého

---

²²³ HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 180–181.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž, s. 181.

²²⁶ Moravské noviny, 27. 8. 1858, X/66.

²²⁷ Více viz Moravské noviny, 23. 4. 1868, XX/49.

spolku,²²⁸ pod společnou správou Rakouska a Pruska.²²⁹ Právě toto spoluvlastnictví zavedlo příčinu k mnoha sporům, které ještě přivila agresivní politika pruského kancléře Otto von Bismarcka, toužícího po hegemonii Pruska v německém prostoru.²³⁰ „V rámci ‚zadržovací taktiky‘ čelila habsburská monarchie těmto snahám tím, že oběma zemím [Šlesviku a Holštýnu] přisuzovala samostatné postavení v rámci Německého spolku.“²³¹ Prusko ovšem získalo spojence – 8. dubna 1866 podepsalo spojeneckou smlouvu s nově sjednoceným Italským královstvím.²³²

Již před samotným vypuknutím války se společností šířil neklid, noviny přinášely nanejvýš znepokojivé spekulace a utužovaly tak přesvědčení, že spojenectví s Pruskem nebyl správný směr, kterým se rakouská zahraniční politika vydala. „*Nemohouc se srovnati se zásadami politiky francouzské zvláště co se království italského týče, vrhla se do náručí Prusku, doufajíc najíti v něm přívržence, jenž by ji věrně pomáhal Rakousku udržeti Benátsko. Vedle toho pak, jak minulá vláda ve všem byla německou, tak směřovaly i kroky její za hranicemi jedině k tomu, aby moc Německa – tak se aspoň domýšlela – rozšiřovala. Následkem tohoto snažení byla válka Šlešvicko-Holštýnská, a jaký byl války této výsledek?*“²³³

---

²²⁸ Politický svazek německých států (Pruska, Bavorska, Rakouska, Württemberska, Saska a Hannoverska) fungující v letech 1815–1866. K jeho vytvoření došlo dne 8. června 1815 díky rozhodnutí Vídeňského kongresu, který měl po napoleonských válkách rozhodnout o uspořádání Evropy. Sněmu Německého spolku, s hlavním sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem, předsedalo Rakousko. Více viz HÁLEK, Jan, *Otázka reformy Německého spolku (1859–1863)*. In: Historický obzor, Praha 2000, roč. 11 (7/8), s. 155–160.

²²⁹ Více viz ČAPKA, s. 99–100.

²³⁰ Více viz URBAN, Otto, *Vzpomínka na Hradec Králové (Drama roku 1866)*, Praha 1986, s.30–33.

²³¹ URBAN, *František Josef I.*, s. 102.

²³² Více viz URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, s. 88.

²³³ Plzeňské noviny, 20. 1. 1866, II/32.

Dne 18. dubna 1866 byl ze strany Rakouska odeslán požadavek na zastavení válečných příprav, který se však zcela minul účinkem a byl jak v Berlíně, tak ve Florencii striktně odmítnut.²³⁴ Události pak nabraly rychlý spád – na počátku června 1866 začala pruská armáda obsazovat Holštýnsko, kde se rakouské vojenské jednotky překvapivě rychle vzdaly a odtáhly do Čech. Rakousko se tak nedobrovolně ocitlo ve válce, v níž mělo jen velmi málo šancí dovést ji ke zdárnému konci. František Josef I. vydal za svého dlouhého panování málo dokumentů tak závažného obsahu a historického významu jako manifest „Mým národům“ z onoho roku – srovnatelný byl nanejvýš s obdobným provoláním z července 1914.²³⁵ „[...] věřil v *čistý plamen vlasteneckého nadšení* a *šlechtnou obětavost* [...], *ujišťoval, že ,nebudeme v tomto boji osamělí, neboť ,knížatům i národům německým známo jest nebezpečství, kteréž jejich svobodě a neodvislosti nastává se strany mocností, jejížto jednání se spravuje jedině sobeckými plány bezohledné chtivosti zvětšiti sama sebe.*“²³⁶

Rozhodující bitva prusko-rakouské války se odehrála dne 3. července 1866 poblíž východočeského Hradce Králové (můžeme se rovněž setkat s označením bitva u Sadové či bitva na Chlumu). Střetla se v ní pruská armáda v čele s králem Vilémem I. a náčelníkem generálního štábu generálem Helmutem von Moltkem se spojeneckou tzv. severní armádou Rakouska a Saska, vedenou polním zbrojmistrem Ludwigem von Benedekem a saským králem Albertem. Jižní armádě, operující na bojištích v Itálii, pak velel polní maršál arcivévoda Albrecht Fridrich Rakousko-Těšínský, Petrem Bezručem tak „oblíbený“ a v jeho kritických básních hojně zastoupený, „markýz Géro“.²³⁷

---

²³⁴ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, s. 90–94.

²³⁵ Více viz Tamtéž, s. 148.

²³⁶ Tamtéž, s. 149.

²³⁷ Více viz ČORNEJ, Petr, BĚLINA, Pavel, *Slavné bitvy naší historie*, Praha 1993, s. 195–203.

Na rozdíl od svého vládce, měl armádní velitel Benedek zdravý nadhled a velmi dobře si uvědomoval sílu pruské armády, tvrzené „krví a železem“. *„V předtuše katastrofy požadoval Benedek bezprostředně před bitvou u Hradce Králové, aby válka byla neprodleně skončena. Tehdy František Josef I. souhlasil, pokud by to bylo nezbytně nutné, s ústupem, ukončení války v této chvíli však nepřipouštěl.“*²³⁸ Drtivá porážka vojsk habsburské monarchie a obrovské ztráty na životech císařským přesvědčením o výlučnosti vlastní i jeho říše značně otráslly. Národní listy o tom napsaly: *„My nenáležíme k těm, kdož všechno viděti chtějí jen ve světle nejrůžovějším a vždycky jsme soudili, aby se říkala pouhá pravda, kterouž konečně nikdo na dlouho zahaliti nemůže [...]. S druhé strany však nejsme také z těch, kteří pro nějaké nezdaření s počátku již vši pozbývají naděje a do budoucnosti hledí jen nejčernějšími okuláry.“*²³⁹

Česká veřejnost, vzrušena událostmi, odehrávajícími se na území Království českého, na nejvyšší míru, sledovala pečlivě vývoj a následné propuknutí válečného konfliktu. V mnoha novinových článcích lze pozorovat vzrůstající napětí, vrcholící obrovským zklamáním z výsledku osudové královehradecké bitvy. *„Zklamaná důvěra obyvatelstva se po ‚rozhodující bitvě‘ změnila v rozčarování rozhořčení.“*²⁴⁰ Jako příklad uvedme Plzeňské listy s datem 5. září 1866, v níž je kriticky posuzována rakouská zahraniční politika s ohledem na prohranou válku: *„Byl jednou jeden král, který zvolal: ‚Jen ještě jedno takové vítězství a jsem ztracen‘, a jest jeden stát v Evropě, který by byl po bitvě u Solferina zvolati měl: ‚Jen jedna ještě taková porážka, a jsem zachráněn.“ Tato porážka, taktická, diplomatická a kulturpolitická je zde a s ní vybavení Rakouska z dvoustěletého omylu.[...]“*²⁴¹

---

²³⁸ URBAN, *František Josef I.*, s. 104.

²³⁹ Národní listy, 4. 7. 1866, VI/181.

²⁴⁰ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, s.281.

²⁴¹ Plzeňské noviny, 5. 9. 1866, II/97.

4.1.5 Smrt Maxmiliána I. Mexického

Dne 6. července 1832 porodila arcivévodkyně Žofie Frederika Bavorská v barokním vídeňském zámku Schönbrunn svému manželovi Františku Karlovi syna Ferdinanda Maxmiliána. Málokdo by druhorozenému synovi - který měl být za svým, pro císařský majestát Bohem vyvoleným starším bratrem Františkem Josefem I., vždy „tím druhým“ – přisuzoval, třebaže krátkodobou, hodnost mexického císaře, jímž se o 32 let později, přesně 10. dubna 1864, stal. Maxmiliánovo narození bylo navíc opředeno tajemstvím, či spíše fámou, ze které se nikdy zcela nevymanilo²⁴². „*Jako mladá žena prožila [Žofie] hluboké přátelství s Napoleonovým synem, vévodou Zákupským, kterého obětavě ošetřovala během jeho smrtelné nemoci. Ve Vídni se šeptalo, že tento mladík je otcem Žofiina druhého syna, arcivévody Ferdinanda Maxe.*“²⁴³ S Charlottou, dcerou prvního belgického krále Leopolda I., se oženil dne 27. července 1857 v Bruselu.²⁴⁴ Mladá žena, ve své době považovaná za nejkrásnější dámu Evropy (což vyvolávalo značnou nelibost v očích její švagrové Sisi), milovala svého manžela natolik, že po jeho tragické smrti přišla o rozum.²⁴⁵

Maxmilián neměl se svým starším bratrem Františkem Josefem nikdy právě ideální vztah. Císaře iritovalo jednak bratrovo nadšení pro liberalismus, kterému jako absolutistický vládce logicky nikdy příliš neholdoval, ale také ambicióznost, která byla pro Ferdinanda Maxmiliána v každém ohledu typická. Coby druhorozený si byl vědom svých povinností vůči rodině a státu, přesto se s osudem „toho druhého“ nehodlal smířit.²⁴⁶

---

²⁴² Více viz PERNES, Jiří, *Maxmilián I. Mexický císař z rodu Habsburků*, Praha 1997, s. 28

²⁴³ HAMANNOVÁ, Alžběta., s. 26

²⁴⁴ Více viz PERNES, *Maxmilián I.*, s.102–103.

²⁴⁵ Více viz Tamtéž, s.197–198.

²⁴⁶ Více viz URBAN, *František Josef I.*, s. 95–96.

Mexiko roku 1863 prožívalo neklidné časy. Vláda Benita Juaréze byla pod tlakem francouzských vojsk donucena opustit Ciudad de Mexiko, zatímco uvolněný post imperátora této středoamerické země byl nabídnut některému z členů evropských panovnických rodů. *„Mexická koruna byla tedy oficiálně nabídnuta Maxmiliánovi, který podněcován svou manželkou, [...] nakonec přijal.“*²⁴⁷ Když bylo jasné, že Maxmilián lákavé nabídky, která přišla jako blesk z čistého nebe, neodolá, rozhodl se František Josef I. k činu, zásadně ovlivňujícímu jejich pozdější bratrský vztah – nehodlal svému mladšímu bratrovi bránit v uskutečnění ambiciózních plánů, ale trval na tom, aby se Maxmilián oficiálně zřekl příslušnosti k rakouskému arcidomu.²⁴⁸ Na tento požadavek reagoval Ferdinand Maxmilián následovně: *„Nemohu změnit svou individualitu, jak mi byla dána Bohem a přírodou, výchovou mých rodičů a životními zkušenostmi... Tato moje individualita neodpovídá názorům a vkusu mého staršího bratra [...] Moje otevřená, nespoutaná povaha ho dráždí a překáží mu, moje liberální názory ho šokují; bojí se mého prostořekého jazyka, děsí se mého impulsivního temperamentu, moje názory a znalosti světa, získané na cestách, vyvolávají jeho závist. Vždy ovšem uznává můj vyhraněný smysl pro právo, že on je pánem a má v rukou moc. Co mi za těchto okolností zbývá jiného, než jak z hlediska prosté lidské moudrosti, tak náboženského citu ustoupit [...] Pak najednou přišla nabídka na mexický trůn a s ní také příležitost, abych se čestným a zákonným způsobem navždy zbavil pout nečinné existence. Kdo by konečně v mém případě, se srdcem na pravém místě a v nejlepších mužných letech, s ctižádostivou a ctnou ženou po boku, kdo by, pravím, nevztáhl po této nabídce obě ruce!“*²⁴⁹

---

²⁴⁷ KAŠPAR, Oldřich, *Dějiny Mexika*, Praha 1999, s. 197.

²⁴⁸ Více viz PERNES, Jiří, *Habsburkové bez trůnu*, Praha 1995, s. 107.

²⁴⁹ URBAN, s. 104.

12. září 1864 přivítalo mladé manžele slavnostně vyzdobené hlavní město Mexika. Pro svou rezidenci si císař Maxmilián I. Mexický zvolil Chapultepec, bývalou rezidenci španělských místokráľů, vybudovanou v troskách Montezumova paláce.²⁵⁰ Titulu a přepychu z něj plynoucího si však panovnický pár mohl užívat necelé 3 roky.

Po obsazení Cerro Las Campanas republikánskou armádou byl dne 15. května 1867 císař zajat. *„Mexický orel ztratil svou korunu, mexické císařství přestalo existovat. Pro císaře Maxmiliána nastávala poslední etapa jeho nedlouhého, avšak pohnutého života. Na jejím konci čekala potupná smrt.“*²⁵¹ Nikdo, nejméně pak Maxmilián, nepředpokládal, že jeho „mexické dobrodružství“ skončí smrtí. Když byl soudem, zasedajícím v querétarském divadelním sále, odsouzen k smrti, byl už dosavadním vězněním tak unaven, že rozsudek přijal poměrně lhostejně. 19. června 1867 byl, spolu se dvěma konzervativními vůdci Miramónem a Mejíou, odveden na Cerro de las Campañas, kde měla být poprava vykonána.²⁵² *„Popravčí četa už zalícila, když císař španělsky zvolal: ‚Odpouštím všem, prosím, aby i mně všichni odpustili, a přeji si, aby moje krev, která teď bude prolita, přispěla k blahu této země. Ať žije Mexiko, ať žije nezávislost!‘“*²⁵³

Ve dnech 6. a 10. července 1866 vyšel v Plzeňských novinách článek na pokračování s titulem *Mexiko*, zabývající se, jak je z názvu patrné, touto středoamerickou zemí. Vysvětloval zároveň důvody, proč byl o tuto, doposud pro Čechy nepřilíš zajímavou oblast, projeven zájem.

---

²⁵⁰ Více viz PERNES, *Maxmilián I.*, s. 159.

²⁵¹ Tamtéž, s. 207.

²⁵² Více viz KRAMAR, STUIBEROVÁ, s. 126–127.

²⁵³ THOMA, Helga, *Z trůnu na popraviště. Tragický konec korunovaných hlav*, Praha 2000, s. 195.

Důvod byl zřejmý – byl jím právě císařům mladší bratr Maxmilián, tehdejší císař Maxmilián I. Mexický.²⁵⁴

Rychlost, jakou se v 19. století šířily zprávy, pak znamenitě evokuje příspěvek z Moravských novin, vydaných ironií osudu den po císařově popravě, který měl čtenáře ubezpečit o Maxmiliánově bezpečí: *„O osudu Maxmiliána nelze se prý již obávat. Cís. dvůr došla prý v těchto dnech depeše od samého císaře, v níž oznamuje, že se ve vojenském zajetí nachází a že se s ním tak vlídně zachází, jak mezi vzdělanými národy obyčejem a zákonem jest. Vláda Washingtonská se stále usilovně o to stará, aby císař propuštěn byl.“*²⁵⁵ První došlý telegram informující o smrti příslušníka habsbursko-lotrinské dynastie, otištěný 2. července 1867, pak zněl následovně: *„Z Mexika sděluje se mi přes New Orleans, 29., od vyslance zpráva, že císař Maximilian byl odsouzen a 19. ráno o 9. hod. zastřelen. Předseda zdráhá se vydati mrtvolu. Loď ‚Alžběta‘ ustanovena jest k převozu Rakušanů z Veracruz. Groller, kapitán lodní. – Loosey (c. k. generální konsul v Novém Yorku).“*²⁵⁶

Císařův osud byl poměrně dlouhou dobu, s ohledem na vzdálenost, která mezi oběma zeměmi panovala, v Rakouském císařství neznámý. Redaktoři českých periodik se tak mohli, na základě nemnohých informací obdržených ve Vídni (např. odročení císařského soudu či Maxmiliánovo kritické provolání vůči Napoleonovi III.),²⁵⁷ jen dohadovat, jak bylo s Maxmiliánem v zajetí nakládáno. Tuto neblahou skutečnost dokládá následující článek: *„Dosud ještě není spolehlivých správ o osudu císařově. Ve Washingtonu nedávno uveřejněn byl list Romerův, vyslance Juarezova, kterým omlouvá tento již napřed popravení Maxmiliana. Pravíť, že by tento jsa na živu byl vždy ubezpečen pro Mexiko a*

---

²⁵⁴ Více viz Plzeňské noviny, 6. 7. 1867, III/54, 10. 7. 1867, III/55

²⁵⁵ Moravské noviny, 20. 6. 1867, XIV/74.

²⁵⁶ Moravská orlice, 4. července 1867, VI/151.

²⁵⁷ Více viz Moravská orlice, 23. 6. 1867, VI/143.

*středištěm nepřátel republiky. Ušetření jeho nevykládalo by se leč z bázně republiky pošlé. Končí pak slovy: Nechci říci, že by Maxmilian nutně musil být zastřelen, myslím pouze, že mu má býti vzata veškerá moc škoditi Mexiku, dříve než se mu dovolí, aby se ze země vzdálil.*²⁵⁸

První pochybnosti o Maxmiliánově návratu do rodné země se objevily v Národních novinách s datem 28. června 1867: „*Veškeré telegramy, podle kterých by se císař opět do Evropy vracel, jsou z části jinými zprávami vyvraceny.*“²⁵⁹ Nejaktuálnější podrobnosti okolo císařova zajetí pak většinou vycházely z amerického tisku, citovaného periodiky českými.²⁶⁰

O tom, že americká veřejnost byla o otázce Maxmiliánově informována již od jeho příjezdu do Mexika mnohem lépe než ta, které se ona záležitost týkala podstatně více, tj. rakouská, svědčí mimořádně povedený sloupek v českém týdeníku *Slávie* vydávaném od roku 1861 v americkém Racine. „[z Juarézovy odpovědi na Maxmiliánův dopis] *Ctěný pane: Psal jste mi důvěrně 2. t. m. na palubě fregaty ‚Novary‘. Zdvořilost mi velí, abych odpověděl – Pravíte, že ‚když jste se vzdal nástupnictví na trůn evropský, svou rodinu, své přátele, jmění a to, co muži je nejdražší – svou vlast – opouštěje, jste Vy a Vaše choť Donna Carlotta do vzdálené a neznámé země – jen proto přišel, abyste zadost učinil svobodnému vyzvání národa, který od vás očekává příštího štěstí svého.‘ Divím se v jednom ohledu Vaší velkodučnosti, jinak ale bylo mé podivení nad míru veliké, když jsem ve Vašem listu četl slova ‚svobodné vyzvání,‘ neboť jsem se předtím dozvěděl, že jste žádal volné vyjádření národní vůle vyplývající z práva všeobecného hlasování. To však žádati byla nemožnost, ale i pravá povinnost čestného muže. Jak velice musel jsem se podiviti tedy, vida Vás přijíti do Mexika, aniž byly podmínky Vámi*

---

²⁵⁸ Moravská orlice, 25. 6. 1867, V/144.

²⁵⁹ Národní noviny, 28. 6. 1867, 60.

²⁶⁰ Více viz Národní noviny, 30. 6. 1867, 3. 7. 1867, 4. 7. 1867, 62, 65, 66.

*žádoucí splněny? – Zvete mne přátelsky do Mexika, kamž se sám ubíráte, abyste se radil s jinými ještě vůdci mexickými, kteří jsou nyní ve zbraních. Slibujete nám pro cestu tu potřebnou ochrannou stráž a zaručujete se svou věrností, svým slovem a svou ctí. Nejsem s to, pane, učiniti zadost vyzvání tomuto...*²⁶¹ Z Juarézových slov byla zřejmá jistá hrozba – styl, kterým je dopis napsán, zřetelně vyzdvihuje hlavní myšlenku: Juaréz jako domorodý Mexičan má více než právo za každou cenu chránit svou zemi před chtivými cizozemci.²⁶²

Ve chvíli, kdy už bylo jasné, jak tragickým způsobem byl panovníkův život ukončen, začaly se odevšad ozývat ostře kritické hlasy, hluboce odsuzující vojenské představitele Mexika za vykonaný násilný čin. *„Odsouzen od krvežíznivců, kteří Mexiko obdařují nejzuřivější hrůzovládou, padl co oběť svých šlechtných záměrů a hrob mu přisouzen v daleké zemi, v mužném věku nejlepším. Tak daleko šlo ukrutenství rukou krví poškrvněných, že nešetřili ni života nešťastného panovníka, aby nedůstojnou prováděli mstu. Nevíme, nevyšlehneli z krve hrdiny Maxmiliána krutá pomsta na vražedníky jeho!*²⁶³ Maxmiliána pak média přirovnávala k mučedníkovi, který Mexiku nezpůsobil žádnou újmu, a přesto byl popraven jako vlastizrádce.²⁶⁴ *„Hluboce zatřásla každým citelným srdcem včerejší zpráva z Mexika, že byl císař Maximilian zastřelen! Nešťastný osud šlechtného muže a panovníka tohto uchvátí a po dlouhé věky uchvacovati bude bolestně jak v prosté chýži tak na skvělém trůnu každého, kdo kdy poznal radosti tiché domácnosti a kdo pozoroval kdy káceti se nejšlechtnější snahy ducha spanilomyslného.*²⁶⁵

---

²⁶¹ Slávie. Týdenník věnovaný politice, všeobecnému vzdělání a jiným praktickým potřebám Čechoslovanů v Americe, 21. 9. 1864, III/148.

²⁶² Více viz Slávie. Týdenník věnovaný politice, všeobecnému vzdělání a jiným praktickým potřebám Čechoslovanů v Americe, 21. 9. 1864, III/148.

²⁶³ Moravská orlice, 2. 7. 1867, VI/149.

²⁶⁴ Více viz Pražský denník, 3. 7. 1867, 4. 7. 1867, 6. 7. 1867, 7. 7. 1867, 182, 184, 185.

²⁶⁵ Pražský denník, 2. 7. 1867, II/180.

Na straně druhé lze vyzorovat vytrvalou snahu o ospravedlnění rakouské vlády (jejíž pasivita rovněž sehrála v celé záležitosti svou roli) a naopak odsouzení francouzských zahraničních intervencí:²⁶⁶ „[...] učinila vláda rakouská všemožné kroky, aby císaře Maxmilianu zachránila a že k tomu účeli v císařské rodinné radě bylo usnešeno navrátit císař Maxmilianovi veškerá práva jakožto posledního agnata.²⁶⁷ Z toho vychází nyní na jevo co následuje: Kdyby byl Maxmilian opustil Mexiko s Francouzy, měl mu návrat do Rakouska usnadněn být tím, že mu byla poskytnuta vyhlídka k zajištění místa co nejbližší agnat, jakkoli tím jiná již nabytá práva jsou uvedena v pochybnost.²⁶⁸

Od Juarézovy vlády se (minimálně navenek) distancovaly i další státy, vyjadřujíc tak nesouhlasný postoj k průběhu mexické občanské války.²⁶⁹ „Na včerejší poradě senátu vyslovil prezident [myšleno senátu] rozhořčení nad zavražděním císaře mexického, což přijato s velkým souhlasem. Páteční Etendard píše: Francouzský vyslanec v Mexiku odevzdal zastupování interesí francouzských občanů v Mexiku americkému konsulovi. Všecky evropské mocnosti odvolaly své zástupce z Mexika. Spojené obce severoamerické usnesly se, že neodešlou žádného zástupce k Juarezovi. Dvůr italský a portugalský nařídily dvorní smutek za Maxmilianu.²⁷⁰

4.1.6 Svatba korunního prince Rudolfa s belgickou princeznou Stefanií

Nalézt pro následníka trůnu nevěstu s dostatečně dlouhým a důstojným rodokmenem, která by kromě odkazu vznešených předků přinesla do

---

²⁶⁶ Více viz Národní noviny, 2. 7. 1867, 6. 7. 1867, 9. 7. 1867, 10. 7. 1867, 64, 68, 71, 72.

²⁶⁷ Právní a antropologický pojem pro mužského potomka v mužské (otcovské) linii. V současném právu zbývá z tohoto pojmu rozšířený zvyk, že děti přejímají příjmení svého otce.

²⁶⁸ Moravská orlice 5. 7. 1867, V/152.

²⁶⁹ Více viz Národní noviny, 8. 7. 1867, 11. 7. 1867, 70, 73.

²⁷⁰ Moravská orlice, 7. 7. 1867, V/153.

manželství i značný majetek, bylo pro členy habsbursko-lotrinské dynastie vždy prvořadou záležitostí. V době, kdy byl korunní princ Rudolf v ideálním věku pro uzavření takového sňatku, nebylo však volných představitelk rovnorodých vládnoucích katolických rodů příliš mnoho. Velmi dobře promyšlený tah pak představovaly námluvy mezi ním a Stefanií, dcerou pohádkově bohatého belgického krále Leopolda II. Patnáctiletá, bledá a nepříliš pohledná dívka však mohla sotva vzbudit přátelské, natožpak láskyplné city v mladíkovi, jehož četné milostné avantýry byly známy po celé Evropě. Zásnuby tohoto nesourodého páru tak vyvolávaly značné rozpaky, a to i přes očividnou Rudolfovu snahu vypadat jako šťastný ženich.²⁷¹

Svatba rakousko-uherského prince a belgické princezny se konala 10. května 1881 ve Vídni, kde novomanželům „posvětil na společnou cestu životem“ kouzelný ohňostroj, vypalující, kromě jiného, na vídeňskou oblohu iniciály „R“ a „S“.²⁷² Obyvatelstvo Rakouska-Uherska přivítalo svatbu s nadšením, o čemž svědčí zdařile vyvedený „mini rodokmen“ s kresbami Rudolfa, Stefanie a jejich rodičů doplněný nezbytnou básní a půlstránkovým přáním všeho nejlepšího c. k. páru, jež téhož dne přinesl deník Linzer Volksblatt.²⁷³ Jako půvabnou pohádku popisoval obřad a události s ním související Opavský týdeník ze 14. května t. r.²⁷⁴

Jedna z nejkrásnějších oslav v Království českém, v menším měřítku kopírující slavnost vídeňskou, se pak konala v Jindřichově Hradci.²⁷⁵ České noviny ve středu 11. května přinesly podrobný popis církevního obřadu, z něhož velmi silně vyznívají sympatie českého národa k budoucímu císaři: „*Nástupce trůnu rakouského, korunní princ a*

²⁷¹ Více viz HAMANNOVÁ, *Rudolf Habsburský*, s.151–153.

²⁷² Více viz Našinec, 11. 5. 1881, 13. 5. 1881, XIII/55, 56.

²⁷³ Více viz Linzer Volksblatt, 10. 5. 1881, XIII/106.

²⁷⁴ Více viz Opavský týdeník, 14. 5. 1881, XII/20.

²⁷⁵ Více viz Ohlas od Nežárky. Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné i společenské, 14. 5. 1881, XI/20.

*kralevič náš Rudolf, vstoupil včera ve svazek manželský svoliv za družku svého života, za budoucí císařovnu a královnu staroslavného panovnického rodu, belgickou princeznu Stefanií. Včera byl církevní jejich svazek církevně posvěcen a radostný ples nastal za tou příčinou ve všech zemí, jimž vládne dynastický rod Habsburků.*²⁷⁶ Beseda učitelská pak věnovala novomanželům báseň, která byla prostřednictvím dedikace několik dní před svatbou doručena princovi, který ji 8. června blahosklonně akceptoval.²⁷⁷ Princovo vřelé přijetí české deputace přiblížil čtenářům list Jizeran: *„Na vřelé oslovení purkm. Skramlíka odpověděl korunní princ česky: ‚Děkuji, že jste přišli; nemohu Vám ani říci, jak se těšíme na Prahu.‘*²⁷⁸ První česká dětská zahrádka,²⁷⁹ otevřená v Brně u příležitosti slavnostního sňatku, pak byla pomyslnou „tečkou“ za onou radostnou událostí.²⁸⁰

První lehce kritický pohled na jinak veskrze pozitivní událost v rámci hasburské monarchie prezentovaly Národní listy s datem 10. května 1881: *„Ano, ty jsou city, ty jsou blahostné naděje národa českého, s jakýmiž žehná královskému sňatku Rudolfa a Stefanie. – Bylo by pokrytectvím, kdybychom řekli, že jsme uspokojeni a šťastni. Nikoliv; hojně hlubokých křivdů, hojně palčivých ran zbývá ještě zhojiti. Ale národ český, maje na očích dějiny, zdar a rozkvět stejně nečetného národa belgického, rád dnes přemáhá bolest i oddává se upřímně radosti pospolitě: doufát, že porozumí konečně tlukotu srdce jeho, toho srdce, které tak dlouho bývalo zneuznáno, a přece tak dobrým, tak neskonale dobrým jest...“*²⁸¹

---

²⁷⁶ České noviny, 11. 5. 1881, 112.

²⁷⁷ Více viz Beseda učitelská. Týdenník pro učitele a přátele školství národního, 12. 5. 1881, XIII/20.

²⁷⁸ Jizeran, 12. 5. 1881, II/38.

²⁷⁹ Dnešní mateřská škola.

²⁸⁰ Více viz Moravská orlice, 11. 5. 1881, X/107.

²⁸¹ Národní listy, 10. 5. 1881, XXI/111.

Z (alespoň zpočátku) šťastného svazku vzešla dcera Alžběta, od svých rodičů něžně zvána Erszi,²⁸² narozená dne 2. září 1883 v Laxenburgu; na stejném místě, kde se před pětadvaceti lety narodil i její otec Rudolf.²⁸³ U českého národa s oblibou využívané zveršování na sebe ani tentokrát nenechalo dlouho čekat:

*„Květe jabloň, květe v sadě,
přinesla nám jablátko,
na Habsburském starém hradě
zrodilo se děťátko.*

*Tak jest Čech od věčných věkův
citem-li hrud' rozplývá,
v slasti, hoří, v lásky děku
nejraděj' si zaspívá.*

*Nad kolébkou otec jasný,
usmívá se matička,
lid pak slastí pěje šťastný
nad anjela strážníčka.*

*Jordánu než skane voda
Tvými, dítě, skráněmi,
pokřtí si Tě cit národa
slastné lásky slzemi.*

*Kvěť a záhy, jará duše,
sladké slůvko ,otče' mluv,
splusat' otec, velikost tuše,
otcem slout milionův.*

---

²⁸² Jedná se o maďarskou zdobnělinu jména Alžběta.

²⁸³ Více viz České noviny, 4. 9. 1883, 210, Národnie noviny, 4. 9. 1883, XIV/103, Moravská orlice, 4. 9. 1883, XII/202, Opavský týdeník, 5. 9. 1883, XIV/45, Plzeňské listy, 6. 9. 1883, 71.

*Jasná hvězdo na úsvitě,
vítej nám císařské dítě,
národ jde Tě uvítat;
jásot z chýší, chrámův bání
rozléhá se dolem, strání;
vítej nám stotisíckrát!*²⁸⁴

„Pozdější disharmonie mezi manžely, která vedla ke zhroucení manželství, se v prvních letech neprojevovala vůbec, nebo jen téměř nepozorovaně.“²⁸⁵ Vztah Alžbětíných rodičů se ocitl v krizi po jejím narození, respektive těžkém porodu, který nezkušenou rodičku velice vyčerpал a také díky kapavce, kterou, nepříliš věrný manžel, Stefanií nakazil, a jenž jí už napořád odepřela možnost porodit habsbursko-lotrinské dynastii následníka.²⁸⁶ „Rudolf šel svojí vlastní cestou. Aniž by do toho zasvětil otce, obrátil se dlouhým telegramem na papeže Lva XIII. a požádal o prohlášení svého manželství za neplatné [...] Žádost uvedla papeže do rozpaků. Rozhodl se přenechat rozhodnutí Františku Josefovi,²⁸⁷ který byl rezolutně proti.

Po tragédii z Mayerlingu, která byla vyvrcholením Rudolfova nešťastného a ze strany jeho nejbližších nepochopeného života, se Stefanie provdala podruhé, tentokrát za maďarského knížete Elméra Lónyaye, čímž se oficiálně zřekla členství v panovnické dynastii. Její dcera, která svou matku po celý život obviňovala z otcovy smrti a udržovala s ní jen letmý kontakt, poté vyrůstala (v době Rudolfovy

---

²⁸⁴ Pražský denník. Příloha Pražských novin, 3. 9. 1883, XVIII/202.

²⁸⁵ GRÖSSINGOVÁ, s. 106.

²⁸⁶ Více viz HAMANNOVÁ, *Rudolf Habsburský*, s.298–299.

²⁸⁷ MATRAYOVÁ, Maria, KRÜGER, Answald, *Atentát. Smrt císařovny Alžběty*, Praha 2001, s. 173.

sebevraždy jí bylo teprve pět let) pod ochranou svého císařského dědečka.²⁸⁸

4.1.7 Kauza Mayerling

Rok 1889 představoval pro tehdy devětapadesátiletého Františka Josefa I. jeden z nejhorších vůbec. Přinesl mu smrt jediného syna, teprve třicetiletého korunního prince Rudolfa, který byl do té doby považován za „novou naději Rakouska-Uherska“. Vzhledem k charakteru princovy smrti, tj. sebevraždy, jak bylo později lékařskou zprávou zjištěno, si nešťastný otec dozajista musel vyčítat nedostatek pozornosti, kterou svému potomkovi věnoval.²⁸⁹

Ačkoliv „[...] korunní princ často hovořil o své brzké smrti, nebral [ho] vlastně nikdo vážně. Je pozoruhodné, že tyto myšlenky neprojevoval ani tak před členy rodiny [...]“²⁹⁰ jako před svými dvěma důvěrníky - dvorní dámou své matky, Marií Festeticsovou a Morizem Szepsem, vydavatelem novin Neues Wiener Tagblatt, s nímž Rudolf sdílel stejné politické názory. Ve svých novinách Szeps mnohokrát zveřejnil anonymní články svého urozeného přítele, útočící zcela bez obalu na zahraniční i domácí rakouskou politiku. Na rozdíl od svého otce si byl princ velmi dobře vědom hloubky krize, do níž se monarchie propadala stále více, a která reálně hrozila učinit přítrž jejímu více než šestisetletému panování.

²⁹¹

František Ladislav Rieger zanechal velmi názorný doklad, svědčící o Rudolfově liberální povaze lépe než co jiného, a to, když se 8. března 1887 zúčastnil císařem pořádaného večírku: „*Během večera za ním přišel korunní princ, podal mu ruku a česky jej oslovil. „Já jej chválil, že*

---

²⁸⁸ Tamtéž, s. 124.

²⁸⁹ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 290–91.

²⁹⁰ HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 380.

²⁹¹ Více viz GRÖSSINGOVÁ, s. 113–122.

nezapomíná na češtinu, načež mluvil s uznáním o platnosti a užitečnosti češtiny a že teď byl na Slovensku a že pořád mluvil česky. Já jsem se pronesl o pokrocích literatury naší, v čemž věděl o Vrchlickém atd. Dělal to jistou sensací vůkol, že mluvil se mnou déle – a po česku. Nápadné bylo, že mi řekl, že mne již velmi dávno neviděl. Znělo to jako výčitka, že jsem k němu nepřišel.“²⁹² Jeho zvláštní oddanost českým zemím pak dokládá i jméno Václav, které spolu s manželkou zvolili pro svého nenarozeného syna, místo kterého se však nakonec narodila dcera Alžběta.

Je obtížné zpětně vystopovat příčiny, vedoucí posléze k oné rodinné tragédii, jisté je jedno: korunní princ již od dětství projevoval přílišnou plachost a strach z otcovy autority, navíc byl díky nelítostnému armádnímu drilu, na kterém František Josef I. trval, neboť si přál statečného, fyzicky zdatného syna s vojenským potenciálem, často nemocen. Pro Rudolfa, s citlivou povahou zděděnou po matce, byla přísná výchova pod taktovkou hraběte Leopolda Gondrecourta provázena častými horečkami, žaludečními nevolnostmi, angínami a chřipkami.²⁹³ Vychovatelova charakteristika mladého následníka trůnu pak jasně odrážela jeho subtilní povahu: „*Jeho královská Výsost je vyvinuta fyzicky i duševně víc než jiné děti jeho stáří, ale spíš překrvená a nervově podrážděná, proto se musí jeho duševní vývoj rozumně tlumit, aby s ním udržel krok vývoj tělesný.*“²⁹⁴ Také jeho manželství nebylo právě z nejšťastnějších, hledal proto ve svém pochmurném stavu útěchu v náručí jiných žen, aby ji nakonec našel u baronesy Mary Vetserové, teprve osmnáctileté dcery diplomata Albina Vetsery, pocházejícího z Bratislavy, která spolu s ním odešla na věčnost.²⁹⁵

---

²⁹² PERNES, *František Josef I.*, s. 290.

²⁹³ Více viz KRAMAR, STUIBEROVÁ, s. 129–130.

²⁹⁴ HAMANNOVÁ, *Rudolf Habsburský*, s. 27.

²⁹⁵ Více viz GRÖSSINGOVÁ, s. 210.

„Událost z 30. ledna 1889 vyvolala v celém světě nepopsatelné zděšení. Korunní princ Rudolf, jenž byl jako budoucí mocnár Rakousko-Uherska předurčen k tomu, aby řídil osudy obrovské říše, zemřel za záhadných okolností ve svém loveckém zámečku Mayerling nedaleko Vídně.“²⁹⁶ Ono mrazivé zimní ráno objevil komorník Johann Loschek v ložnici svého pána hned dvě mrtvoly: arcivévodu Rudolfa ležícího oblečeného a bez pohnutí na posteli a Mary Vetserovou na vedlejším lůžku. Kousek od obou těl ležel princův armádní revolver a na první pohled bylo tedy jasné, jak byla zbraň použita; Rudolf nejdříve zastřelil Mary a následně sebe. Na nočním stolku ležel vzkaz se slovy: „Milý Loscheku! Dojděte pro nějakého kněze a nechte nás oba pohřbít ve společném hrobě v Heiligenkreuzu. Cennosti mé drahé Mary předejte její matce. Děkuji Vám za léta věrné a obětavé služby. Dopis mé ženě doručte co nejkratší cestou. Rudolf.“²⁹⁷ V tisku podrobně a často probíranou „záhadou z Mayerlingu“, kterou navíc zdatně přižívalo zkreslování a manipulování s důkazním materiálem ze strany císařské rodiny, se zabývaly i české noviny.

Česká veřejnost se bezprostředně po činu dozvěděla z týdeníku Čas ze dne 1. února 1889, že korunní princ podlehl srdeční mrtvici, o jiném nalezeném těle pak nemohlo být vůbec řeči.²⁹⁸ Navzdory přísným cenzurním opatřením bylo však tajemství brzy prozrazeno a po všech částech monarchie kolovaly mnohdy za vlasů přitažené scénáře princova skonu.²⁹⁹ Na pravou míru vše uvedlo až policejní vyšetřování podpořené lékařskou zprávou. Protože šlo však o skutečně „pikantní“ aféru, odpovídal tomu i počet novinových titulů, v nichž byla kauza z Mayerlingu popisována – jmenovat lze periodika jako Našinec,³⁰⁰ Jizeran,³⁰¹

²⁹⁶ MARKUS, Georg, *Causa Mayerling. Život a smrt Mary Vetserové*, Praha 1994, s. 11.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 12.

²⁹⁸ Více viz Čas. List věnovaný veřejným otázkám, 1. 2. 1889, III/6.

²⁹⁹ Více viz HAMANNOVÁ, *Rudolf Habsburský*, s. 472–473.

³⁰⁰ Více viz Našinec, 2. 2. 1889, 6. 2. 1889, XXI/15, 16.

Kroměřížské noviny,³⁰² Malý čtenář³⁰³ (v přijatelné úpravě vhodné pro děti), Moravská orlice,³⁰⁴ Národné noviny,³⁰⁵ Národní listy,³⁰⁶ Národní politika,³⁰⁷ Ohlas od Nežárky,³⁰⁸ Opavský týdeník,³⁰⁹ Plzeňské listy,³¹⁰ Přítel dělníků,³¹¹ Technické listy³¹² a Ratibor.³¹³ Periodika však málokdy přišla s něčím novým, většinou se jen tlumočila navzájem. Zatímco v prvních dnech se noviny zaobíraly především průběhem a samotnou podobou Rudolfovi sebevraždy, později se přeorientovaly na samotnou příčinu jeho nevratného rozhodnutí, kde došly k závěru, že patrně nebude nikdy objasněna.³¹⁴ Některé jakoby se ho dokonce pokoušely ospravedlnit a zdůraznit odvalu, jaké mu bylo třeba ke stisku spouště: „[...] zřejmo jest, že korunní princ Rudolf střelil se před zrcadlem. Pevným pohledem pohlížel korunní princ smrti v ústrety. Zmužile pozoroval ještě svou tvář, dříve než odevzdal se smrti.“³¹⁵

Vážnost situace si však uvědomovali všichni bez výjimky. Dokonce i Humoristické listy, striktně zábavné periodikum našlo ve svém vydání ze

³⁰¹ Více viz Jizeran, 31. 1. 1889, 6. 2. 1889, 9. 2. 1889, X/10, 11, 12.

³⁰² Více viz Kroměřížské noviny, 1. 2. 1889, 5. 2. 1889, VI/10, 11.

³⁰³ Více viz Malý čtenář, 2. 1889, VIII/2.

³⁰⁴ Více viz Moravská orlice, 1. 2. 1889, 2. 2. 1889, 5. 2. 1889, 6. 2. 1889, 7. 2. 1889, XVIII/27, 28, 29, 30, 31.

³⁰⁵ Více viz Národné noviny, 31. 1. 1889, 2. 2. 1889, 5. 2. 1889, 7. 2. 1889, XX/13, 14, 15, 16.

³⁰⁶ Více viz Národní listy, 31. 1. 1889, 1. 2. 1889, 2. 2. 1889, 3. 2. 1889, 4. 2. 1889, 5. 2. 1889, 6. 2. 1889, XXIX/31, 32, 33, 34, 35, 36, 37.

³⁰⁷ Více viz Národní politika, 1. 2. 1889, 2. 2. 1889, VII/32, 33.

³⁰⁸ Více viz Ohlas od Nežárky. Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné i společenské, 1. 2. 1889, 8. 2. 1889, XIX/5, 6.

³⁰⁹ Více viz Opavský týdeník, 2 2. 1889, 6. 2. 1889, XX/10, 11.

³¹⁰ Více viz Plzeňské listy, 31. 1. 1889, 2. 2. 1889, 5. 2. 1889, 7. 2. 1889, 14, 15, 16, 17.

³¹¹ Více viz Přítel dělníků. Časopis pro zábavu a poučení dělníků a jich rodin, 7. 2. 1889, VI/3.

³¹² Více viz Technické listy. Časopis věnovaný vědám technickým a zájmům techniků, 1. 2. 1889, II/4.

³¹³ Více viz Ratibor. Politicko-belletristický list pro zájmy králohradeckého kraje, 1. 2. 1889, 9. 2. 1889, VI/19, 20.

³¹⁴ Více viz Národní listy, 6. 2. 1889, XXIX/37.

³¹⁵ Moravská orlice, 5. 2. 1889, XVIII/29.

dne 8. února místo, aby projevilo soustrast a žal nad zmařením tak mladého života:

*„I humor vážne, žert a vtip,
a mysl v trud se halí!
Ba, i ty naše Hradčany
se žalně rozplakaly,
že nebude v nich hostem víc
náš králevic!*

*Ve smutku trvá celá říš
a v té i česká země,
k níž přilnul On a k Němu zas
to naše sdílné plémě,
jež doufalo s Ním uzřít zas
své slávy čas!*

*Leč – jinak určil osud zlý
a vše s Ním v hrobě dřímá!..
Oh, národ náš již nikdy víc
Mu v ústret nezahřímá:
,Bud' zdráv, bud' zdráv náš králevic!'
Ach, nikdy víc!³¹⁶*

4.1.8 Atentát na císařovnu Sisi

Konec života rakouské panovnice byl jak neuvěřitelný a neočekávaný, tak i planý a zbytečný; nutno přiznat, že však nepostrádal ani jistou dávku romantiky, kterou by císařovna sentimentální povaha, měla-li by k tomu možnost, jistě dodatečně ocenila. Na jedné ze svých četných zahraničních cest, tentokrát po švýcarské Ženevě, byla dne 10. září 1898

---

³¹⁶ Humoristické listy, 8. 2. 1889, XXXI/6.

napadena, právě když se svou společnicí a blízkou přítelkyní Irmou Sztárayovou hodlala nastoupit na parník směřující do Caux, pětadvacetiletým italským anarchistou Luigim Luchenim.³¹⁷

„Hraběnka von Hohenembs“, jak znělo císařovno inkognito, oděná v oblíbených černých šatech, si rány, kterou jí způsobilo bodnutí tříhranným pilníkem, zprvu nevšimla. Lucheniho nepovažoval za víc, než za pouhého přístavního zlodějíčka, který se jí pokusil oloupit o kapesní hodinky. *„Teprve na lodi, která hned vyplula, se Alžběta zhroutila. Soudilo se, že jde o mdlobu z utrpeného leknutí. Teprve když jí uvolnili šněrovačku, aby jí mohli třít hrud', spatřili nepatrnou zahnědlou skvrnku a díрку na batistové košilce. Teprve teď poznali hloubku neštěstí.“*³¹⁸ Narychlo přivoláný lékař mohl už pouze prohlásit exitus.

Útočník byl brzy dopaden policií, aby se během následného vyšetřování doznal ke skutečnostem, činícím smrt císařovny ještě grotesknější. Jeho původní obětí neměla být císařovna, nýbrž princ Orleánský, „[...] ale když čirou náhodou uviděl obě dámy, jdoucí proti němu, a když poznal, že jedna z nich je rakouskou císařovnou, uvědomil si, že mu osud poslal do cesty oběť mnohem vhodnější.“³¹⁹ Ke svému činu se, vzhledem k popularitě (třebaže nežádoucí), kterou mu vražda Alžběty přinesla, nejen přiznal, ale dokonce se s ní, doprovázejíc se výkřiky „Ať žije anarchie! Smrt aristokracii!“, chlubil. Doživotní trest, který si za svůj čin vysloužil, ho ovšem o dvanáct let později, 16. října 1910, dovedl k sebevraždě.³²⁰

Pitva císařovny, k níž bylo zapotřebí sehnat patřičný souhlas od císaře, trvala pětadesát minut. Aby byla co nejméně ohrožena

---

³¹⁷ Více viz Čas. List věnovaný veřejným otázkám, 17. 9. 1898, XII/88.

³¹⁸ HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 411.

³¹⁹ PERNES, *František Josef I.*, s. 390.

³²⁰ Ve své cele se oběsil na koženém řemenu.

„posvátná nedotknutelnost“ Alžbětiných ostatků, omezili se lékaři pouze na autopsii bezprostředního okolí srdce, která jim dala odpověď na mnohé nejasnosti.³²¹ Ve vídeňských Neu Zürcher Zeitung ze dne 12. září 1898 pak byla zveřejněna zpráva, odeslaná toho dne od Spolkové rady v Bernu telegraficky švýcarskému vyslanci ve Vídni: *„Tímto jste pověřen úkolem uvědomit c. k. vládu o strašlivém zločinu, spáchaném na Jejím Veličenstvu císařovně Alžbětě v Ženevě jakýmsi Italem. Zdůrazněte přitom, jak hluboké rozhořčení v nás vyvolal atentát, jehož obětí se stala urozená panovnice, která poctila naši zemi svou přítomností. Naše bolest je o to větší, že k tomuto strašnému činu došlo na našem území. Dále dodejme, že my a všichni švýcarský lid vyslovujeme Jeho Veličenstvu císaři a celé c. k. rodině svou vřelou soustrast nad touto těžkou ztrátou. Nakonec ještě poznamenejme, že vrah Luigi Lucheni byl zatčen.“*³²²

Podobně jako okolo císařovnina života, i kolem její smrti vznikaly nejrůznější aféry a rozepře – objektem sporů se stala dokonce i rakev, vystavená v Kapucínském kostele ve Vídni, na níž byl erb s nápisem „Alžběta, císařovna rakouská“. *„Z Uher přišel okamžitě protest: proč ne také ‚královna uherská‘? Cožpak to nebyla jediná hodnota, kterou Alžběta milovala? Téhož večera dodal úřad ceremonií žádaný přídavek. Vtom přišel protest z Čech. Cožpak Alžběta nebyla také (byť nekorunovaná) královna česká?“*³²³ Bylo ironií osudu, avšak nikterak překvapivou, že více než truchlení nad Alžbětinou smrtí, národy rakousko-uherské monarchie zajímalo správné znění titulu na její rakvi.

František Josef I. však svůj smutek ze ztráty milované ženy, alespoň v okruhu nejbližších přátel a rodiny, nikterak neskrýval. Vědom si svého postavení, které považoval za božské poslání, pochopitelně zachovával na veřejnosti nutné dekorum. Přesto si nikdo nemohl

---

³²¹ Více viz MATRAYOVÁ, KRÜGER, s. 57.

³²² Tamtéž, s. 29.

³²³ HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 412.

nevšimnout, že ho úmrtí Sisi, ke které po celý život choval něžné city, zcela zdrtilo. „*Ničeho jsem nebyl ušetřen,‘ posteskl si nešťastně. Všechno, co dosud dělal, ztrácelo smysl.*“³²⁴ Svému příteli, hraběti Paarovi, který o upřímnosti jeho slov rozhodně nepochyboval, se svěřil: „*Nevíte, jak jsem tuto ženu miloval.*“³²⁵

Lidé netruchlili ani tak pro císařovnu, ale nad další ranou osudu, zasahující tehdy osmašedesátiletého Františka Josefa I. Projevovali mu vřelou náklonost, zejména po zveřejnění císařského poděkování za projevenou soustrast, které se panovníkovi dostávalo nejen od jeho vladařských kolegů z celého světa, ale v hojném počtu i od „obyčejných“ lidí. Navíc tak nějak doufali, že díky atentátu na člena c. k. rodiny: „[...] *zločin ženevský způsobí sám svou příšerností a nelidskostí odvrácení od anarchismu nejen praktického, nýbrž i theoretického.*“³²⁶ Právě coby jeden z důsledků atentátu vznikla tvrdá protianarchistická kampaň, kterou výstižně popsal list Jizeran: „*Časopisy přinášejí články rozhodně psané, aby občanstvo zakročilo proti nebezpečné rotě, které nic není svatým, která prohlašuje, že nezná ani Boha ani vladaře, která chce pobořit oltáře a soudnice, trůny i školy, která chce vyhladit všechnu posavadní vzdělanost lidskou.*“³²⁷

4.1.9 Atentát na Františka Ferdinanda d'Este a vyhlášení první světové války

František Ferdinand d'Este se po smrti svého bratrance korunního prince Rudolfa stal následníkem rakousko-uherského trůnu. Zpočátku však jeho jmenování nebylo zcela jednoznačné. Podle ustanovení domácího zákona Arcidomu měl nástupcem po Františku Josefu I. být jeho mladší

---

³²⁴ PERNES, *František Josef I.*, s. 390.

³²⁵ HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 412.

³²⁶ Čas. List věnovaný veřejným otázkám, 17. 9. 1898, XII/88.

³²⁷ Jizeran, 21. 9. 1898, XIX/69.

bratr Karel Ludvík, Ferdinandův otec. Tisk se v té době předháněl ve spekulacích a vzájemně se popírajících informacích. Národní listy 2. února 1889 vypustily do světa informaci: *„Zpráva, že císař adoptoval arciknížete Františka Ferdinanda je bezpodstatná. Vrchol lehkomyšlnosti je pak jiná zpráva vídeňských listů, že pomýšlí se na korunovaci Františka Ferdinanda na krále uherského! To je nejvyšší fruktifikace neštěstí, která vzbuzuje opovržení.“*³²⁸ Císař navzdory závažnosti situace dlouho nerozhodl nijak, i když se předpokládalo, že svého „favorita“ již má. Jeho bratr byl koneckonců jen o tři roky mladší než on sám a navíc bez jakéhokoliv zájmu o politiku. *„Teprve v srpnu 1889 císař naznačil, že s Františkem Ferdinandem počítá.“*³²⁹

Během oficiální cesty po Srbsku, kterou arcivévoda podnikl v červnu 1914 společně s manželkou Žofíí, rozenou Chotkovou, došlo 28. června k atentátu, na jehož zranění později oba manželé zemřeli.³³⁰ *„K neuvěřitelné náhodě, která zastavila následníkovu auto těsně před Principem, přibývá stejně neuvěřitelná, přímo zázračná přesnost Principových výstřelů. Jeden rozerval Žofii břišní aortu, druhý následníkovi trůnu krční tepnu. [...] Gavrilo Princip střílel ve stavu takového vzrušení, že ani nebyl schopen zamířit na toho, koho chtěl zabít.“*³³¹ Dříve toho dne, kdy do otevřeného automobilu arcivévodského páru hodil příruční granát, tolik štěstí neměl.³³² *„Nastal hrozný zmatek, ohlušující křik, dav se dal do nebezpečného pohybu a začal neurvale strhávat k zemi lidi, kteří byli téměř ušlapáni.“*³³³ Titulní strany světových novin se hned následujícího dne zaplnily palcovými titulky, zdůrazňujícími

---

³²⁸ Více viz Národní listy, 2. 2. 1889, 33.

³²⁹ PERNES, Jiří, *Život plný nepřátel aneb dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*, Praha 1994, s. 68.

³³⁰ Více viz Národní listy, 30. 6. 1914, LIV/76.

³³¹ GALANDAUER, Jan, *František Ferdinand d'Este. Následník trůnu*, Praha a Litomyšl 2000, s. 303.

³³² Více viz Národní noviny, 2. 7. 1914, 4. 7. 1914, XLV/76, 77.

³³³ BURG, Johanna Marianna, *Temný osud jménem d'Este*. Praha 2009, s. 212.

vážnost situace.³³⁴ Nejinak tomu bylo i u Českého denníku, který hrůznému činu věnoval dokonce tři zvláštní vydání.³³⁵ Zajímavý pohled na věc opět přinesly (což je pro toto periodikum ostatně typické) Národní listy: *„Mnoho, velmi mnoho na vždy v neděli zmařila vražedná koule srbského fanatika. Vzala trůnu dědice a dětem rodiče, vzala však také politickému vývoji mocnou sílu a učinila rázem konec všem dosavadním úvahám o tom, jak se budoucnost říše dále utváří. [...] Každý ví, co v Rakousku s jeho ústavou, parlamentarismem, a všeobecným právem hlasovacím a veřejným míněním stále ještě znamená osoba panovnickova. Mnohem více, než jinde, a to docela přirozeně. Rakouský stát nemá tolik pojíte, jako státy národní, a co mu takto schází, nahražovala až dosud dynastie spolu s armádou mnohem více než síly ostatní.“*³³⁶

V době atentátu pobýval František Josef I. na obvyklé léčebné kúře v lázních Ischl. Zprávy o tom, jak přijal smrt neoblíbeného synovce, si poměrně odporují. Již podruhé v životě se musel zaobírat otázkou pokračování habsbursko-lotrinské dynastie a podruhé také vypravoval pohřeb následníka trůnu. Jeho první setkání s Karlem I. coby jeho nově zvoleným nástupcem pak bylo samo o sobě zvláštní. Byl to on, kdo se u Františka Josefa I. přimlouval aby, navzdor morganatickému sňatku, který František Ferdinand d'Este uzavřel s Žofií, členkou českého šlechtického rodu Chotků, umožnil uložit oba k věčnému spánku v Kapucínské hrobce. *„Císař, jenž se až doposud o mladého arcivévodu málo zajímal, musel bezděčně porovnávat, když před ním stanul nový následník trůnu, velmi skromný a velmi uctivý, a přimlouval se za vojenský pohřební průvod a společné vystavení obou mrtvých. Vypadá*

---

³³⁴ Více viz Národné noviny, 30. 6. 1914, XLV/75.

³³⁵ Český denník, 29. 6. 1914, 30. 6. 1914, L/166, 167.

³³⁶ Národní listy, 30. 6. 1914, LIV/76.

*dobrosrdečně, je to milý mladík, nebude mi nepříjemný, myslel si císař. Jeho první přání mu splním.*³³⁷

Od Rakouska-Uherska, po pětadvaceti letech znovu donuceného vybírat jiného následníka trůnu, Srbové očekávali za onen krutý čin rozhodnou odvetu. *„Ranní listy přinesly 24. července 1914 zprávu c. k. tiskové kanceláře, že bylo království srbskému podáno ultimátum s požadavky, které má do osmačtyřiceti hodin, tj. do šesté hodiny večerní v sobotu dne 25. července přijmout. Na největší část české veřejnosti působila tato zpráva pravým šokem. Přijmou nebo nepřijmou?“*³³⁸

Válka byla na spadnutí, a i když si jí František Josef I. přál ze všech nejméně, byl to nakonec právě on, kdo v tomto směru podnikl první kroky. I když byl konzervativním vládcem a pokrok mu nic neříkal, byl si dobře vědom hrůz, které s sebou vojenský konflikt (obzvláště za použití nejmodernějších zbraní a těžké techniky té doby) zákonitě přinese. Bylo však dost těch, kteří jako by zapomněli. *„Na sklonku léta 1914 neměla drtivá většina lidí nejen představu o možném průběhu války, ale ani o tom, co vůbec ‚moderní válka‘ je. Evropa žila už desetiletí v relativním klidu a to vytvářelo falešný pocit sebejistoty a důvěry.*³³⁹

Češi reagovali na vypuknutí války a vyhlášení mobilizace s loajalitou sobě vlastní, ač rozhodně postrádali bojové nadšení. Skutečnost, že bojují proti „svým slovanským bratrům“ Srbům a vždy pozitivně vnímané Francii, jim na radosti také nepřidala.³⁴⁰ *„Obraz českého vojáka ve válce nevznikl jen jeden: německonacionalistická a velkoněmecká propaganda stvořila mýtus českého zrádce a zbabělého přeběhlíka, meziválečná česká nacionalistická publicistika se naopak*

---

³³⁷ WINDER, Ludvík, *Následník trůnu*. Praha 1997, s. 454.

³³⁸ KAZBUNDA, Karel, *Otázka česko-německá. V předvečer velké války*. Praha 1995, s. 425.

³³⁹ URBAN, Česká společnost 1848–1918, s. 576.

³⁴⁰ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 477.

tvářila, jako by každý z českých vojáků byl národně uvědomělým odbojářem.³⁴¹ Němci, ať už v Rakousku-Uhersku či Německé říši, navíc dávali nepokrytě najevo, že v případě svého vítězství, nebudou váhat ani minutu a český národ si podmaní. „[...] v Německu sledovali z hlediska prospěchu německého obyvatelstva v Čechách postup česko-německého vyjednávání pozorně. Spojenecký, potom i válkou utužený svazek Rakousko-Uherska a Německa stal se směrodatným, rozhodujícím činitelem pro způsob vyřešení otázky národnostního ‚vyrovnání‘ v Čechách i po válce.³⁴² Stále častěji se tak objevovaly hlasy, odmítající rakouské válečné úsilí, bojové nadšení Maďarů a Němců i rakouskou monarchii a panující habsbursko-lotrinskou dynastii. „*Situace nás tedy opravňuje jen k velmi obezřetným hodnocením. Bojová morálka českých vojáků a jednotek nebyla abstraktním, neměnným pojmem. Zásadně se lišila v přímé souvislosti s nepřítelem, který proti českým vojákům stál; kolísala navíc v čase.*³⁴³ Nezanedbatelnou roli pak hrál také vznik českého zahraničního, obzvláště branného odboje. Zde bylo také možno spatřovat podstatu negativních postojů ostatních národů Rakouska-Uherska, především s přihlédnutím na zkušenosti ze zajateckých táborů (obzvláště na východní frontě). „*S mužstvem se zachází přímo zvířecky – Čechům se daří lépe, dokonce velmi dobře. Cítí se mezi Rusy velmi dobře, neuznávají už vůbec naše důstojníky. Nejkrásnější města Sibíře, Omsk, Tomsk a Orenburg jsou rezervovány pro Čechy.*³⁴⁴

Císař František Josef I. i přes svůj pokročilý věk nebyl žádný senilní stařec, ale všechny tyto skutečnosti vnímal – zhoršující se poměry v říši, růst ekonomických problémů, legionářské jednotky na italské, francouzské a především ruské frontě, sílící nacionalismus a protirakousky zaměřené nálady v zemích habsburské monarchie,

³⁴¹ ŠEDIVÝ, Ivan, *Češi, české země a velká válka. 1914–1918*, Praha 2001, s. 147.

³⁴² KAZBUNDA, *Otázka česko-německá*, s. 437.

³⁴³ ŠEDIVÝ, s. 150.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 164.

prohlubující se nedostatky v zásobování a mnohé další. Zejména v Čechách byly tyto protidynastické nálady v jeho očích srovnávány s rokem 1866, kdy věrní obyvatelé „[...] stáli před svými domy se srdcem na dlani a byli ochotni za svého panovníka i zemřít. [...] A nyní ti samí lidé či jejich potomci bojují se zbraní v ruce proti němu a proti jeho říši a volají po nezávislosti.“³⁴⁵ Těžko posoudit, zda si císař sám uvědomoval, kolik viny za tento obrat v oddanosti panovníkovi, nese.

4.1.10 Smrt „starého mocnáře“

Když v roce 1848 nastupoval František Josef I. na trůn, kladl si za cíl vytvořit z Rakouska stabilní evropskou monarchii. Místo toho musel přihlížet, jak se jeho říše postupně rozpadá, ztrácí svůj velmocenský statut, zatahována stále více do vleku sousedního Německa, aby byla nakonec vtažena i do válečné mašinérie, z níž už neměla vyjít coby existující státní útvar. *„Deprimující zkušenosti z nešťastných válečných tažení v letech 1859 a 1866 jej vedly k rozhodnutí, že již do žádné války nepůjde.“*³⁴⁶ Osud však rozhodl za něj – vzdor svému rozhodnutí se vypuknutí, do té doby největšího válečného konfliktu vůbec, dožil. Aby toho nebylo na tehdy čtyřiaosmdesátiletého panovníka málo, musel ji dokonce sám vyhlásit, což byl krok, jemuž se od počátku snažil vyhnout. Historikové často kritizují přístup Františka Josefa I. v této záležitosti; byl přece starý a musel si uvědomovat, že se konce války, ať už pro další existenci Rakouska-Uherska zdárného či nikoliv, pravděpodobně nedožije, „[...] přesto k zásadním jednáním o válce a míru – a také tedy o budoucnosti monarchie – nepozval nového následníka trůnu arcivévodu Karla Františka Josefa.“³⁴⁷ Naopak se, jakoby měl před sebou ještě mnoho let, vůbec o jeho názor nezajímal.

---

³⁴⁵ PERNES, *František Josef I.*, s. 480.

³⁴⁶ PERNES, *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu*, s. 313.

³⁴⁷ PERNES, *František Josef I.*, s. 477.

Ač se vlastní smrti urputně bránil, tok času zastavit nedokázal. Počátkem listopadu 1916 onemocněl na těžký kašel, přinášející s sebou vysoké horečky a dýchavičnost. Přesto, jak pro něj bylo mimochodem typické, do postele neulehl, ba naopak; i nadále vykonával vše tak, jak byl doposud zvyklý.³⁴⁸ Tento stereotypní způsob života byl pochopitelně odrazem státnických povinností, které mu byly spolu s titulem dány, a jež po celý život plnil více než zodpovědně, ale také císařovy zaryté nedůvěry vůči čemukoliv novému. „*Víme o něm, že nikdy nejel výtahem, bránil se jízdě v automobilu, odmítal telefonovat, ve svém sídle si dokonce nenechal zřídit ani koupelnu.*“³⁴⁹

I ráno 21. listopadu 1916, poslední v jeho životě, vstal František Josef I. v půl čtvrté, aby o chvíli později zasedl k psacímu stolu nad akty; na místo, kde strávil vlastně většinu svého bytí. I když lékaři, kteří císaře dopoledne navštívili, konstatovali, že panovníkův stav se od poslední kontroly nezhoršil, vrchní hofmistr hrabě Montenuovo, jenž znal svého pána lépe než oni „mužové vědy“, kteří viděli jen soubor symptomů, vytušil, že hluboce věřícímu panovníkovi, kterému sil valem ubývalo, by přišla vhod duchovní očista, kterou mu měl poskytnout narychlo přivolaný prelát Seydl. Po zpovědi a přijetí rozhřešení přišly na řadu audience – ten den byla v Schönbrunně na návštěvě budoucí císařovna Zita - které František Josef I. poprvé v životě vykonal vsedě. I přes opětovné prosby svých nejbližších poddaných odmítl ulehnout do postele a znovu se ponořil do státnické administrativy. Teprve když mu nepomohl ani přesun na pohovku a pero mu několikrát vypadlo z ruky, dovolil svému věrnému komorníku Evženu Ketterlovi, aby ho uložil do postele, v níž také ten den v devět hodin a pět minut večer vydechl naposledy.³⁵⁰ „*Mezi příslušníky císařského domu, kteří se v panovníkově ložnici modlili u jeho úmrtního*

³⁴⁸ Více viz KISTE, s. 237–239.

³⁴⁹ PERNES, *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu*, s. 313.

³⁵⁰ Více viz Nová doba. Deník československé strany sociálně demokratické na českém západě, 22. 11. 1916, XXI/277.

lože, byl také muž, jemuž bylo určeno, aby se stal nástupcem v říši spějící k zániku.³⁵¹ Jednalo se o arcivévodu Karla, devětadvacetiletého prasynovce zemřelého, který byl zároveň posledním císařem rakouské monarchie. „Mrtvola zesnulého panovníka měla být nabalzamována, oblečena do slavnostní uniformy a tři dny vystavena v kapli vídeňského Hofburgu.“³⁵² 30. listopadu 1916 vyvrcholil slavnostní pohřeb smuteční mší ve Svatoštěpánském dómu.

Tryzna za zesnulého „starého mocnáře“ se 4. prosince 1916 konala také v prostorách Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Za český národ se rozloučil se zesnulým císařem přední historik, profesor rakouských dějin, Josef Pekař. Jakkoliv byl rozhodným českým vlastencem, uvědomujícím si stíny let předchozích, dokázal objektivně, snad díky svému vědeckému nadhledu, vyzdvihnout i zásluhy Františka Josefa I. v záležitosti rozvoje českého národa. Ocenil i pochopení zesnulého panovníka pro státoprávní snahy českých zemí. Je otázkou, zda tyto chvalozpěvy nebyly v některých ohledech přece jen přehnané.³⁵³ Tak významnou událost pochopitelně nemohly ponechat stranou pozornosti jakékoliv české noviny; již následujícího dne (a po mnoho dní příštích) se proto věnovaly rozsáhlému popisu posledních okamžiků císařova života. V Českém denníku bylo vzpomínáno na císařovy návštěvy v Plzni: „Císař František Josef navštívil naše město Plzeň celkem šestkrát; jednou jako arcivévoda a pětkrát jako císař rakouský. [...] Poslední návštěva mocnářova v Plzni v září r. 1905 byla kratičká [...] Slib jeho, daný tehdy před odjezdem purkmistru Dru Petákovi, že přijede do Plzně k delšímu pobytu, se bohužel již nesplnil.“³⁵⁴ Ve večerníku téhož periodika čtenáře mohl rovněž zaujmout krátký článek věnovaný smutečnímu ceremoniálu: „Smutek za císaře Františka Josefa potrvá 6 měsíců. Dva měsíce bude

³⁵¹ WEISSENSTEINER, s. 163.

³⁵² BAUER, Jan, *Poslední hodiny velkých imperátorů*. Praha 2001, s. 33–34.

³⁵³ Více viz PERNES, *František Josef I.*, s. 484.

³⁵⁴ Český denník, 22. 11. 1916, V/324.

*o smutek nejhlubší, 2 měsíce hluboký a 2 měsíce menší smutek. Jak dlouho potrvá dvorní smutek, není dosud známo.*³⁵⁵ Mezi četnými zprávami z bojišť první světové války otiskl list Nová doba pozitivněji laděný text, zabývající se novým císařem Karlem I.: *„Nástupcem zesnulého mocnáře stává se posavadní arcivévoda následník Karel František Josef. K následnictví povolán byl, když zesnulý následník arcivévoda František Ferdinand z Este uzavřel dne 1. června 1900 morganatický sňatek s hraběnkou Žofií Chotkovou [...].*³⁵⁶ Titulní stranu Národních novin pak zabíral titulek: *„Veliká, svrchovaně smutná zvěst letí světem, ohromuje národy Habsburské říše, otrásá jejich nitrem a naplňuje jejich duše nevýslovným žalem: Císař a král František Josef I. zemřel. Majestát smrti dotekl se těžce Rakousko-Uherska. Genius říše halí se v nezměrný smutek. Miliony a miliony věrného lidu sklánějí se v teskném bolu, roní hořké slzy a lkajíce žehnají slavné, zářící, věčné památce vznešeného, šlechtného, velkého vladaře!*³⁵⁷

Usnesením mimořádné schůze pražského sboru obecních starších bylo již krátce po obdržení zprávy o císařově úmrtí rozhodnuto o průběhu smuteční ceremonie. V Týnském chrámu bylo slouženo za zesnulého slavné rekviem, do Vídně byla vyslána deputace s úmyslem položit jménem města Prahy na císařovu rakev smuteční věnec, Nejvyšší kabinetní kanceláři zaslal místodržící Království českého soustrastný telegram a na všech obecních, patronátních a školních budovách byly vyvěšeny černé prapory.³⁵⁸ Panovníkova závěť zveřejněná na stránkách Národních listů byla pak jakousi „sentimentální demonstrací otcovské náklonosti“, kterou ke „svým národům“ František Josef I. choval. *„Svým milovaným národům projevují plný dík za věrnou lásku, kterou Mně a*

³⁵⁵ Večerník Českého denníku, 22. 11. 1916, III/266.

³⁵⁶ Nová doba. Deník československé strany sociálně demokratické na českém západě, 22. 11. 1916, XXI/277.

³⁵⁷ Národní listy, 22. 11. 1916, LVI/324.

³⁵⁸ Více viz Národní listy, 22. 11. 1916, LVI/324.

*Mámu rodu prokazovali ve šťastné dny, jakož i ve zlých časích. Vědomí této přichylnosti blažilo Mé srdce a sílilo Mne při plnění těžké vladařské povinnosti. Zachovejtež stejné vlastenecké smýšlení Mému nástupci ve vládě.*³⁵⁹

4.2 Adorace Františka Josefa I. aneb vděčný národ svému monarchovi

Český národ uměl vždy projevat svou oddanost stejně dobře jako nezájem či pohrdání. V době vlády Františka Josefa I. docházelo až překvapivě často k projevům obojího, i když v případě negativního vztahu šlo o pocity skrývané, či umně obalené do hezkých slov či oslavných uměleckých děl.

Dlouhá léta visel v budově sborovny zemských stavů v Opavě jeden z nejpovedenějších portrétů rakouského panovníka, vzešlý roku 1853 ze štětky jednoho z nejvýznamnější českých malířů druhé poloviny 19. století Josefa Mánese.³⁶⁰ Malíř, později proslulý svými obrazy propagujícími češství učinil v tomto případě značně nečekaný krok, čemuž odpovídala i doba, po kterou se rozhodoval o přijetí zakázky. Monumentální plátno zachycuje zhruba tři čtvrtiny panovníkovy postavy stojící ve vzpřímené pozici, levou rukou se uvolněně opírající o stůl, kde nedaleko od císařských prstů spočívají říšská koruna s žezlem. Mladý František Josef I. má na uvolněné svěží tváři, poznamenané jen nepatrným strništěm rašícího knírku, náznak nepřítomného úsměvu, zatímco husté, drobně sevřené obočí mu dodává téměř nebezpečný výraz.³⁶¹ Dnes je obraz, za který Mánes obdržel honorář pět set zlatých,

---

³⁵⁹ Národní listy, 24. 11. 1916, LVI/326.

³⁶⁰ Více viz HLAVÁČEK, s. 79.

³⁶¹ Popis na základě obrazu ze stránek:

<http://picasaweb.google.com/114806455610377393570/EmperorFrancisJosephIPaintingsAndColorImagesIFerencJozsefFestmenyekSzinesKepek#5432900385902225922>, navštíveno dne 27. 2. 2013.

a jež byl malován na základě předlohy - kdy malíř „[...] z *portrétu hraběte Harracha* [...] si obkreslil *Řád zlatého rouna, potřebný pro císařovu podobiznu; a do galerie dětských tváří přibyl dvouletý František.*“³⁶² - součástí stálé expozice Slezského zemského muzea v Opavě.

Velikán české klasické hudby Bedřich Smetana pracoval mezi březnem 1853 a únorem 1854 na zkomponování skladby, která měla být jakousi „hudební oslavou“ sňatku císaře Františka Josefa I. a Alžběty Bavorské a kterou autor příhodně nazval Triumfální symfonií.³⁶³ „*Osudy Smetanovy jediné symfonie byly od počátku zvláštní.*“³⁶⁴ Aby se dílo dostalo až k panovníkovým uším, bylo zapotřebí ho nejprve poprosit o přijetí dedikace, což však nebylo pro tehdy neznámého umělce, který si teprve nedávno odbyl svou premiéru před domácím publikem, právě jednoduché. Císař Smetanovi na jeho prosebný dopis z 26. května 1855 nejenže neodpověděl, ale nepřijal ani jeho skladbu. Nelze opomenout, že skladatel vytvořil pro císaře v letech 1871 a 1872 ještě operu *Libuše*, kterou zkomponoval u příležitosti panovníkových nikdy nedodržených slibů korunovace českým králem.³⁶⁵ „*Smetana pak toto dílo po devět let uchoval k jiné celonárodní slavnosti, k otevření Národního divadla.*“³⁶⁶

---

³⁶² KOŽÍK, František, *Josef Mánes*, Praha 1987, s. 220.

³⁶³ Více viz SÉQUADTOVÁ, Hana, *Bedřich Smetana*, Praha 1988, s. 67–69.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 68.

³⁶⁵ Více viz *Bedřich Smetana. Doba. Život. Dílo*, Praha 1998, s. 100–102.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 102.

5 ZÁVĚR

Snahou českých vlastenců o dosažení práv a svobod v rámci habsburské monarchie v revolučním roce 1848 a s tím souvisejícím negativním postojem vídeňských úřadů k jedné z obrozeneckých myšlenek, konkrétně sjednocení Moravy, Slezska a Českého království v jeden celek, vzniklo do té doby neexistující pouto (nepočítáme-li mladíkovu vojenskou kariéru a držbu pluku prostějovských dragounů) mezi arcivévodou Františkem Josefem a českými zeměmi. Toto tvrzení dokládá jemu nově udělená, přestože symbolická funkce čelního představitele české zemské správy převzatá po hraběti Stadionovi. Národotvorné snahy české společnosti byly však Františkovi velmi vzdálené a jím podceňované – již jako místodržící v době revolučních bouří opustil Království české a vrátil se do Vídně. Dramatické události nicméně brzy přinutily k návratu (třebaže krátkodobému) do českých zemí nejen jeho, ale celý vídeňský dvůr v čele s císařem Ferdinandem I., který dne 2. prosince 1848 předal v korunovačním sále olomouckého zámku svému synovci císařskou korunu.

Nedlouho po svém nástupu na trůn a navzdory značnému odporu národů v rámci Rakouského císařství obnovil František Josef I. absolutistický způsob vlády, opírající se o rozsáhlý státní aparát. To se projevilo v následných ústavodárných procesech, jejichž charakter a okolnosti vzniku více než cokoliv jiného připomínaly zdánlivě nekonečnou řadu nedokončených dokumentů mnohdy vykazujících problémy při jejich zavádění do praxe. Zprvu poměrně nekompromisní zásahy do fungování zemské správy (nejen) českých zemí byly v 60. letech nahrazeny zcela ojedinělým liberálním dokumentem tzv. Říjnovým diplomem. Šlo také o jeden z mála aktů, který, na rozdíl od ústav, kterými vláda a císař rozhodně nešetřili, nabyl účinnosti a byl uplatněn v praxi.

Jméno hraběte Belcrediho coby ministerského předsedy v letech 1865–1867 bylo spojeno se stále aktivnějším programem českého národního hnutí, reprezentovaného vydáním Pamětního spisu z roku 1865, s jednoznačnou myšlenkou vymoci si u císaře stejná privilegia jako Maďaři. O neúspěchu smělého plánu svědčilo panovníkovo rozhodnutí nechat se korunovat nikoliv českým (jak bylo příslibováno v roce 1865 a poté ještě dvakrát – v roce 1865 a 1871), ale uherským králem, čímž, minimálně v očích české veřejnosti, popřel historická práva Království českého. Za Františkovým činem však nestály sympatie k maďarskému národu, nýbrž okolnosti čistě politického charakteru, které ho, vzhledem k hrozícímu vypuknutí další revoluce, donutily učinit ústupky. Nelze ovšem nezmínit podstatný vliv císařovny Alžběty, někdy označované jako „dítě Uher“, která po svatoštěpánské koruně toužila dávno předtím, než byla tato možnost vůbec nadnesena. Alžbětiny sympatie vycházely jednak z vrozeného soucitu s utlačovanými národy (o to zvláště se jevil fakt, že podobnou filantropii nesdílela k českému národu) a také z blízkého vztahu k osobám maďarského původu jako byly její celoživotní přítelkyně Ida Ferenczyová či šlechtic Gyula Andrassy.

Císař nebyl pošetilý a uvědomoval si důležitost bezodkladného dořešení české otázky, které patřila k jedné z vůbec nejkomplicovanějších. Jeho nikdy neuskutečněné korunovační sliby, přestože nakonec vyzněly coby prázdná slova, zpočátku tento charakter postrádaly a nelze je považovat za pouhé fráze, sloužící k uchlácholení na mysli klesajícího českého národa. Na otázku proč se korunovace nikdy neuskutečnila nelze jednoznačně odpovědět. Dle autorčina názoru mohl být příčinou Františkův podvědomý strach ze vzniku další, na monarchii závislé, avšak přesto značně autonomní části podunajské monarchie, která by se tím pádem, minimálně s odkazem na dualistické Rakousko-Uhersko, patrně transformovala do tří částí tzv. „Rakousko-Uhersko-Česka.“ Významným omezujícím aspektem českých národních

snah byly rovněž negativní projevy německého obyvatelstva, stavícího se odmítavě vůči představám Čechů o „jejich králi.“ Svatováclavská koruna, téměř posvátná insignie a jedno z největších historických dědictví českého národa, vložená, ať již reálně či symbolicky, na císařskou hlavu byla představou natolik pobuřující, že se s ní čeští Němci odmítali smířit. Postavení většinového národa však přivedlo Čechy do určité výhody. Bylo by naivní se domnívat, že František Josef I. dával, jak je například velmi dobře patrné z jeho cest na území Království českého, přednost jednomu z obou tamějších národů. V souladu se státnickými povinnostmi dělil svou přízeň rovnoměrně mezi Čechy i Němce a při žádné z návštěv neopomněl zdůraznit potřebu jejich vzájemné dohody a porozumění. Záhy však byl konfrontován vzrůstajícím vlivem fenoménu austroslavismu, který do středoevropského prostředí přinesl politickou koncepci zviditelnění, existence a zabezpečení slovanských národů v rámci habsburské monarchie. Jedním z jeho prvotních projevů byl Slovanský sjezd pořádaný v polovině roku 1848 v Praze, tedy v době, kdy byl František Josef I. „pouhým“ arcivévodou.

Mezi jeden z nejvýznamnějších císařských pobytů v Království českém, alespoň vezmeme-li v úvahu emancipační snahy českého národa, patří v roce 1891 uskutečněná návštěva Zemské jubilejní výstavy v Praze, pořádané od 15. května do 18. října. Skutečnost, že rakouský panovník zaštil exhibici svou přítomností, znamenala zásadní vítězství Čechů nad jejich německými spoluobčany, kteří se v určité fázi příprav dokonce pokoušeli výstavu a její význam znehodnotit. Císař věděl, co návštěvou ryze vlastenecké výstavy riskuje, proto se mu myšlenka vystavení se takovému riskantnímu precedentu značně protivila. Později však svého rozhodnutí nelitoval – návštěva značně předčila jeho představy a císař byl s výsledkem více než spokojen. Ostatním císařským vizitacím menšího, nikoliv však nepodstatného významu, byl věnován dostatečný prostor k tomu určené části bakalářské práce.

Spolu s rostoucími požadavky českého vlasteneckého hnutí rostla i rozloha hlavního města Prahy, které se svým vzhledem stále více přibližovalo monumentální nádheře Vídně. S tím souvisely i stavby budovy Národního divadla, dodnes přezdívaného jako „zlatá kaplička,“ jednoho ze symbolů české státnosti a neméně proslulého Národního muzea, před kterým (a sochou patrona českých zemí sv. Václava od J. V. Myslbeka) se dodnes shromažďuje lid při významných dějinných událostech. V rozsáhlém areálu muzea našla své místo i nejvýznamnější vědecká instituce Království českého nazvaná Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, dnes transformovaná do České akademie věd. V každé z těchto budov či ústavů se různou měrou promítla i účast rakouského císaře, ať už v podobě finančního daru, či poskytnutí svého jména dodávající příslušné organizaci potřebnou prestiž.

Vztah českých zemí k Františku Josefu I. je specifický tím, jak se v průběhu jeho 68 let dlouhého panování měnil, byl utvářen konkrétními událostmi a procesy, aby nakonec, po skončení první světové války, vyvrcholil rozpadem Rakouska-Uherska a vznikem samostatného československého státu. Češi, i přes občasnou ostrou kritiku, především ze strany německých či rakouských historiků, byli národem věrným svému panovníkovi, který je však svými rozhodnutími mnohokrát značně zklamal. Přesto mu projevovali účast při rodinných tragédiích uvnitř habsbursko-lotrinské dynastie, spolu s ním se radovali nad úspěchy v domácí i mezinárodní politice či rodinném životě, projevovali otevřenou zášť vůči všem, kteří se pokoušeli císaře ohrozit na životě a stáli po jeho boku během osudové prusko-rakouské války. Jejich počáteční nadšení se však postupem času měnilo na úctu projevovanou výlučně na veřejnosti a zachováající si patřičné dekorum. Monarchovi se národ stavěl na odpor v otázce česko-německé, kde kritizoval jeho proněmecké sympatie (což, pokud je spravedlivě posouzeno, bylo rozhodně přehnané) a situaci pak

neulehčoval ani vzrůstající nacionalismus a s ním spojené již zmíněné národnostní třenice, které pochopitelně nelze aplikovat výlučně na české země, ale obecně na celé Rakousko-Uhersko. Je však zapotřebí si uvědomit, že i přes všechny výše uvedené výhrady vznikla v době Františkova panování v rámci panovníkovi adorace jedna z nejkrásnějších uměleckých děl tehdejší doby. Bakalářská práce přibližuje dvě z nich – portrétní obraz Františka Josefa I. od českého romantického malíře Josefa Mánese a Triumfální symfonii z pera skladatele Bedřicha Smetany.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Periodika

Beseda učitelská. Týdenník pro učitele a přátele školství národního, 12. 5. 1881.

Cyrill a Method. Katolický časopis pro církev a školu, 26. 2. 1853, 9. 3. 1853, 12. 3. 1853, 22. 4. 1854.

Čas, 1. 2. 1889, 3. 11. 1891, 17. 9. 1898, 13. 6. 1901, 14. 6. 1901.

České noviny, 11. 5. 1881, 4. 9. 1883.

Český denník, 29. 6. 1914, 30. 6. 1914, 22. 11. 1916.

Český svět, 9. 8. 1907.

Humoristické listy, 8. 2. 1889.

Innsbrucker Nachrichten, 24. 4. 1854.

Jizeran, 12. 5. 1881, 31. 1. 1889, 6. 2. 1889, 9. 2. 1889, 21. 9. 1898.

Kroměřížské noviny, 1. 2. 1889, 5. 2. 1889.

Linzer Volksblatt, 10. 5. 1881.

Malý čtenář, únor 1889.

Moravská orlice, 23. 6. 1867, 25. 6. 1867, červenec 1867, 11. 5. 1881, 4. 9. 1883, únor 1889.

Moravské noviny, 16. 11. 1858, 27. 8. 1858, 23. 4. 1868, 20. 6. 1867.

Morgen Post, 24. 4. 1854.

Národní listy, 10. 5. 1881, 4. 7. 1866, 31. 1. 1889, únor 1889, 30. 6. 1914, 22. 11. 1916, 24. 11. 1916.

Národní noviny, 28. 6. 1867, 30. 6. 1867, červenec 1867.

Národní politika, 2. 2. 1889.

Národné noviny, 4. 9. 1883, 31. 1. 1889, 2. 2. 1889, 5. 2. 1889, 7. 2. 1889, 30. 6. 1914, 2. 7. 1914, 4. 7. 1914.

Našinec, 11. 5. 1881, 13. 5. 1881, 2. 2. 1889, 6. 2. 1889.

Nová doba. Deník československé strany sociálně demokratické na českém západě, 22. 11. 1916.

Ohlas od Nežárky. Týdenník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné i společenské, 14. 5. 1881, 8. 2. 1889, 9. 2. 1889.

Opavský týdenník, 14. 5. 1881, 5. 9. 1883, 2. 2. 1889, 6. 2. 1889.

Plzeňské listy, 6. 9. 1883, 2. 2. 1889, 31. 1. 1889, 5. 2. 1889, 7. 2. 1889.

Plzeňské noviny, 20. 1. 1866, 5. 9. 1866, 6. 7. 1867, 10. 7. 1867, 6. 9. 1874, 10. 9. 1874.

Pražské noviny, 6. 3. 1855, 7. 3. 1855, 13. 7. 1856, 30. 5. 1857, 31. 5. 1857, 24. 8. 1858.

Pražský denník, červenec 1867.

Pražský denník. Příloha pražských novin, 3. 9. 1883.

Přítel dělníků. Časopis pro zábavu a poučení dělníků a jich rodin, 7. 2. 1889.

Ratibor. Politicko-belletristický list pro zájmy králohradeckého kraje, 1. 2. 1889, 9. 2. 1889.

Slávie. Týdenník věnovaný politice, všeobecnému vzdělání a jiným praktickým potřebám Čechoslovanů v Americe, 21. 9. 1864.

Technické listy. Časopis věnovaný vědám technickým a zájmům techniků, 1. 2. 1889.

Včelka. Zábavný a poučný list pro mládež, duben 1854.

Večerník Českého denníku, 22. 11. 1916.

Literatura

BAUER, Jan, *Poslední hodiny velkých imperátorů*, Praha 2001.

BOROVÍČKA Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P., BĚLINA, Pavel, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XII.a. 1860–1890*, Praha a Litomyšl 2012.

BOROVSKÝ, Karel Havlíček, *Duch národních novin*, Havlíčkův Brod 1948.

BURG, Johanna Marianna, *Temný osud jménem d'Este*, Praha 2009.

ČAPKA, František, *Dějiny českých zemí 1800–1918*, Brno 2011.

ČERNÝ, Jan M., *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*, Praha 1888.

Česká revue. *Můj národ a má vlast. Kapitola třetí (1868–1885)*, Praha 2005.

ČORNEJ, Petr, BĚLINA, Pavel, *Slavné bitvy naší historie*, Praha 1993.

ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří, VLNAS, Vít, *Ve stínu tvých křídel... Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995.

Denkschrift zur Erinnerung an die Tage der Anwesenheit Ihrer Majestäten des Kaisers Franz Josef I. und der Kaiserin Elisabeth zu Prag im November des Jahres 1858 aus Anlaß der feierlichen Enthüllung des Radetzky-Monument, Prag 1859.

DVOŘÁČEK, Petr, *Architektura českých zemí. Klasicismus*, Praha 2005.

FRANKENBERG, Otakar, *Václav Radecký z Radče*. In: Slovo k historii 22, 1990.

FRIČ, Josef Václav, *Paměti I.*, Praha 1957.

GALANDAUER, Jan, *František Ferdinand d'Este. Následník trůnu*, Praha a Litomyšl 2000.

GRÖSSINGOVÁ, Singrid-Maria, *Korunní princ Rudolf*, Praha 2003.

HALADA, Jan, *Metternich kontra Napoleon*, Praha 1985.

HÁLEK, Jan, *Otázka reformy Německého spolku (1859–1863)*. In: *Historický obzor*, Praha 2000, roč. 11 (7/8), s. 155–160.

HAMANNOVÁ, Brigitte, *Alžběta. Císařovna proti své vůli*, Praha 2002.

HAMANNOVÁ, Brigitte, *Rudolf Habsburský. Princ rebel*, Praha 2006.

HAVEL, Petr, ROMAŇÁK, Andrej, *Maršál Radecký. Vojevůdce pěti císařů*, Praha a Litomyšl 2000.

HERRE, Franz, *Císař František Josef I. Jeho život – jeho doba*, Praha 1998.

HLAVÁČEK, Luboš, *Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů*, Praha 1988.

HLAVAČKA, Milan, *Jubilejní výstava 1891*, Praha 1991.

HROCH, Miroslav, VEVERKA, Alois, *K otázce sociální skladby české obrozenské společnosti. Rozbor společenského složení vlastenců kolem Českého muzea a Matice české v letech 1827–1848*, In: *Dějepis ve škole* 4, 1957, s. 153–159.

Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I. a královské město Plzeň, Plzeň 1915.

KAPLAN, Rudolf, BALŠÁNEK, Antonín, *Nový kamenný most císaře Františka přes Vltavu v Praze. Ku slavnostnímu otevření dne 14. června 1901*, Praha 1901.

KAŠPAR, Oldřich, *Dějiny Mexika*, Praha 1999.

KAZBUNDA, Karel, *České hnutí 1848*, Praha 1929.

KAZBUNDA, Karel, *Otázka česko-německá. V předvečer velké války*, Praha 1995.

KETTERLE, Evžen, *Paměti komorníka císaře Františka Josefa I.*, Praha 1993.

KISTE, John van der, *Císař František Josef. Život, pád a zánik habsburské říše*, Praha 2008.

KOLEJKA, Josef, *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848–1849*, Praha 1989.

KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.

KOŘALKA, Jiří, MOMMSEN, Hans, *Němci, Češi, Slováci. Souběžné a rozdílné tendence jejich společenského vývoje. 1815–1918*, Praha 1992.

KOŽÍK, František, *Josef Mánes*, Praha 1987.

KRAMAR, Konrad, STUIBEROVÁ, Petra, *Vrtochy Habsburků. Záliby a rozmary členů císařské rodiny*, Praha 2000.

LUFT, Robert, *Die Mittelpartei des mährischen Grossgrundbesitzes 1879 bis 1918. Zur Problematik des Ausgleichs in Mähren un Böhmen*. In: *Die Chance der Verständigung*, Oldenbourg 1987, s. 187–243.

MACHAČKA, Milan, *Jubilejní výstava 1891*, Praha 1991.

MALÝ, Karel, SIVÁK, Florian, *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*, Praha 1993.

MARKUS, Georg, *Causa Mayerling. Život a smrt Mary Vetserové*, Praha 1994.

MATRAYOVÁ, Maria, KRÜGER, Answald, *Atentát. Smrt císařovny Alžběty*, Praha 2001.

MOJŽÍŠOVÁ, Olga (ed.), *Bedřich Smetana. Doba. Život. Dílo*, Praha 1998.

NOVÁK, Arne. *Stručné dějiny literatury české*, Olomouc 1946.

PERNES Jiří, *František Josef I. Nikdy nekorunovaný český král*, Praha 2005.

PERNES Jiří, *Habsburkové bez trůnu*, Praha 1995.

PERNES, Jiří, *Maxmilián I. Mexický císař z rodu Habsburků*, Praha 1997.

PERNES, Jiří, *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu. Historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách*, Brno 2002.

PERNES, Jiří, *Život plný nepřátel aneb dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*, Praha 1994.

SÉQUARDOVÁ, Hana, *Bedřich Smetana*, Praha 1988.

SCHNÜRER, Franz, *Briefe Kaiser Franz Josephs I. an seine Mutter, 1838–1872*, München 1930.

SKLENÁŘ, Karel, *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*, Praha a Litomyšl 2001.

SOUKUP, Jiří, *Pražské mosty. 1. díl obrazů z pražských břehů a vod. Studie se zřetelem na současné podniky*, Praha 1904.

Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891. Díl II., Praha 1891.

SRB, Adolf, *Upomínka na slavnostní otevření Národního divadla*, Praha 1881.

ŠEDIVÝ, Ivan, *Češi, české země a velká válka. 1914–1918*, Praha 2001.

THOMA, Helga, *Z trůnu na popraviště. Tragický konec korunovaných hlav*, Praha 2000.

TUĐJMAN, Franjo, Dr., *Dějinný úděl národů. Vybrané texty*, Praha 1997.

URBAN, Otto, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982.

URBAN, Otto, *České a slovenské dějiny do roku 1918*, Praha 1991.

URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 1978.

URBAN, Otto, *Vzpomínka na Hradec Králové (Drama roku 1866)*, Praha 1986.

URBAN, Otto, *Kroměřížský sněm 1848–1849*, Praha 1998.

VALENTA, Aleš, *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848-1914*, Hradec Králové 2002.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996.

WEISSENSTEINER, Friedrich, *Rakouští císařové. František I. Ferdinand I. František Josef I. Karel I.*, Praha 2005.

WINKELHOFEROVÁ, Martina, *Viribus unitis. Císař a jeho dvůr. Nový pohled na Františka Josefa*, Praha 2011.

WINDER, Ludvík, *Následník trůnu*, Praha 1997.

WURZBACH, Constantin von, *Sophie, Erzherzogin von Oestereich*. In: *Bibliographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Wien 1861, s. 150.

Zpráva o sjezdu slowanském. Výjimek z Časopisu českého Muzeum roč. 22, dílu 2 sw. 1, Praha 1848.

Internet

<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?zoom=33>, navštíveno dne 8. 11. 2012.

<http://www.ceskafilharmonie.cz/rudolfinum-p38.html>, navštíveno dne 26. 2. 2013.

<http://kramerus-info.nkp.cz/>, navštíveno dne 3. 12. 2012.

<http://kramerus.nkp.cz/kramerus/PShowChars.do>, navštíveno dne 3. 12. 2012.

<http://picasaweb.google.com/114806455610377393570/EmperorFrancisJosephPaintingsAndColorImagesIFerencJozsefFestmenyekSzinesKepek#5432900385902225922>, navštíveno dne 27. 2. 2013.

www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/181453-obnova-pomniku-marsaladeckeho-vyvolala-protesty/, navštíveno dne 21. 2. 2013.

7 RESUMÉ

This work focuses on the person of the last but one Emperor of the Habsburg monarchy, one of the longest ruling monarchs, Emperor and King Franz Joseph I and his relationship to the Czech lands, one of the part of the Austrian and later Austro-Hungarian monarchy. Its concept is not an Emperor biography, with occasional references to this Cisleithan nation – the work is not arranged in chronological order with a link to Franz's Government but thematically with an emphasis on important domestic, international, social, cultural and economic events and changes having a significant impact on the transformation of the monarchy. To understand my chosen topic it was necessary to devote ample space starting in the political-social situation that had eighteen-old Franz Joseph brought to the Austrian throne and a scene of high politics. The attention of this work is also focused on the constitutional and legal changes in the second half of the 19th century, which represented, whether in a positive or negative sense, important milestones for further development of the relationship of the Emperor and his subjects. However, since it was not a one-sided relationship, the bachelor thesis also deals with the opposite view and aims to define the utmost complex and in many ways contradictory attitude that Czech society had towards its uncrowned King occupied.

The work includes three main chapters broken down into other sections. In the first one the space is devoted to the events before the accession of Franz Joseph to the throne of the Austrian Empire - to revolution which affected the major part of Europe in 1848 and caused an irreversible political and social change in many of its parts. In the Central Europe the Austrian Emperor Ferdinand I (as the Czech King V) was replaced by his nephew Franz Joseph I, who began sixty-eight years long era of government of "old monarch". The second part of the chapter describes the constitutional steps, which shaped the political life of the

Austrian monarchy in the period 1849–1867. In addition to these constitutional steps in the 50th and 60th years of the 19th century, special attention was also paid to the issue of the October diploma, a document in which the Emperor irrevocably renounced absolutism.

The second chapter represents the core of the work, because it analyses ruler's relationship to the Czech lands in detail, and from several aspects. The subchapter called Austro-Hungarian settlement and the reaction of the Czech lands describes the circumstances of this event – particularly the complicated domestic situation of that time and the consequences associated with the dissolution of the Austrian Empire and the subsequent negative expressions of the Czech nation against this event. The following subchapter discusses the influence of Franz Joseph's wife Elisabeth on the Austro-Hungarian settlement. The question of the coronation of Franz Joseph I. to the king of Bohemia, forms one of the central parts of this thesis. The author also dealt with the question of Czech-German relationship and strengthening of the ideals Austroslavism. One of the most important which are thoroughly analysed the imperial trips to the Czech lands, both of the statesmanlike nature and in rare cases of the private purpose. Last but not least, this chapter devotes significant attention to the buildings and to the institutions that are directly or indirectly related with the activities of the sovereign.

The final chapter refers to the major events for monarchy and the Emperor, which have occurred during his long reign. It characterizes the particular situation itself and also describes the thoughts, opinions and moods that have spread in Czech society immediately. It is impossible not to also mention the manifestations of affection of the Czech nation to the Austrian Emperor, especially in the form of art-works created by the greatest artists in that time.